

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

SEKCJA CZWARTA

RUTKOWSKI I INNI przeciwko POLSCE

(Skargi nr 72287/10, 13927/11 i 46187/11)

oraz 591 innych skarg
(zobacz załączony wykaz spraw)

WYROK

STRASBURG

z dnia 7 lipca 2015 roku

Ten wyrok uprawomocni się na warunkach określonych w Artykule 44 § 2 Konwencji. Może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Rutkowski i inni przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Seksja Czwarta), zasiadając jako Izba w składzie:

Guido Raimondi, *Przewodniczący,*

Päivi Hirvelä,

Ledi Bianku,

Nona Tsotsoria,

Paul Mahoney,

Krzysztof Wojtyczek,

Faris Vehabović, *sędziowie,*

oraz Françoise Elens-Passos, *Kancler Sekcji,*

Obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 16 czerwca 2015 roku,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się z trzech skarg (nr 72287/10, 13927/11 oraz 46187/11) wniesionych do Trybunału przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie Artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ("Konwencja") przez trzech polskich obywateli Pana Wiesława Rutkowskiego ("pierwszy skarżący"), Pana Mariusza Orlikowskiego ("drugi skarżący") oraz Panią Aleksandrę Grabowską ("trzecia skarżąca"). Skarżący wnieśli skargi odpowiednio w dniach 30 listopada 2010 roku, 21 lutego 2011 roku oraz 21 lipca 2011 roku.

2. Pierwszy skarżący był reprezentowany przez Pana A. Bodnara oraz Panią I. Pacho, adwokatów pracujących dla Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Drugi skarżący był reprezentowany przez Pana M. Kowalczyka, adwokata praktykującego w Łodzi a trzecia skarżąca przez Panią A. Dawidowska, adwokata praktykującego w Poznaniu.

Rząd polski („Rząd”) był reprezentowany przez pełnomocnika, Panią J. Chrzanowską z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący sformułowali zarzut naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji w związku z przewlekłością postępowania w ich sprawach oraz Artykułu 13 Konwencji w związku z wadliwym funkcjonowaniem krajowego środka odwoławczego na przewlekłość postępowania sądowego.

4. W dniu 2 października 2012 roku skargi zostały zakomunikowane Rządowi zgodnie z Regulą 54 ust. 2 lit. b Regulaminu Trybunału. Podjęto również decyzję o jednoczesnym orzekaniu w kwestii meritum skarg i ich dopuszczalności (dawny Artykuł 29 ust. 3 Konwencji) oraz nadaniu skardze priorytetu na podstawie Reguł 41 oraz 61 ust. 2 lit. c. Izba podjęła następnie decyzję o poinformowaniu stron, że rozważa możliwość zastosowania w sprawie procedury wyroku pilotażowego. Izba zwróciła się do stron o

przedstawienie obserwacji na piśmie na okoliczność istnienia problemu systemowego w odniesieniu do przewlekłości postępowania oraz nieskutecznego funkcjonowania krajowego środka odwoławczego w tym względzie, możliwości zastosowania procedury wyroku pilotażowego oraz co do dopuszczalności i meritum skargi.

STAN FAKTYCZNY

I. TŁO

A. Polska długość postępowań w sprawach zawisłych przed Trybunałem

5. W celu wykonania wyroku Trybunału w sprawie *Kudła przeciwko Polsce* wydanego w dniu 26 października 2000 roku (zob. *Kudła przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 30210/96, ECHR 2000-IX) Polska przyjęła ustawę z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki ("ustawa z 2004 roku") (zob. także paragrafy 75-83 poniżej).

Następnie, po wprowadzeniu ustawy z dnia 20 lutego 2009 roku o zmianie ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki ("nowelizacja z 2009 roku") nazwa ustawy z 2004 roku została zmieniona na ustawę o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (zob. także paragrafy 84-89 poniżej).

6. Trybunał zbadał wcześniej środki wprowadzone przez ustawę z 2004 roku na mocy Artykułu 35 ust. 1 oraz Artykułu 13 Konwencji w trzech wiodących sprawach oraz uznał w konkluzji, że są "skuteczne" dla celów tych postanowień (zob. *Charzyński przeciwko Polsce*, skarga nr 15212/03 (dec.), §§ 36-43 ECHR 2005-V; *Ratajczyk przeciwko Polsce*, skarga nr 11215/02 (dec.), ECHR 2005-VIII; oraz *Krasuski przeciwko Polsce*, skarga nr 61444/00, §§ 68-73, ECHR 2005-V (fragmenty)). W konsekwencji, w 2005 roku ponad 600 polskich spraw dotyczących skarg na przewlekłość postępowania, które zawisły w rzeczonym czasie przed Trybunałem zostało odrzuconych przez komitet trzech sędziów na podstawie dawnego Artykułu 28 Konwencji ze względu na niewyczerpanie krajowych środków odwoławczych.

7. Jednakże, od tego czasu każdego roku przynajmniej 100 *prima facie* uzasadnionych skarg dotyczących zarzutów naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie było wnoszonych do Trybunału przez osoby, które wyczerpały środki odwoławcze przewidziane w ustawie z 2004 roku. Podobnie jak w trzech przedmiotowych sprawach stan faktyczny opisany poniżej, oraz w 591 sprawach, które miały zostać zakomunikowane i zostały ujęte w wykazie załączonym do niniejszego wyroku (zobacz także paragrafy 209-212 poniżej), skarżący sformułowali zarzut na podstawie Artykułu 6 ust. 1 w związku z przewlekłością postępowań cywilnych lub karnych oraz na podstawie Artykułu 13 w związku odmową sądów krajowych przyznania słusznego zadośćuczynienia za naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

W odniesieniu do skarg wniesionych na podstawie Artykułu 13, wszyscy skarżący utrzymywali zasadniczo, że polskie sądy rozpoznające ich skargi wniesione na mocy ustawy z 2004 roku nie zastosowały zasad ustanowionych przez Trybunał w zakresie wymogu “rozsądnego terminu” określonego w Artykule 6 ust. 1 oraz kryterium “odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia” przyznawanego na poziomie krajowym za naruszenie przedmiotowego wymogu (istotne dla sprawy kryteria, zob. *Scordino przeciwko Włochom (nr 1)* [GC], skarga nr 36813/97, §§ 195-216 oraz 272, ECHR 2006-V).

8. Pomiędzy dniem 30 października 1998 roku, gdy Trybunał wydał wyrok w sprawie *Styranowski* i po raz pierwszy stwierdził, że doszło do naruszenia Artykułu 6 ust. 1 przez Polskę w związku z przewlekłością postępowania (zob. *Styranowski przeciwko Polsce*, z dnia 30 października 1998 roku, §§ 57-58 *Raporty z wyroków i decyzji 1998-VIII*), a dniem 31 grudnia 2014 roku Trybunał wydał kolejne 419 wyroków, w których stwierdzał, że doszło do tego samego naruszenia. Należy podkreślić, że 280 z tych wyroków zostało wydanych w latach 2005-2011, po wejściu w życie ustawy z 2004 roku. Ponadto, pomiędzy rokiem 2005 a 2011 Trybunał skreślił z listy spraw 358 skarg, w których strony albo zawarły ugodę, albo Trybunał zatwierdził jednostronną deklarację Rządu przyznającą, że doszło do naruszenia Artykułów 6 ust. 1 oraz 13.

9. W oczekiwaniu na zamknięcie procedury wyroku pilotażowego w niniejszej sprawie oraz mając na względzie cel przedmiotowej procedury, mianowicie umożliwienie w jak najszybszy i najbardziej skuteczny sposób rozwiązania dysfunkcji na poziomie krajowym poprzez zastosowanie środków generalnych, na mocy których państwo zapewnia całościowe rozwiązanie wszystkim osobom rzeczywiście dotkniętym naruszeniem oraz zapobiega podobnym repetytywnym naruszeniom w przyszłości (zob. *Broniowski przeciwko Polsce* (ugoda) [GC], skarga nr 31443/96, § 35, ECHR 2005-IX oraz *Hutten-Czapska przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 35014/97, §§ 234 oraz 236, ECHR 2006-VIII), pod koniec 2012 roku Trybunał wstrzymał rozpatrywanie polskich skarg podnoszących

wylączenie przewlekłość postępowań sądowych. Do tego czasu, Rządowi komunikowano jedynie sprawy priorytetowe lub sprawy dotyczące w głównej mierze innych uzasadnionych zarzutów, w których długość postępowania stanowiła zaledwie drugorzędną lub marginalną kwestię.

Dalsze obciążenie sprawami wskazuje na wzrost liczby nowych skarg wnoszonych do Trybunału z tego tytułu. W latach 2013-14 wniesiono 256 *prima facie* zasadnych skarg, z których 144 zostało wskazanych jako gotowe do wydania rozstrzygnięcia w roku 2014.

10. Na dzień przyjęcia niniejszego wyroku, 650 spraw dotyczących w głównej mierze lub przynajmniej częściowo zarzutów przewlekłości postępowań cywilnych (157 spraw) oraz karnych (493 spraw) jest w toku przed Trybunałem, z czego 33 sprawy zostały zakomunikowane Rządowi polskiemu a pozostała część została skierowana do zakomunikowania i zbadania na podstawie Artykułu 28 ust. 1 lit. b Konwencji.

B. Polska długość postępowań w sprawach zawisłych przed Komitetem Ministrów

11. W sumie 537 polskich spraw oczekuje obecnie na wykonanie przed Komitetem Ministrów.

Na dzień przyjęcia niniejszego wyroku, powyższa liczba obejmowała 393 spraw dotyczących naruszenia prawa do procesu w rozsądnym terminie. Zostały one podzielone na trzy grupy dotyczące odpowiednio postępowań karnych (68 spraw), postępowań cywilnych (240 spraw) oraz postępowań administracyjnych (85 spraw).

12. Komitet Ministrów objął sprawy dotyczące przewlekłości postępowań w Polsce wzmocnioną procedurą nadzoru. Przedmiotowa procedura została wprowadzona przez Komitet Ministrów w dniu 1 stycznia 2011 roku, jako część wdrożenia Planu Interlaken. Następujące wskaźniki pozwalają na zbadanie sprawy na podstawie przedmiotowej procedury: wyroki wymagają natychmiastowego zastosowania środków indywidualnych; wyroki pilotażowe; wyroki ujawniają poważne strukturalne i/lub złożone problemy, co zostało wskazane przez Trybunał i/lub Komitet Ministrów oraz sprawy międzypaństwowe.

II. OKOLICZNOŚCI SPRAW

A. Sprawa Pana Rutkowskiego (skarga nr 72287/10)

13. Skarżący urodził się w 1959 i mieszka w Warszawie.

1. Postępowanie karne wobec skarżącego (sygnatura akt sprawy III K 1878/05)

14. W dniu 18 września 2002 roku skarżący, który był funkcjonariuszem Policji, został zatrzymany w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa korupcji oraz działania w zorganizowanej grupie przestępczej. W dniu 20 września 2002 roku postawiono mu zarzuty i został tymczasowo aresztowany.

15. W dniu 5 grudnia 2002 roku prokurator sporządził akt oskarżenia przeciwko skarżącemu oraz piętnastu współoskarżonym. Skarżącemu postawiono zarzut działania w zorganizowanej grupie przestępczej, nadużycia władzy i korupcji.

16. W bliżej nieokreślonym dniu w grudniu 2002 roku Prokurator Okręgowy w Warszawie wniósł akt oskarżenia do Sądu Rejonowego dla miasta stołecznego Warszawy.

17. W dniu 14 maja 2003 roku sąd wydał postanowienie o wyłączeniu sprawy do odrębnego rozpoznania orzekając, że oskarżeni funkcjonariusze Policji winni być sądzeni oddzielnie, jednakże nie wyznaczono terminu rozprawy.

18. W dniu 30 maja 2003 roku uchylono tymczasowe aresztowanie wobec skarżącego.

19. W dniu 20 listopada 2003 roku sąd wydał postanowienie o połączeniu sprawy oskarżonych funkcjonariuszy Policji z inną sprawą. Nie wyznaczono terminu rozprawy.

20. W dniu 24 maja 2005 roku Sąd Rejonowy dla miasta stołecznego Warszawy orzekł, że nie jest właściwy do rozpoznania sprawy i przekazał ją do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa. Postanowienie stało się prawomocne w dniu 28 lipca 2005 roku lecz akta sprawy zostały przekazane do sądu dopiero w dniu 18 listopada 2005 roku.

21. Postępowanie przed Sądem Rejonowym dla Warszawy-Mokotowa rozpoczęło się w dniu 21 września 2006 roku. Jednym z powodów zwłoki był fakt, że w dniu 10 lipca 2006 roku, sąd stwierdził, że oskarżonemu nie doręczono jeszcze odpisu aktu oskarżenia, co zazwyczaj winno nastąpić na początkowym etapie postępowania sądowego.

Do końca 2006 roku sąd przeprowadził czternaście rozpraw. W pierwszej połowie 2007 roku odbyło się osiem rozpraw.

22. W dniu 19 lipca 2007 roku Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa orzekł, że na skutek nowelizacji prawa karnego, która weszła w międzyczasie w życie, nie jest już właściwy do rozpoznania sprawy i przekazał ją do Sądu Okręgowego w Warszawie. Strony wniosły zażalenie.

23. W dniu 15 listopada 2007 roku Sąd Rejonowy uznał zażalenia za zasadne i uchylił wydane postanowienie o przekazaniu sprawy. Akta sprawy, które w międzyczasie zostały skierowane do Sądu Okręgowego, zostały zwrócone w czerwcu 2008 roku.

24. Postępowanie przed Sądem Rejonowym rozpoczęło się w czerwcu 2008 roku. Jednak, ponieważ upłynęło dużo czasu musiało zostać przeprowadzone od początku. W dniu 2008 roku sąd przeprowadził jedenaście rozpraw, w 2009 roku dziesięć rozpraw oraz w 2010 roku siedem rozpraw.

25. W dniu 21 lipca 2010 roku Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa uniewinnił skarżącego.

2. Postępowanie toczące się na podstawie ustawy z 2004 roku (sygnatura akt sprawy X S 40/10)

26. W dniu 16 kwietnia 2010 roku skarżący wniósł skargę na podstawie ustawy z 2004 roku (zwaną dalej także “skargą na przewlekłość postępowania”) do Sądu Okręgowego w Warszawie. Domagał się stwierdzenia przewlekłości postępowania oraz zasądzenia świadczenia pieniężnego w kwocie 20,000 zł (około 5,000 euro).

W dniu 1 czerwca 2010 roku Sąd Okręgowy w Warszawie uznał, że doszło do przewlekłości postępowania od dnia 17 września 2004 roku do dnia 18 listopada 2005 roku (zob. także paragraf 20 powyżej) i przyznał skarżącemu świadczenie pieniężne w kwocie 2,000 zł (około 500 euro). Dokonując oceny długości postępowania, sąd wziął pod uwagę jedynie okres, którego bieg rozpoczął się w dniu 17 września 2004 roku, tj. w dniu, w którym ustawa z 2004 roku weszła w życie.

W odniesieniu do okresu po dniu 18 listopada 2005 roku, Sąd Okręgowy stwierdził, że pomimo faktu, iż “w pierwszej połowie 2006 roku, w fazie przygotowawczej procesu oraz w toku początkowych rozpraw działania sądu [były] nieco chaotyczne a sąd nie uniknął pewnych problemów”, postępowanie zostało przeprowadzone z należyłą starannością. W konsekwencji, sąd nie przyznał skarżącemu pełnej sumy, której dochodził uznając, że nie wykazał, że poniósł szkodę w tej kwocie.

3. Zastosowanie “kryteriów wywiedzionych ze sprawy Scordino (nr 1)”

27. Wobec braku krajowych środków odwoławczych, wysokość zadośćuczynienia przyznawanego przez Trybunał, ustalona w odniesieniu do kryteriów określonych w orzecznictwie, w szczególności długości rozpoznawanego okresu (zob. paragrafy 126-128 oraz 132 poniżej) oraz kwoty zasądzonej zazwyczaj w podobnych sprawach przeciwko Polsce wyniosłaby 38,000 zł.

Skarżącemu przyznano około 5.5% tej kwoty.

W dniu wydania postanowienia przez sąd krajowy w przedmiocie skargi wniesionej przez skarżącego, mianowicie w dniu 1 czerwca 2010 roku (zob. paragraf 26 powyżej) zadośćuczynienie na poziomie krajowym, ustalone w odniesieniu do kwoty przyznawanej przez Trybunał w podobnych sprawach

oraz kryteriów wywiedzionych ze sprawy *Scordino (nr 1)* (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, §§ 195-216 oraz 272) winno wynosić przynajmniej 13,200 zł, by skarżący utracił status ofiary.

B. Sprawa Pana Orlikowskiego (skarga nr 13927/11)

28. Skarżący urodził się w 1963 i mieszka w Łodzi.

1. Postępowanie przygotowawcze w celu zabezpieczenia dowodu

29. W dniu 8 września 1998 roku skarżący wystąpił z wnioskiem do Sądu Rejonowego w Łodzi o zabezpieczenie dowodu.

Zgodnie z artykułem 310 Kodeksu postępowania cywilnego, wniosek taki może zostać wniesiony przez potencjalną stronę przed wszczęciem postępowania cywilnego, gdy zachodzi obawa, że przeprowadzenie określonego dowodu stanie się niewykonalne lub zbyt utrudnione, albo gdy zachodzi potrzeba stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy.

Skarżący, który zamierzał wystąpić z pozwem cywilnym przeciwko właścicielowi wynajmowanej przez niego nieruchomości w związku ze szkodą wynikłą z wadliwego wykonania umowy najmu, zwrócił się do sądu w celu uzyskania ekspertyzy określającej stan i wartość nakładów poczynionych w lokalu handlowym, który wynajmował.

Ekspertyza została przedstawiona sądowi w dniu 20 listopada 1998 roku. Jej kopia została doręczona skarżącemu w dniu 8 grudnia 1998 roku.

2. Postępowanie cywilne wszczęte przez skarżącego (sygnatura akt sprawy II C 566/06; I A Ca 750/10)

30. W dniu 4 marca 1999 roku skarżący wystąpił z powództwem do Sądu Okręgowego w Łodzi o naprawienie szkody. Zwrócił się ponadto do sądu o zabezpieczenie roszczeń. Postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia roszczeń poprzez ustanowienie hipoteki na nieruchomości pozwanego zostało wydane w dniu 17 maja 1999 roku.

31. Pierwsza rozprawa odbyła się w dniu 20 września 1999 roku. Kolejna rozprawa miała miejsce w dniu 9 listopada 2000 roku.

W międzyczasie, sąd rozstrzygał kwestie proceduralne związane z zażaleniem pozwanego na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia roszczeń, któremu towarzyszyły inne różne wnioski, takie jak zwolnienie od kosztów sądowych lub przywrócenie terminu do wniesienia zażalenia.

32. W sumie od dnia 4 marca 1999 roku, mianowicie dnia, w którym wniesiono powództwo do dnia 6 listopada 2001 roku Sąd Okręgowy przeprowadził sześć rozpraw oraz dowód z przesłuchania stron i dziewięciu świadków. Rozprawy odbyły się w dniach 20 września 1999 roku, 9 listopada 2000 roku, 17 maja, 4 września, 4 października oraz 6 listopada 2001 roku.

33. W dniu 30 listopada 2001 roku sąd wydał wyrok oraz oddalił roszczenie skarżącego w całości. Skarżący wniósł apelację w dniu 24 stycznia 2002 roku.

34. W dniu 4 września 2002 roku Sąd Apelacyjny w Łodzi uchylił wyrok sądu pierwszej instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania.

35. Ponowny proces rozpoczął się w dniu 28 listopada 2002 roku.

Od tego dnia do dnia 16 maja 2005 roku Sąd Okręgowy wyznaczył cztery terminy rozpraw, które odbyły się w dniach 3 lutego i 3 kwietnia 2003 roku, 31 marca 2004 roku oraz 16 maja 2005 roku. Sąd przeprowadził dowód z przesłuchania świadków, biegłego oraz stron. Skarżący zmienił swoje roszczenie w dniu 16 maja 2005 roku.

36. W międzyczasie, w dniu 31 marca 2004 roku sąd postanowił przeprowadzić dowód z opinii biegłego z zakresu budownictwa. Biegły przedstawił ekspertyzę w dniu 13 września 2004 roku.

37. W dniu 2 czerwca 2005 roku Sąd Okręgowy w Łodzi wydał drugi wyrok, przychylając się w części do roszczenia skarżącego.

38. W dniu 28 marca 2006 roku Sąd Apelacyjny w Łodzi na skutek apelacji pozwanego uchylił w części zaskarżony wyrok i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania. W dniu 17 maja 2006 roku akta sprawy zostały zwrócone do Sądu Okręgowego.

39. W dniu 25 maja 2006 roku Sąd Okręgowy zwrócił się do stron, by zgłosiły wszelkie ewentualne wnioski dowodowe pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania. W dniu 13 czerwca 2006 roku skarżący zwrócił się do sądu o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania jednego świadka oraz jego samego w charakterze strony. W dniu 19 czerwca 2006 roku pozwany zwrócił się do sądu o pozyskanie dowodu od dwóch biegłych.

40. Ponowny proces rozpoczął się w dniu 20 września 2006 roku. Od tej daty do dnia 19 marca 2010 roku sąd wyznaczył pięć terminów rozpraw, które odbyły się w dniach 17 listopada 2006 roku, 18 lipca 2007 roku, 5 września 2008 roku, 1 kwietnia 2009 roku oraz 19 marca 2010 roku. Sąd przeprowadził dowód z przesłuchania dwóch świadków, trzech biegłych oraz stron.

41. W międzyczasie, w dniu 29 grudnia 2006 roku, sąd zlecił pozyskanie dowodu z opinii biegłego z zakresu budownictwa. Sąd wyznaczył trzydziestodniowy termin na przedstawienie ekspertyzy. Biegły przedstawił ekspertyzę w dniu 19 marca 2007 roku. Pozwany zwrócił się do sądu o pozyskanie dowodu od innego biegłego.

42. Na rozprawie, która miała miejsce w dniu 18 lipca 2007 roku strony stwierdziły, że podejmą próbę polubownego załatwienia sprawy. W dniu 12 oraz 13 września 2007 roku odpowiednio poinformowały sąd, że prowadzone przez nich negocjacje nie powiodły się.

43. W dniu 8 listopada 2007 roku sąd zlecił sporządzenie opinii przez trzech biegłych z zakresu budownictwa, księgowości oraz klimatyzacji i wentylacji.

Biegły z zakresu budownictwa przedstawił ekspertyzę w dniu 7 stycznia 2008 roku, biegły z zakresu księgowości przedstawił opinię w dniu 22 października 2008 roku a biegły z zakresu klimatyzacji i wentylacji przedstawił ekspertyzę w dniu 2 listopada 2009 roku. Przerwy pomiędzy tymi datami były spowodowane faktem, że sąd czekał aż każdy z biegłych zakończy pracę przed wysłaniem materiału z akt sprawy do kolejnego biegłego.

Ponadto, biegły z zakresu klimatyzacji kilkakrotnie zwracał się do sądu z wnioskiem o przedłużenie terminu wyznaczonego do przedstawienia ekspertyzy, co uzasadniał nakładem pracy związanym ze sporządzeniem innych ekspertyz, długim urlopem oraz trudnościami związanymi z uzyskaniem dokumentu lub wyznaczeniem terminu kontroli w miejscu, w którym znajduje się nieruchomość. Sąd uwzględnił wszystkie jego wnioski.

44. W dniu 16 kwietnia 2010 roku Sąd Okręgowy w Łodzi wydał trzeci wyrok, oddalając roszczenie skarżącego w całości. Skarżący wniósł apelację w dniu 6 sierpnia 2010 roku.

45. W dniu 5 listopada 2010 roku Sąd Apelacyjny w Łodzi rozpoznał apelację. W dniu 19 listopada 2010 roku wydał wyrok, w którym uwzględnił w części apelację skarżącego, zmienił zaskarżony wyrok oraz przyznał skarżącemu odszkodowanie w wysokości 56,770 zł wraz z ustawowymi odsetkami.

3. Postępowanie toczące się na podstawie ustawy z 2004 roku (sygnatura akt sprawy I S14/10)

46. W dniu 4 maja 2010 roku skarżący wniósł skargę do Sądu Apelacyjnego w Łodzi na podstawie ustawy z 2004 roku. Domagał się stwierdzenia, że doszło do przewlekłości postępowania oraz zadośćuczynienia w wysokości 10,000 zł.

47. W dniu 2 czerwca 2010 roku Sąd Apelacyjny w Łodzi oddalił skargę wniesioną przez skarżącego. Sąd uznał w konkluzji, że mając na względzie złożoność sprawy oraz potrzebę pozyskania dowodu od biegłych z trzech różnych dziedzin, postępowanie było prowadzone w sposób prawidłowy i terminowy.

Dokonując oceny długości postępowania, sąd wziął pod uwagę jedynie okres następujący po dniu 28 marca 2006 roku, mianowicie datę, gdy Sąd Apelacyjny uchylił w części wyrok Sądu Okręgowego z dnia 2 czerwca 2005 roku (zob. także paragraf 38 powyżej).

4. *Zastosowanie "kryteriów wywiedzionych ze sprawy Scordino (nr 1)"*

48. Wobec braku krajowych środków odwoławczych, wysokość zadośćuczynienia przyznawanego przez Trybunał, ustalona w odniesieniu do kryteriów określonych w orzecznictwie, w szczególności długości rozpoznawanego okresu (zob. paragrafy 126-128 oraz 144 poniżej) oraz kwoty zasądzanej zazwyczaj w podobnych sprawach przeciwko Polsce wyniosłaby 36,400 zł.

W dniu wydania postanowienia przez sąd krajowy w przedmiocie skargi wniesionej przez skarżącego, tj. w dniu 2 czerwca 2010 roku (zob. paragraf 47 powyżej) zadośćuczynienie na poziomie krajowym, ustalone w odniesieniu do kwoty przyznawanej przez Trybunał w podobnych sprawach oraz kryteriów wywiedzionych ze sprawy *Scordino (nr 1)* (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, §§ 195-216 oraz 272) winno wynosić przynajmniej 13,200 zł, by skarżący utracił status ofiary.

C. Sprawa Pani Grabowskiej (sygnatura akt sprawy 46187/11)

49. Skarżąca urodziła się w 1955 roku. Mieszka w Poznaniu.

1. *Tło sprawy*

50. W 1999 roku skarżąca wystąpiła z pozwem przeciwko niejakiemu A.T. do Sądu Rejonowego w Gdyni o złożenie rachunku z zarządu oraz zapłatę. Powództwo dotyczyło nieruchomości, która została odziedziczona przez skarżącą.

2. *Postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia (sygnatura akt sprawy VII Ns 2545/99; VII Ns 1543/05; VII Ns 1967/08)*

51. W dniu 15 grudnia 1999 roku A.T. oraz cztery inne osoby wystąpiły do Sądu Rejonowego w Gdyni z wnioskiem o stwierdzenie zasiedzenia przedmiotowej nieruchomości. Skarżąca nie została powiadomiona o postępowaniu.

52. W bliżej nieokreślonym dniu Sąd Rejonowy w Gdyni poinformował skarżącą, że wszczęte przez nią postępowanie o złożenie rachunku z zarządu oraz zapłatę zostało zawieszono do czasu rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej zasiedzenia.

53. W dniu 12 kwietnia 2000 roku skarżącą złożyła do sądu oświadczenie o przystąpieniu do sprawy w charakterze uczestnika postępowania.

54. Od dnia 15 grudnia 1999 roku do dnia 19 kwietnia 2006 roku sąd przeprowadził dowód z przesłuchania czterech świadków oraz dwóch uczestników postępowania. Sąd zarządził ponadto publikację ogłoszenia w

prasie do wszystkich nieznanym spadkobierców lub spadkobierców, których miejsce pobytu nie jest znane, jednego ze zmarłych właścicieli do nieruchomości.

55. W dniu 19 kwietnia 2006 roku Sąd Rejonowy w Gdyni orzekł, że A.T. oraz cztery inne osoby nabyły przez zasiedzenie połowę udziałów we współwłasności nieruchomości.

56. Skarżąca wniosła apelację w bliżej nieokreślonym dniu w kwietniu lub maju 2006 roku.

57. W dniu 18 października 2007 roku Sąd Okręgowy w Gdańsku uchylił postanowienie sądu pierwszej instancji oraz przekazał sprawę do ponownego rozpoznania uznając że Sąd Rejonowy nie poczynił niezbędnych ustaleń faktycznych oraz nie rozpoznał istoty sprawy. Ponadto, postępowanie ujawniło błędy proceduralne, takie jak niedostarczenie przez sąd odpisu wniosku z 1999 roku o stwierdzenie zasiedzenia wszystkim zainteresowanym stronom, w tym skarżące.

W toku postępowania odwoławczego sąd otworzył na nowo zamkniętą rozprawę oraz trzykrotnie odroczył termin ogłoszenia orzeczenia.

58. W dniu 2 stycznia 2008 roku Sąd Rejonowy w Gdyni zwrócił się do Sądu Okręgowego w Gdańsku o przekazanie sprawy do Sądu Rejonowego w Poznaniu. W dniu 31 marca 2008 roku Sąd Okręgowy nie uwzględnił tego wniosku.

59. W dniu 20 września 2008 roku skarżące doręczono odpis wniosku z 1999 roku o stwierdzenie zasiedzenia. Dokument był niekompletny, ponieważ brakowało kilku stron i załącznika. Sąd poinformował skarżącą, że jest uprawniona do wniesienia odpowiedzi na wiosek.

60. W dniu 3 marca 2009 roku sąd wezwał niejakiego M.T. do udziału w postępowaniu.

61. W trakcie rozprawy, która odbyła się w dniu 24 kwietnia 2009 roku sąd stwierdził, że interes prawny w postępowaniu ma także drugi mąż jednej z powódek oraz wezwał powodów do przedstawienia danych osobowych oraz adresów jego spadkobierców oraz doręczenia im odpisu wniosku o stwierdzenie zasiedzenia. Strony zostały poinformowane, że kolejny termin rozprawy nie zostanie wyznaczony przed sierpniem 2009 roku z uwagi na planowany urlop sędziego sprawozdawcy.

62. W dniu 6 lipca 2009 roku Sąd Rejonowy w Gdyni wezwał niejakiego J.M.P. do udziału w postępowaniu.

63. W dniu 21 września 2009 roku postępowanie zostało zawieszone, ponieważ powodowie nie dołączyli dodatkowego odpisu wniosku z 1999 roku o stwierdzenie zasiedzenia, który miał zostać doręczony J.M.P.

64. W dniu 25 października 2010 roku skarżąca wniosła o umorzenie postępowania.

65. W dniu 4 listopada 2010 roku Sąd Rejonowy w Gdyni podjął zawieszony postępowanie oraz wyznaczył termin rozprawy na dzień 17 grudnia 2010 roku.

66. W okresie pomiędzy grudniem 2010 roku a grudniem 2011 roku Sąd Rejonowy wyznaczył cztery terminy rozpraw oraz wezwał kolejne osoby do udziału w postępowaniu. Rozprawa zaplanowana na dzień 8 lutego 2011 roku została odwołana, ponieważ akta sprawy zostały w międzyczasie przekazane do Sądu Okręgowego w Gdańsku wraz ze skargą wniesioną przez skarżącą na podstawie ustawy z 2004 roku, podnoszącą przewlekłość postępowania (zob. paragrafy 72-73 poniżej).

67. W dniu 21 lutego 2012 roku Sąd Rejonowy wydał drugie postanowienie co do meritum. Skarżąca wniosła apelację w dniu 1 kwietnia 2012 roku.

68. W dniu 14 listopada 2012 roku Prezydent Gdyni wystąpił do Sądu Rejonowego z wnioskiem o wezwanie go do udziału w postępowaniu w charakterze uczestnika. Stwierdzono, że Sąd Rejonowy błędnie wezwał Pierwszy Urząd Skarbowy w Gdańsku jako organ reprezentujący Skarb Państwa oraz uczestnika postępowania. Następnie, w bliżej nieokreślonym dniu, Sąd Okręgowy wezwał Prezydenta Gdyni do udziału w postępowaniu w charakterze uczestnika.

69. W dniu 28 listopada 2012 roku Prezydent Gdyni wniósł apelację na postanowienie z dnia 21 lutego 2012 roku, powołując się na nieważność całego postępowania z uwagi na pozbawienie możliwości obrony swoich praw.

Rozprawa apelacyjna, której termin został wyznaczony na dzień 19 grudnia 2012 roku została odwołana.

70. W dniu 10 kwietnia 2013 roku Sąd Okręgowy przeprowadził rozprawę. Rozprawa została zamknięta, a sąd ogłosił, że wyda wyrok w dniu 24 kwietnia 2013 roku. Jednakże, w tym dniu sąd otworzył rozprawę na nowo oraz wyznaczył nowy termin rozprawy na dzień 4 czerwca 2013 roku.

71. W dniu 4 czerwca 2013 roku Sąd Okręgowy rozpoznał apelacje wniesione przez skarżącą oraz Prezydenta Gdyni.

W dniu 18 czerwca 2013 roku sąd wydał wyrok. Sąd zmienił częściowo postanowienie sądu pierwszej instancji oraz oddalił apelacje w pozostałej części.

3. Postępowanie toczące się na podstawie ustawy z 2004 roku (sygnatura akt sprawy III S 175/10)

72. W dniu 15 grudnia 2010 roku skarżąca wniosła skargę do Sądu Okręgowego w Gdańsku na podstawie ustawy z 2004 roku. Dochodziła stwierdzenia, że doszło do przewlekłości postępowania oraz przyznania zadośćuczynienia w kwocie 20,000 zł.

73. W dniu 31 stycznia 2011 roku Sąd Okręgowy w Gdańsku oddalił skargę wniesioną przez skarżącą. Dokonując oceny długości postępowania, nie uwzględnił okresu sprzed dnia 17 września 2004 roku, tj. dnia, w

którym ustawa z 2004 roku weszła w życie uznając, że ustawa z 2004 roku ma zastosowanie jedynie do przewlekłości postępowania, która nastąpiła w dniu jej wejścia w życie. W odniesieniu do późniejszego okresu sąd uznał, że nie można stwierdzić, że postępowanie było przewlekłe, zważywszy na konieczność zapewnienia udziału i reprezentacji w postępowaniu wszystkim zainteresowanym stronom.

4. *Zastosowanie “kryteriów wywiedzionych ze sprawy Scordino (nr 1)”*

74. Wobec braku krajowych środków odwoławczych, wysokość zadośćuczynienia przyznawanego przez Trybunał, ustalona w odniesieniu do kryteriów określonych w orzecznictwie, w szczególności długości rozpoznawanego okresu (zob. paragrafy 126-128 oraz 154 poniżej) oraz kwoty zasądzanej zazwyczaj w podobnych sprawach przeciwko Polsce wyniosłaby 42,000 zł.

W dniu wydania postanowienia przez sąd krajowy w przedmiocie skargi wniesionej przez skarżącego, tj. w dniu 31 stycznia 2011 roku (zob. paragraf 73 powyżej) zadośćuczynienie na poziomie krajowym, ustalone w odniesieniu do kwoty przyznawanej przez Trybunał w podobnych sprawach oraz kryteriów wywiedzionych ze sprawy *Scordino (nr 1)* (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, §§ 195-216 oraz 272) winno wynosić przynajmniej 11,000 zł, by skarżący utraciła status ofiary.

III. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Ustawa z 2004 roku

1. *Uzasadnienie do projektu ustawy z 2004 roku*

75. W uzasadnieniu ustawy z 2004 roku podkreślono, że celem proponowanej regulacji jest realizacja zasady określonej w Artykule 45 Konstytucji, która gwarantuje każdemu prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd – przepis inspirowany przez Artykuł 6 ust. 1 Konwencji, ustanawiający dalej prawo do “rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie”.

Uzasadnienie stanowi ponadto:

“Brak odpowiedniej regulacji w tym zakresie i liczne zarzuty przewlekłości postępowania sądowego w Polsce spotkały się wielokrotnie z negatywną oceną ze strony Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Projekt niniejszej ustawy realizuje zalecone w uzasadnieniu wyroku ETPCz w sprawie *Kudła przeciwko Polsce* wskazania dotyczące środków zapobiegania przewlekłości postępowań sądowych. Projekt ma wprowadzić do polskiego systemu prawa środki, zapewniające stronie

postępowania sądowego przeciwdziałanie przewlekłości postępowania w jej sprawie, jak też uzyskanie stosownej rekompensaty. [...]

Stworzenie skutecznego mechanizmu zapobiegania przewlekłości postępowania zapobiegnie skargom opartym na tym zarzucie do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Polska należy do grupy państw, które przegrywają w ETPCz największą liczbę spraw). Wystąpienie ze skargą do ETPCz będzie możliwe jedynie po wyczerpaniu drogi postępowania przewidzianej w niniejszym projekcie, zaś uzyskanie odszkodowania na podstawie wyroku ETPCz - tylko wówczas gdy wykorzystanie skargi na przewlekłość postępowania nie zapobiegło naruszeniu prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie lub gdy strona nie otrzymała stosownej rekompensaty. [...]

[W] świetle dotychczasowego trybu dochodzenia rekompensaty za przewlekłość postępowania (wyłącznie skarga do ETPCz) wiązałyby się ze znacznie większymi obciążeniami budżetu w jednostkowych sprawach. Aktualnie wydatki te są niższe jedynie ze względu na trudności, jakie wiążą się ze złożeniem takiej skargi oraz czasem niezbędnym do jej rozpoznania. Liczba skarg do ETPCz stale rośnie, zaś powtarzające się naruszenia mogą mieć wpływ na zwiększenie kwot zasądzanych tytułem zadośćuczynienia i odszkodowania.”

2. *Odpowiednie przepisy*

76. Artykuł 2 ustawy z 2004 roku, w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z 2009 roku (zob. także paragraf 5 powyżej oraz paragrafy 84-86 poniżej), stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“1. Strona może wnieść skargę o stwierdzenie, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiło naruszenie jej prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, jeżeli postępowanie w tej sprawie trwa dłużej niż to konieczne dla wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy albo dłużej niż to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego (przewlekłość postępowania).

2. Dla stwierdzenia, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania należy w szczególności ocenić terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd w celu wydania w sprawie rozstrzygnięcia co do istoty lub czynności podjętych przez sąd lub komornika sądowego w celu przeprowadzenia i zakończenia sprawy [...], uwzględniając charakter sprawy, stopień faktycznej i prawnej jej zawilości, znaczenie dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień oraz zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.”

77. Zgodnie z artykułem 3:

“Uprawnionym do wniesienia skargi jest:

...

4) w postępowaniu karnym – strona albo pokrzywdzony, nawet jeśli nie jest stroną;

5) w postępowaniu cywilnym – strona, interwenient uboczny i uczestnik postępowania; ...”

78. Artykuł 4, w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z 2009 roku (zob. paragraf 87 poniżej) stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie:

“1. Sądem właściwym do rozpoznania skargi jest sąd przełożony nad sądem, przed którym toczy się postępowanie.

2. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przed sądem apelacyjnym lub Sądem Najwyższym – właściwy do jej rozpoznania jest Sąd Najwyższy. [...]”

79. Artykuł 5 stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie:

“1. Skargę o stwierdzenie, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiła przewlekłość postępowania, wnosi się w toku postępowania w sprawie.”

80. Artykuł 6, w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z 2009 roku (zob. paragraf 88 poniżej), stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“1. Skarga powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego.

2. Skarga powinna ponadto zawierać:

1) żądanie stwierdzenia przewlekłości postępowania w sprawie, której skarga dotyczy;

2) przytoczenie okoliczności uzasadniające żądanie.

3. Skarga może zawierać żądanie wydania sądowi rozpoznającemu sprawę zalecenia podjęcia w wyznaczonym terminie odpowiednich czynności oraz zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej, o której mowa w artykule 12 ust. 4.”

81. Artykuł 12 określa pewne formy rekompensaty, która może zostać przyznana przez sąd rozpoznający skargę na przewlekłość. W brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z 2009 roku (zob. paragraf 89 poniżej), stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“1. Skargę niezasadną sąd oddala.

2. Uwzględniając skargę sąd stwierdza, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiła przewlekłość postępowania.

3. Na żądanie skarżącego sąd może zalecić podjęcie przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty, odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie. Zalecenia nie mogą wkraczać w zakres oceny faktycznej i prawnej sprawy.

4. Uwzględniając skargę sąd może, na żądanie skarżącego przyznać [...] odpowiednią sumę pieniężną w wysokości nieprzekraczającej 10,000 złotych. W wypadku przyznania odpowiedniej sumy pieniężnej od Skarbu Państwa, wypłaty dokonuje sąd prowadzący postępowanie, w którym nastąpiła przewlekłość postępowania, ze środków własnych sądu.”

82. Artykuł 15 przewiduje dodatkowy środek o charakterze kompensacyjnym, który może zostać egzekwowany w drodze powództwa cywilnego o odszkodowanie lub zadośćuczynienie na podstawie przepisów dotyczących odpowiedzialności deliktowej państwa, określonych w Kodeksie cywilnym (zob. także paragrafy 90-92 poniżej). Stanowi on, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“1. Strona, której skargę uwzględniono, może [...] dochodzić naprawienia szkody wynikłej ze stwierdzonej przewlekłości od Skarbu Państwa [...].”

2. Postanowienie uwzględniające skargę wiąże sąd w postępowaniu cywilnym o odszkodowanie lub zadośćuczynienie, co do stwierdzenia przewlekłości postępowania.”

83. Artykuł 16 umożliwia zastosowanie tego samego środka o charakterze kompensacyjnym wobec osób, które nie wniosły skargi na przewlekłość na podstawie artykułu 5 w sytuacji, gdy postępowanie w ich sprawie jest w toku. Stanowi on, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“Strona, która nie wniosła skargi na przewlekłość postępowania zgodnie z artykułem 5 ust. 1, może dochodzić – na podstawie – artykułu 417 ustawy [...] Kodeks cywilny – naprawienia szkody wynikłej z przewlekłości, po prawomocnym zakończeniu postępowania co do istoty sprawy.”

B. Ustawa z 2009 roku o zmianie ustawy

84. W dniu 20 lutego 2009 roku Sejm przyjął ustawę z 2009 roku o zmianie ustawy, mającą na celu poprawę skuteczności skargi na przewlekłość z 2004 roku (zob. także paragraf 5 powyżej).

1. Uzasadnienie do ustawy z 2009 roku o zmianie ustawy

85. Uzasadnienie do ustawy z 2009 roku o zmianie ustawy stanowiło, że celem jest podniesienie skuteczności ustawy z 2004 roku, ponieważ jej stosowanie wskazywało, że nie stanowi ona w pełni skutecznego środka przeciwdziałającego przewlekłości postępowania.

W świetle informacji statystycznych wskazujących na liczbę skarg w latach 2005-07 oraz zasądzonych sum pieniężnych uznano w konkluzji, że sądy nawet gdy stwierdzają przewlekłość postępowania w danej sprawie, zbyt rzadko stosują środek o charakterze kompensacyjnym. Zastrzeżenie budziła także wysokość przyznawanych kwot, ponieważ często oscylowały one w granicach około 20% ustawowej kwoty maksymalnej – która w rzeczonym czasie wynosiła 10,000 zł (PLN), co stanowi równowartość 2,500 euro (EUR).

Praktyka sądowa stosowania ustawy z 2004 roku wskazywała również, że sądy, dokonując oceny długotrwałości postępowania, nie uwzględniały standardów orzecznictwa Trybunału, ponieważ lekcewały takie czynniki jak wpływ dotychczasowego przebiegu postępowania w sprawie na jego stan w dacie rozpoznawania skargi oraz brak ustalenia czy postępowanie trwało dłużej niż jest to konieczne do rozpoznania sprawy.

Podkreślono następnie, że ustawa z 2004 roku nie zapewniała środka odwoławczego na nadmierną długość postępowania przygotowawczego, w

przeciwieństwie do Artykułu 13 Konwencji oraz że jednym z celów nowelizacji z 2009 roku jest wypełnienie tej luki w prawie.

W celu zwiększenia efektywności skargi na przewlekłość postępowania, sądy byłyby zobligowane na gruncie ustawy do zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem słusznego zadośćuczynienia, jeżeli skarga okaże się zasadna. Na podstawie obowiązujących przepisów suma pieniężna była zasądzana jedynie fakultatywnie oraz, jak wynika z praktyki sądowej, w zdecydowanej większości spraw sądy oddalały żądania finansowe bądź zasądzały zaledwie kwoty symboliczne w wysokości 100-200 zł (około 25-50 euro).

Stwierdzono, że proponowana nowelizacja jest zgodna z linią orzeczniczą Trybunału dotyczącą ustalenia wysokości słusznego zadośćuczynienia na poziomie krajowym – w szczególności z wyrokiem *Scordino (Nr 1)* oraz standardami odnoszącymi się do skutecznego środka odwoławczego wynikającymi z Artykułu 13. Rzeczywiście, praktyka sądowa, która rozwinęła się po wejściu w życie ustawy ujawniła, że sądy dokonywały jedynie fragmentarycznej oceny długości postępowania. W sytuacji, gdy skarga obejmowała postępowanie przed sądem pierwszej instancji oraz sądem odwoławczym, każdy etap badany był oddzielnie. Taka praktyka “fragmentacji” była niezgodna z celem ustawy z 2004 roku oraz orzecznictwem Trybunału, zgodnie z którym “postępowanie” obejmowało wszystkie jego etapy. W konsekwencji, sąd rozpatrując skargę na przewlekłość powinien przeanalizować całość postępowania.

2. Odpowiednie przepisy

86. W artykule 2 dodano nowy ustęp 1a a brzmienie artykułu 2 zostało przeformułowane (zob. także paragraf 76 powyżej).

Ustęp 1a stanowi:

“Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do postępowania przygotowawczego”

Artykuł 2 stanowi co następuje:

“2. Dla stwierdzenia, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania, należy w szczególności ocenić terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd, w celu wydania w sprawie rozstrzygnięcia co do istoty albo czynności podjętych przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze w celu zakończenia postępowania przygotowawczego lub czynności podjętych przez sąd lub komornika sądowego w celu przeprowadzenia i zakończenia sprawy [...], uwzględniając charakter sprawy, stopień faktycznej i prawnej jej zawilości, znaczenie dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień oraz zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.”

87. W artykule 4 umieszczono nowy ustęp 1a oraz 1b oraz dodano nowy ustęp 5 na końcu.

Ustępy 1a oraz 1b stanowią co następuje:

“1a. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przed sądem rejonowym i sądem okręgowym – właściwy do jej rozpoznania w całości jest sąd apelacyjny.

1b. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przed sądem okręgowym i sądem apelacyjnym – właściwy do jej rozpoznania w całości jest sąd apelacyjny.”

Ustęp 5 stanowi co następuje:

“5. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przygotowawczego, właściwy do jej rozpoznania jest sąd przełożony nad sądem, który byłby właściwy rzeczowo do rozpoznania sprawy.”

88. W artykule 6 ustęp 3 otrzymał następujące brzmienie:

“3. Skarga może zawierać żądanie wydania sądowi rozpoznającemu sprawę albo prokuratorowi prowadzącemu lub nadzorującemu postępowanie przygotowawcze zalecenia podjęcia w wyznaczonym terminie odpowiednich czynności oraz zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej, o której mowa w art. 12 ust. 4.”

89. W artykule 12, ustępy 3 oraz 4 otrzymały następujące brzmienie:

“3. Na żądanie skarżącego lub z urzędu sąd zaleca podjęcie przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty albo przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie, chyba że wydanie zaleceń jest oczywiście zbędne. Zalecenia nie mogą wkraczać w zakres oceny faktycznej i prawnej sprawy.

4. Uwzględniając skargę, sąd na żądanie skarżącego przyznaje od Skarbu Państwa [...] sumę pieniężną w wysokości od 2,000 do 20,000 zł.”

C. Przepisy Kodeksu cywilnego odnoszące się do odpowiedzialności deliktowej państwa

90. Artykuł 417 i nast. Kodeksu cywilnego przewiduje odpowiedzialność deliktową państwa.

W brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 2004 roku, artykuł 417 ust. 1, który ustanawia ogólną zasadę, stanowi co następuje:

“1. Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonej mu czynności.”

91. W dniu 1 września 2004 roku weszła w życie ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (“nowelizacja z 2004 roku”).

W następstwie nowelizacji z 2004 roku, dodano artykuł 417¹. W zakresie istotnym dla sprawy, stanowi on co następuje:

“3. Jeżeli szkoda została wyrządzona przez niewydanie orzeczenia lub decyzji, gdy obowiązek ich wydania przewiduje przepis prawa, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu niezgodności z prawem niewydania orzeczenia lub decyzji, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej.”

Jednakże, na mocy przepisu przejściowego odnoszącego się do artykułu 5 nowelizacji z 2004 roku, artykuł 417 w brzmieniu obowiązującym przed

dniem 1 września 2004 roku (zob. paragraf 21 powyżej) stosuje się do wszystkich zdarzeń i sytuacji prawnych zaistniałych przed tą datą. W konsekwencji, wszelkie roszczenia o zadośćuczynienie za szkody spowodowane przewlekłością postępowania wniesione na podstawie artykułu 417¹ muszą odnosić się do okresu następującego po jego wejściu w życie, dotychczasowy przepis nie ma zastosowania do takich roszczeń.

92. Szkoła, o której mowa w artykule 417¹ oznacza szkodę majątkową, która została określona w artykule 361 ust. 2 Kodeksu cywilnego jako „straty, które poszkodowany poniósł oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono.”

D. Odpowiednie orzecznictwo Sądu Najwyższego

93. W następstwie wejścia w życie ustawy z 2004 roku Sąd Najwyższy wielokrotnie dokonywał wykładni przepisów ustawy. Kilka rozstrzygnięć przyjęło formę uchwały podjętej w odpowiedzi na zagadnienie prawne przekazane do Sądu Najwyższego.

Pomiędzy rokiem 2005 a 2012 Sąd Najwyższy wydał różne postanowienia i uchwały dotyczące wykładni ustawy z 2004 roku (zob., w szczególności, następujące rozstrzygnięcia z dnia: 18 stycznia 2005 roku, III SPP 113/04; 18 lutego 2005 roku III SPP 14/05; 18 lutego 2005 roku III SPP 19/05; 12 maja 2005 roku III SPP 76/05; 7 czerwca 2005 roku III SPP 95/05, 8 lipca 2005 roku III SPP 120/05, 27 lipca 2005 roku III SPP 127/05, 16 listopada 2005 roku III SPP 162/05, 6 stycznia 2006 roku III SPP 154/05, 6 stycznia 2006 roku III SPP 167/05, 19 stycznia 2006 roku III SPP 162/05, 21 lutego 2007 roku III SPP 5/07, 9 stycznia 2008 roku III SPP 1/07, 15 stycznia 2008 roku III SPP 46/07, 9 lutego 2011 roku III SPP 34/10, 21 kwietnia 2011 roku III SPP 2/11, 26 stycznia 2012 roku III SPP 42/11, 27 marca 2012 roku III SPP 8/12, 9 września 2012 roku III SPP 20/11).

94. Na początkowym etapie funkcjonowania ustawy z 2004 roku, Sąd Najwyższy ograniczył zakres czasowy ustawy, wyłączając z zakresu rozpoznania przez sądy okres zwłoki, który nastąpił przed dniem wejścia w życie ustawy, chyba że zwłoka ta nadal trwa (zob. także paragrafy 95-97 poniżej).

Następnie, w większości rozstrzygnięć odnoszących się do zakresu właściwości sądów rozpoznających skargi wniesione na podstawie ustawy z 2004 roku Sąd Najwyższy przyjął restrykcyjną interpretację, ograniczając ich kompetencje do badania jedynie aktualnego etapu postępowania w sądzie niższej instancji. W konsekwencji, tok postępowania we wcześniejszej instancji, gdzie zapadały orzeczenia co do istoty nie był uwzględniany, pomimo faktu, że przedmiotowe orzeczenia były następnie zaskarżane oraz uchylane w części lub całości. Podejście to skutkowało tak zwaną

“fragmentaryzacją” postępowań a sądy rozpoznające skargi na przewlekłość nie badały ich całej długości zgodnie z wymogiem “rozsądnego terminu” określonym w Artykule 6 ust. 1 lecz uwzględniały jedynie tok postępowania w instancji bezpośrednio niższej – przed którą sprawa aktualnie zawisła (zob. także paragrafy 98-100 poniżej).

1. Uchwała z 2004 roku (sygnatura akt III SPP 42/04)

95. W dniu 16 listopada 2004 roku Sąd Najwyższy, zasiadając w składzie siedmiu sędziów, podjął pierwszą uchwałę dotyczącą wykładni ustawy z 2004 roku, przyjętej w odpowiedzi na zagadnienie prawne przekazane do rozstrzygnięcia przez skład trzech sędziów Sądu Najwyższego. Dotyczyło ono w głównej mierze kwestii związanej z reprezentacją prawną w postępowaniach toczących się na podstawie ustawy z 2004 roku przed Sądem Najwyższym, jednak przy tej sposobności Sąd Najwyższy określił także funkcje, jakim ma służyć skarga na przewlekłość. Odpowiedni fragment był konsekwentnie powtarzany w kolejnych rozstrzygnięciach. Stanowi on co następuje:

“... skarga na przewlekłość w toku postępowania ma charakter wstępny i stanowi doraźna interwencję przeciwdziałającą bieżącej (trwającej) przewlekłości postępowania. Jej funkcją jest przede wszystkim wymuszenie nadania sprawie odpowiedniego, sprawnego biegu procesowego. Służy temu zarówno samo stwierdzenie wystąpienia przewlekłości postępowania (art. 12 ust. 2 ustawy [z 2004 roku]), jak również możliwość zalecenia podjęcia przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie.”

2. Uchwała z 2005 roku (sygnatura akt. III SPP 113/04)

96. W dniu 19 stycznia 2005 roku Sąd Najwyższy– Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych, zasiadając w składzie trzech sędziów podjął uchwałę, w której przedstawił odpowiedź na zagadnienie prawne przekazane przez Sąd Okręgowy w Poznaniu w brzmieniu: czy ustawa z 2004 roku znajduje zastosowanie, gdy prawo strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało naruszone na skutek działań lub beczynności sądu, które wystąpiły przed dniem wejścia w życie tej ustawy, tj. przed 17 września 2004 roku.

Zagadnienie wywodzi się ze sprawy cywilnej o zniesienie współwłasności, w której postępowanie rozpoczęło się w 1992 roku, a beczynność właściwych sądów spowodowała przewlekłość, która nastąpiła przed dniem 17 września 2004 roku.

97. Sąd Najwyższy uznał, że ustawa z 2004 roku ma zastosowanie do przewlekłości postępowania, która zaistniała w dniu jej wejścia w życie, ale jednocześnie powoduje częściowo retroaktywny skutek, ponieważ ma także zastosowanie do przewlekłości spowodowanych beczynnością sądu, które zaistniały przed tą datą – jeżeli stan ten nadal trwa. Uzasadnienie uchwały, w istotnym dla sprawy zakresie, stanowi co następuje:

“[Ustawa z 2004 roku] nie zawiera szczegółowej regulacji w zakresie ustalenia zasad jej obowiązywania w czasie. [...]

Całość uregulowań ustawy wskazuje, iż prywatnoprawny cel ustawy [z 2004 roku] jest realizowany jedynie poprzez te jej regulacje, które pełnią funkcję kompensacyjną za stwierdzoną przewlekłość postępowania, reszta uregulowań tego aktu ma charakter publicznoprawny. Żądanie przyznania od Skarbu Państwa [...] odpowiedniej sumy pieniężnej jest tylko jednym z żądań, które mogą być kierowane na podstawie [ustawy z 2004 roku]. Na pierwszy plan, z punktu widzenia celu ustawy, wysuwa się żądanie stwierdzenia przewlekłości w sprawie, której skarga dotyczy (art. 6 ust. 2 pkt 1) oraz żądanie wydania sądowi rozpoznającemu sprawę co do istoty zalecenia podjęcia odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie (art. 6 ust. 2 pkt 3). Funkcją ustawy [z 2004 roku] jest bowiem przede wszystkim wymuszenie nadania sprawie odpowiedniego, sprawnego biegu procesowego. [...]

Mając zatem na uwadze owe publicznoprawne zadania ustawy, w zakresie problemu obowiązywania jej w czasie należy stosować raczej reguły wyznaczone zasadą demokratycznego państwa prawnego ustanowioną w art. 2 Konstytucji, niż sięgać do rozwiązań prawnych właściwych dla prawa prywatnego. Do reguł tych należą między innymi zasada przyzwoitej legislacji, w tym zakaz działania prawa wstecz. Należy jednak podkreślić, że zakaz działania prawa wstecz nie ma charakteru absolutnego. Zakaz ten odnoszony jest wyłącznie do przepisów, które pogarszają sytuację adresatów; nie ma więc przeszkód w stanowieniu z mocą wsteczną przepisów, które sytuację prawną obywatela polepszają. [...]

[]Ważąc interes publiczny wyznaczony przez cel ustawy [...] [z 2004 roku], dopuszczalne a wręcz zasadne, jest częściowe odejście od kategorycznego zakazu działania prawa wstecz. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że głównym motywem uchwalenia ustawy [...] [z 2004 roku] było stanowisko ETPCz wyrażone w wyroku z dnia 26 października 2000 roku w sprawie *Kudła p. Polsce*. Trybunał, wobec rosnącej liczby skarg dotyczących naruszenia obowiązku rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, zrewidował swoje dotychczasowe orzecznictwo i uznał, że jeżeli porządek prawny danego państwa nie przewiduje możliwości uruchomienia oddzielnego postępowania pozwalającego na uzyskanie zadośćuczynienia za przewlekłość toczącej się sprawy, to obok naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji zachodzi także naruszenie jej art.13. [...]

[W rezultacie], ... [ustawę z 2004 roku] stosuje się, gdy prawo strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało naruszone w konsekwencji działań lub bezczynności sądu, które wystąpiły przed dniem jej wejścia w życie, a przewlekłość powstała wskutek tych działań lub bezczynności trwa w dniu wejścia w życie ustawy. Dzięki temu rozwiązaniu [...] możliwa jest realizacja publicznego celu ustawy [z 2004 roku] od początku jej obowiązywania; bez zbędnej zwłoki można bowiem już od wejścia jej w życie reagować na wszystkie te sytuacje, w których pomimo realnych możliwości prawidłowego prowadzenia postępowania, postępowanie to na skutek nieuprawnionych działań lub zaniechań sądu przewleka się, a stan ten utrzymuje się. [...]

Zasada [zakazu nieretroakcji] byłaby naruszona wówczas, gdyby przyjąć, iż przepisy ustawy [z 2004 roku] stosuje się także do “przewlekłości” zakończonych przed wejściem w życie ustawy (czyli w takich stanach faktycznych, w których co prawda przewlekłość w sprawie wystąpiła, ale przed dniem wejścia w życie ustawy stan ten ustał i postępowanie w tym dniu toczy się sprawnie).”

3. *Fragmentaryzacja postępowań toczących się na podstawie ustawy z 2004 roku*

98. Zasada fragmentaryzacji postępowań, które były przedmiotem skargi na przewlekłość wniesionej na podstawie ustawy z 2004 roku została potwierdzona w szeregu rozstrzygnięć wydanych przez Sąd Najwyższy.

99. Na przykład w postanowieniu z dnia 18 lutego 2005 roku wydanym w składzie trzech sędziów (sygnatura akt III SPP 14/05) Sąd Najwyższy odmówił zbadania skargi, podnoszącej przewlekłość postępowania, które było prowadzone przed Sądem Okręgowym w Warszawie w pierwszej instancji, przed Sądem Apelacyjnym w Warszawie w drugiej instancji oraz w następstwie przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ponownie przed Sądem Okręgowym w zakresie, w jakim skarga dotyczyła zwłoki, do której doszło przed Sądem Okręgowym. Sąd Najwyższy przekazał tę część skargi do Sądu Apelacyjnego celem rozpoznania oraz odrzucił ją w zakresie, w jakim dotyczyła postępowania odwoławczego, ponieważ postępowanie zostało zakończone na mocy wyroku przekazującego sprawę. Sąd Najwyższy uznał, *inter alia*, co następuje:

“Zgodnie z art. 4 ust. 1 i 2 ustawy [z 2004 roku], sądem właściwym do rozpoznania skargi jest sąd przełożony nad sądem, przed którym toczy się postępowanie. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przed sądem apelacyjnym lub Sądem Najwyższym – właściwy do jej rozpoznania jest Sąd Najwyższy. [Przedmiotowa] sprawa niewątpliwie toczy się przed Sądem Okręgowym w Warszawie, a więc właściwość Sądu Apelacyjnego w Warszawie do jej rozpoznania jest oczywista, w każdym razie w zakresie dotyczącym postępowania przed Sądem Okręgowym w Warszawie. Właściwość Sądu Najwyższego byłaby co najwyżej uzasadniona w zakresie dotyczącym przewlekłości postępowania przed Sądem Apelacyjnym, ale przed tym sądem postępowanie już się nie toczy. Z całą pewnością nie ma żadnych podstaw do uznania właściwości Sądu Najwyższego w części, w jakiej skarga dotyczy toczącego się aktualnie postępowania przed Sądem Okręgowym.

[Co więcej], nie ma żadnego przepisu, z którego wynikałaby zasada, że jeżeli skarga obejmuje postępowanie przed sądami różnych instancji, to do jej rozpoznania właściwy jest sąd przełożony nad sądem wyższej instancji.”

100. Analogiczny punkt widzenia – stanowiący, że ocena długości postępowania może nie obejmować jego wcześniejszego etapu, które zostało już zakończone na mocy rozstrzygnięcia wydanego co do istoty w danej instancji oraz że winna być ograniczona do bieżącego etapu – został wyrażony w szeregu kolejnych postanowień wydanych przez Sąd Najwyższy, na przykład w postanowieniach z dnia 12 maja 2005 roku (sygnatura akt SPP 76/05), 21 lutego 2007 roku (sygnatura akt III SPP 5/07) oraz 26 stycznia 2012 roku (sygnatura akt III SPP 42/11).

4. *Uchwała z 2013 roku (sygnatura akt III SPZP 1/13)*

101. W dniu 10 stycznia 2013 roku Prokurator Generalny wystąpił z wnioskiem do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały w składzie siedmiu

sędziów w celu rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, które wywoływało rozbieżności poglądów co do wykładni art. 5 ust. 1 ustawy z 2004 roku (zob. także paragraf 79 powyżej) w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych. Prokurator Generalny stwierdził, że w odpowiednim orzecznictwie pojawiły się dwie przeciwstawne interpretacje sformułowania “w toku postępowania w sprawie”, o którym mowa w tym przepisie.

W świetle pierwszej wykładni sformułowanie oznaczało, że sąd rozpoznający skargę na przewlekłość postępowania jest jedynie uprawniony do badania tego etapu postępowania, w toku którego wpłynęła skarga. Sąd nie mógł dokonać kontroli wcześniejszych etapów kwestionowanego postępowania, to znaczy etapów, które zostały zakończone w wyniku wydania merytorycznych orzeczeń w danej instancji, chociażby orzeczenia te nie były jeszcze prawomocne. Zgodnie z tą wykładnią, skarga na przewlekłość ma służyć dyscyplinowaniu czynności podejmowanych przez sąd na bieżącym etapie toczącego się jeszcze postępowania, jej celem jest bowiem zlikwidowanie opieszałości sądu pierwszej instancji poprzez wymuszenie należytej sprawności oraz nadanie sprawie odpowiedniego biegu.

W świetle drugiej wykładni sformułowanie “w toku postępowania w sprawie” dotyczy całego postępowania, które podlegało rozpoznaniu w całości, od początku aż do prawomocnego zakończenia, przy uwzględnieniu wszystkich instancji, które uczestniczyły w rozpoznaniu sprawy. Fakt, że postępowanie w danej, poprzedniej instancji zostało zakończone wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia nie wyklucza badania przewlekłości tego etapu postępowania przez sądy rozpoznające skargę na przewlekłość.

Powołując się na Konwencję oraz orzecznictwo Trybunału, Prokurator Generalny wyraził preferencje odnośnie drugiej linii interpretacyjnej.

102. Mając na względzie powyższe, Prokurator Generalny skierował do Sądu Najwyższego następujące pytanie:

“Czy sąd oceniając naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, powinien badać tok całego postępowania sądowego, czy też rozpatrując skargę [...] w powyższym zakresie, może ograniczyć ocenę [...] tylko do etapu postępowania, w którym strona złożyła skargę na mocy art. 5 ust. 1 ustawy [z 2004 roku]?”

93. W dniu 28 marca 2013 roku Sąd Najwyższy - Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych, zasiadając w składzie siedmiu sędziów, podjął uchwałę (“Uchwała z 2013 roku”), w której stwierdził co następuje:

“W postępowaniu ze skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki ocenie pod kątem przewlekłości podlegają zarzuty skarżącego odnoszące się do przewlekłości postępowania, od jego wszczęcia do prawomocnego zakończenia, niezależnie od tego, na jakim etapie tego postępowania skarga została wniesiona (art. 5 ust. 1 ustawy) [z 2004 roku].”

94. Uchwała zawierała obszerne uzasadnienie, które może zostać podsumowane w sposób następujący.

W odniesieniu do pierwszej linii interpretacyjnej dotyczącej zakresu badania skargi na przewlekłość, który został określony w art. 5 ust.1 ustawy z 2004 roku, Sąd Najwyższy na wstępie powołał się na szereg przykładów z wydanego dotychczas orzecznictwa wyrażającego poparcie dla przedmiotowego podejścia. Jednakże, mając na względzie linię orzecniczą Trybunału w sprawach polskich obejmującą lata 2005-2007, w szczególności wyroki w sprawach *Majewski przeciwko Polsce* (skarga nr 52690/99, z dnia 11 października 2005 roku), *Beller przeciwko Polsce* (skarga nr 51837/99, z dnia 1 lutego 2005 roku) oraz *Tur przeciwko Polsce* (skarga nr 21695/05, z dnia 23 października 2007 roku), Sąd Najwyższy stwierdził, że wykładnia ustawy z 2004 roku przedstawiona w dotychczasowych rozstrzygnięciach powinna zostać poddana ponownej ocenie. Sąd stwierdził między innymi:

“Stosownie do art. 13 Konwencji, każdy, czyje prawa i wolności zawarte w Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego. W sprawie [...] *Kudła przeciwko Polsce*, ETPCz opowiedział się za koniecznością zapewnienia skutecznego środka odwoławczego w rozumieniu tego przepisu również w przypadku naruszenia zagwarantowanego przez art. 6 ust. 1 Konwencji prawa do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym w rozsądnym terminie. Stwierdzając naruszenie art. 13 Konwencji, ETPCz przesądził, że w polskim systemie prawnym brak jest skutecznego środka odwoławczego w odniesieniu do przewlekłości postępowania, gdyż dostępne w procedurze krajowej nie dają gwarancji zadośćuczynienia krzywdzie wyrządzonej przewlekłością ani gwarancji przyspieszenia postępowania. Trybunał pozostawił swobodę wyboru rodzaju środka odwoławczego, wymagając jednak jego skuteczności zarówno pod względem formalnoprawnym, jak i w praktyce jego stosowania.

[C]o oznacza, że [skuteczny środek] musi zapobiegać naruszeniu prawa do ‘rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie’ lub trwaniu takiego naruszenia, albo zapewniać stosowne zadośćuczynienie w związku z zaszłym naruszeniem. [...]

Takie zadanie na gruncie prawa krajowego ma spełnić ustawa [z 2004 roku]. Z uzasadnienia jej projektu wynika, że celem przyświecającym prawodawcy było przede wszystkim stworzenie mechanizmu prawnego, powodującego wymuszenie rozpoznania sprawy przez sąd. Stąd, zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy [z 2004 roku], skargę wnosi się w toku postępowania w sprawie.

W większości dotychczasowych orzeczeń Sądu Najwyższego skarga na przewlekłość traktowana jest jako doraźna interwencja przeciwdziałająca trwającej przewlekłości postępowania [odniesienia do kolejnych rozstrzygnięć], jako środek zapewniający szybką reakcję na danym etapie toczącego się jeszcze postępowania w określonej sprawie [odniesienia do kolejnych rozstrzygnięć]. W judykaturze podnosi się bowiem, że celem skargi jest zlikwidowanie opieszałości sądu, przed którym sprawa zawisła, poprzez wymuszenie należytej sprawności sądu i nadanie sprawie odpowiedniego biegu [odniesienia do kolejnych rozstrzygnięć]. [...]

Z art. 15 i 16 ustawy [z 2004 roku] wynika, że po prawomocnym zakończeniu postępowania co do istoty sprawy, strona może dochodzić od Skarbu Państwa [...] naprawienia szkody wynikłej z przewlekłości postępowania, przy czym dotyczy to

zarówno sytuacji, gdy strona nie wniosła skargi na przewlekłość postępowania w jego toku, jak i sytuacji, gdy jej skargę w toku postępowania uwzględniono.

“Odpowiednia suma pieniężna”, którą można przyznać w wyniku uwzględnienia skargi, nie stanowi więc pełnego zaspokojenia ewentualnych roszczeń odszkodowawczych. Wynika z tego, że skarga na przewlekłość w toku postępowania ma charakter wstępny i stanowi doraźną interwencję przeciwdziałającą bieżącej (trwającej) przewlekłości postępowania. Jej funkcją jest przede wszystkim wymuszenie nadania sprawie odpowiedniego, sprawnego biegu procesowego. Służy temu zarówno samo stwierdzenie wystąpienia przewlekłości postępowania (art. 12 ust. 2 ustawy [z 2004 roku]), jak również możliwość zalecenia podjęcia przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie (art. 12 ust. 3). Pamiętać też należy, że skarga na przewlekłość postępowania nie eliminuje możliwości wystąpienia przez stronę [do prezesa odpowiedniego sądu] o podjęcie czynności w zakresie nadzoru nad działalnością administracyjną sądów. Środki nadzoru administracyjnego, skarga na przewlekłość postępowania w jego toku oraz powództwo o odszkodowanie po prawomocnym zakończeniu postępowania, tworzą więc kompleks środków prawnych, których celem jest przeciwdziałanie przewlekłości postępowania, a w razie jej wystąpienia, zapewnienie odpowiedniego odszkodowania (zadośćuczynienia).

Konsekwencją takiej interpretacji przepisów ustawy [z 2004 roku] jest stwierdzenie, że postępowanie ze skargi powinno koncentrować się na aktualnym etapie postępowania w sprawie, wobec czego za spóźnione uznaje się zarzuty dotyczące poprzedniego (zamkniętego) jego etapu, gdyż nie pozwalają one osiągnąć zakładanego przez ustawodawcę celu [odniesienia do kolejnych rozstrzygnięć obejmujących rok 2005]. Tego rodzaju poglądy wypowiedziane były też w najnowszych orzeczeniach Sądu Najwyższego [odniesienia do szeregu rozstrzygnięć obejmujących lata 2011-2012]. [...]”

95. Sąd Najwyższy po dokonaniu oceny jego dotychczasowej wykładni w świetle orzecznictwa Trybunału, stwierdził, że skarga na podstawie ustawy z 2004 roku, jeżeli miałaby ograniczać się jedynie do bieżącego etapu postępowania, nie byłaby “skutecznym środkiem odwoławczym” w rozumieniu Artykułu 13 Konwencji.

Odpowiedni fragment stanowi, w zakresie istotnym dla sprawy, co następuje:

“W sprawie *Majewski przeciwko Polsce* (wyrok z dnia 11 października 2005 roku, skarga nr 52690/99) ETPCz negatywnie ocenił rozpoznanie skargi na przewlekłość postępowania w sposób zgodny z tą linią orzecniczą, tj. z uwzględnieniem jedynie zachowania sądu niższej instancji na toczącym się w chwili wniesienia skargi etapie postępowania. ETPCz podkreślił, że przedmiotem oceny [polskiego] sądu rozpoznającego skargę był jedynie okres postępowania od chwili ponownego skierowania sprawy do sądu pierwszej instancji, co jest niegodne ze standardami wynikającymi z orzecznictwa Trybunału, który rozpoznając zasadność zarzutu naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji, uwzględnia cały okres trwania postępowania, od chwili jego rozpoczęcia do chwili wydania prawomocnego orzeczenia i obejmuje postępowanie przed sądami wszystkich instancji. [...]”

Skoro zatem oceniając naruszenie art. 6 Konwencji, ETPCz bierze pod uwagę zachowanie sądów na wszystkich etapach postępowania, to regulowana ustawą [z 2004 roku] skarga [...], interpretowana jako środek przeciwdziałający przewlekłości

tylko w aktualnej fazie postępowania, czyli z pominięciem jego wcześniejszych (zamkniętych) etapów, nie spełnia roli rzeczywiście skutecznego środka odwoławczego w rozumieniu art. 13 Konwencji, albowiem stwarza barierę dla pełnego zrekompensowania zwłaszcza krzywd niematerialnych związanych z przewlekłością.”

96. Sąd Najwyższy dodał następnie, że:

“Uznanie, że skarga na przewlekłość może dotyczyć tylko aktualnie toczącego się etapu postępowania oznacza faktycznie zagwarantowanie stronie prawa do zakończenia tylko jego fazy, a nie do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, czyli definitywnego jej rozstrzygnięcia przez sąd.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia należałoby stwierdzić, że skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki postrzegana jest jako doraźna interwencja w odniesieniu do przewlekłości postępowania i jest jedynie namiastką skutecznego środka odwoławczego w rozumieniu art. 13 Konwencji i nie spełnia swojej roli jako mechanizmu prawnego służącego urzeczywistnieniu konstytucyjnego prawa do sądu, wobec czego faktycznie nie zapobiega skargom do ETPCz, a jedynie odsuwa je w czasie.”

97. W uwagach końcowych Sąd Najwyższy odniósł się do znaczenia sformułowania “zakończenie postępowania” i uznał, że postępowanie sądowe kończy się z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia sądu drugiej instancji. Podkreślił, że Sąd Najwyższy nie może być postrzegany jako “dalsza instancja”, ponieważ pozostaje poza strukturą sądownictwa powszechnego. W konsekwencji, postępowanie kasacyjne przed Sądem Najwyższym nie jest, w jego ocenie, kontynuacją wcześniejszych postępowań i dotyczy nowej sprawy dla celów skargi wniesionej na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy z 2004 roku. W pojęciu “postępowania w sprawie”, o którym mowa w tym przepisie (zob. także paragraf 79 powyżej) nie mieści się zatem postępowanie przed Sądem Najwyższym, chociażby jego wynikiem było uchylene zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

E. Dane statystyczne oraz inne informacje dotyczące skargi wniesionej na podstawie ustawy z 2004 roku, które zostały przedstawione przez strony

98. Rząd oraz pierwszy skarżący przedstawili dane statystyczne dotyczące szeregu skarg wniesionych na podstawie ustawy z 2004 roku oraz sum pieniężnych przyznanych przez polskie sądy w latach 2006 – 2013.

99. W 2006 roku wniesiono w sumie 2,235 skarg do sądów okręgowych oraz 424 do sądów apelacyjnych.

W 2007 roku wniesiono w sumie 2,015 skarg do sądów okręgowych oraz 628 do sądów apelacyjnych.

W 2007 roku średnia suma pieniężna przyznana przez sąd przypadająca na jedną sprawę wyniosła 1,986 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 2,377 zł przed sądami apelacyjnymi.

110. W 2008 roku wniesiono w sumie 2,120 skarg do sądów okręgowych. W 468 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 307 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 617 skarg. W 81 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 63 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

111. W 2009 roku wniesiono w sumie 2,913 skarg do sądów okręgowych. W 587 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 462 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 996 skarg. W 139 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 126 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

Średnia suma pieniężna przyznana przez sąd wyniosła 2,799 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 3,862 zł przed sądami apelacyjnymi.

112. W 2010 roku wniesiono w sumie 3,993 skarg do sądów okręgowych. W 817 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 741 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 1,334 skargi. W 196 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 185 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

Średnia suma pieniężna przyznana przez sąd wyniosła 3,054 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 3,952 zł przed sądami apelacyjnymi.

113. W 2011 roku wniesiono w sumie 4,840 skarg na podstawie ustawy z 2004 roku do sądów okręgowych. W 965 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniężna została przyznana w 914 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 1,708 skarg. W 264 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma

pieniężna została przyznana w 253 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

Średnia suma pieniędzy przyznana przez sąd wyniosła 2,875 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 4,050 zł przed sądami apelacyjnymi.

114. W 2012 roku wniesiono w sumie 6,047 skarg do sądów okręgowych; w 1,225 sprawach skarżącym przyznano sumę pieniędzy. W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 2,618 skarg; w 300 sprawach skarżącym przyznano sumę pieniędzy. Średnia suma pieniędzy przyznana przez sąd wyniosła 2,771 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 2,709 zł przed sądami apelacyjnymi.

115. W 2013 wniesiono w sumie 8,961 skarg na podstawie ustawy z 2004 roku do sądów okręgowych. W 1,274 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniędzy została przyznana w 1,225 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 3,571 skarg. W 311 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

Średnia suma pieniędzy przyznana przez sąd wyniosła 2,868 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 3,426 zł przed sądami apelacyjnymi.

116. W pierwszym kwartale 2014 roku wniesiono w sumie 3,031 skarg na podstawie ustawy z 2004 roku do sądów okręgowych. W 375 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniędzy została przyznana w 361 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

W odniesieniu do sądów apelacyjnych, wniesiono 1,074 skarg. W 54 sprawach skargi zostały uwzględnione częściowo lub w całości; suma pieniędzy została przyznana w 50 sprawach. Pozostałe skargi zostały albo odrzucone z przyczyn formalnych albo oddalone jako bezzasadne.

Średnia suma pieniędzy przyznana przez sąd wyniosła 2,687 zł w postępowaniach przed sądami okręgowymi oraz 4,260 zł przed sądami apelacyjnymi.

117. Dane przedstawione przez strony wskazywały na stały wzrost liczby skarg wnoszonych do wszystkich sądów: z liczby w sumie 2,659 w 2006 do 8,665 w 2012 roku oraz 12,532 w 2013 roku.

Wzrost w ujęciu rok do roku wynosił w 2010 roku 35.23%, w 2011 roku 22.9% a w 2012 roku 32.1%.

IV. DOKUMENTY PRYJĘTE PRZEZ KOMITET MINISTRÓW ODNOSZĄCE SIĘ DO DŁUGOŚCI POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO W POLSCE

A. Rezolucja KM z 2007 roku

118. W dniu 4 kwietnia 2007 roku Komitet Ministrów, na 992 posiedzeniu Zastępców Ministrów, przyjął Tymczasową Rezolucję (CM/ResDH(2007)28) (“Rezolucja KM z 2007 roku”) dotyczącą wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 143 sprawach przeciwko Polsce odnoszących się do nadmiernej długości postępowań w sprawach karnych oraz cywilnych oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego.

143 wyroki wymienione w załączniku do Rezolucji KM z 2007 roku dotyczyły 132 spraw cywilnych oraz 11 spraw karnych.

119. Rezolucja z 2007 roku stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie, stanowi co następuje:

“Mając na uwadze znaczną liczbę wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka („Trybunał”), w których stwierdzono naruszenie przez Polskę Artykułu 6, ustęp 1 Konwencji w związku z nadmierną długością postępowań sądowych przed sądami rozpatrującymi sprawy cywilne oraz karne...;

Mając na względzie fakt, że w szeregu spraw Trybunał stwierdził także naruszenie Artykułu 13 Konwencji w zakresie, w jakim skarżący nie mieli dostępu do krajowego środka odwoławczego, za pomocą którego mogliby korzystać z prawa do “rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie” gwarantowanego na mocy Artykułu 6 ustęp 1 Konwencji (np. Kudła przeciwko Polsce, wyrok z dnia 26 października 2000 roku oraz D.M. przeciwko Polsce, wyrok z dnia 14 października 2003 roku);

Przypominając, że nadmierne opóźnienia w wymiarze sprawiedliwości stanowią poważne zagrożenie dla poszanowania rządów prawa;

Przypominając, że obowiązek każdego państwa, na podstawie Artykułu 46 ustęp 1 Konwencji, by respektować wyroki Trybunału obejmuje obowiązek szybkiego przyjęcia środków indywidualnych niezbędnych do usunięcia skutków naruszeń, jak również przyjęcia środków generalnych zapobiegających nowym naruszeniom Konwencji, podobnych do tych już stwierdzonych, w tym zapewnienie skutecznych krajowych środków odwoławczych do czasu wejścia w życie niezbędnych zmian;

Przypominając w tym względzie Zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rec(2004)6 w sprawie ulepszenia krajowych środków odwoławczych;

Podkreślając znaczenie szybkiego przyjęcia takich środków w sprawach, w których wyroki ujawniły istnienie problemów systemowych, które mogą spowodować znaczny wzrost nowych, podobnych naruszeń Konwencji;

Zaprosiwszy Polskę do informowania o środkach już przyjętych lub podejmowanych w konsekwencji wyroków dotyczących nadmiernej długości postępowań sądowych oraz po przeanalizowaniu informacji przedstawionych przez polskie władze w tym zakresie...;

Środki mające na celu przeciwdziałania przewlekłości postępowań

Mając na uwadze indywidualne środki podjęte przez władze w celu zadośćuczynienia skarżącym w związku ze stwierdzonym naruszeniem (*restitutio in integrum*), w szczególności poprzez przyśpieszenie w miarę możliwości postępowań, które były nadal w toku po stwierdzeniu naruszenia przez Trybunał...;

Przyjmując z zadowoleniem reformy przeprowadzone dotychczas przez władze w celu rozwiązania problemów systemowych dotyczących przewlekłości postępowań sądowych w Polsce, a w szczególności:

- reformy ustawodawstwa (nowy Kodeks postępowania karnego wraz z późniejszymi zmianami) przyjęte w 1997 roku oraz 2003 roku w celu uproszczenia i przyśpieszenia postępowania karnego;

- dodatkowe środki administracyjne oraz strukturalne przyjęte w celu zapobieżenia dalszym, nadmiernie długim postępowaniom oraz przyśpieszenia tych, które są już przewlekłe (w szczególności zwiększenie liczby sędziów i pracowników administracyjnych, zwiększenie nakładów budżetowych sądów i wprowadzenie mechanizmów monitorowania); oraz

- wprowadzenie środka odwoławczego w 2004 roku dla spraw, w których występuje przewlekłość postępowania sądowego, pozwalającego stronom dochodzić przyśpieszenia postępowania oraz zadośćuczynienia z tytułu szkody poniesionej na skutek jego przewlekłości;

Mając na uwadze dane statystyczne dostarczone przez polskie władze oraz w szczególności pozytywny trend dotyczący spadku liczby "starych" spraw zawisłych przed sądami rozpoznającymi sprawy cywilne (sprawy toczące się przez okres ponad pięciu lat) oraz zwiększenie skuteczności sądów rozpoznających sprawy karne;

Zauważając jednak, że istniejący mechanizm, który pozwala na określenie średniej długości postępowań sądowych na poziomie krajowym jest niejasny oraz utrudnia sprawowanie nadzoru nad oceną długości postępowań;

Środki w celu naprawienia braku skutecznego środka odwoławczego

Przyjmując z zadowoleniem przyjęcie krajowego środka odwoławczego w sprawach dotyczących przewlekłości postępowań sądowych oraz zauważając, że Trybunał stwierdził już, na podstawie przepisów ustawy z 2004 roku, że spełnia test "skuteczności" określony w wyroku w sprawie Kudła...;

Zauważając niemniej, że nowy środek odwoławczy wydaje się wykluczać możliwość wnoszenia skarg na przewlekłość postępowania przygotowawczego w sprawach karnych;

Podkreślając, że wprowadzenie nowego środka odwoławczego nie znosi obowiązku realizowania z należytą starannością działań polegających na przyjęciu środków generalnych wymaganych w celu zapobieżenia nowym naruszeniom Konwencji;

ZACHĘCA polskie władze ze względu na ciężar systemowego problemu, który dotyczy nadmiernej długości postępowań sądowych:

- do dalszego analizowania i wprowadzania kolejnych środków, mających na celu przyśpieszenie postępowań sądowych oraz zmniejszenie liczby zaległych spraw;

- do utworzenia jasnego i skutecznego mechanizmu pozwalającego na ocenę trendów w zakresie długości postępowań sądowych; oraz

- do zapewnienia, by nowy środek odwoławczy został wdrożony zgodnie z wymogami Konwencji i orzecznictwem Trybunału oraz rozważania wprowadzenia

takiego środka w odniesieniu do postępowań przygotowawczych w sprawach karnych;...”

B. Decyzja KM z 2013 roku

120. W dniu 24 września 2013 roku Komitet Ministrów zapoznał się z planem działań polskiego Rządu DH-DD(2013)787 (który stanowił aktualizację planu działań z 2011 roku DH-DD(2011)1074) oraz wydał decyzję o stanie jego wykonania (“Decyzja KM z 2013 roku”).

Plan został przedłożony w dniu 4 lipca 2013 roku i dotyczył środków podjętych w celu wykonania wyroków Trybunału odnoszących się do długości postępowań cywilnych oraz karnych w Polsce (zob. także paragrafy 11-12 powyżej)

121. W odniesieniu do stanu wykonania w obszarze środków generalnych, zauważono, między innymi:

“a) Środki podjęte w celu skrócenia długości postępowań

Przedstawione informacje prezentują szeroki zakres środków legislacyjnych już podjętych lub planowanych. Środki mają w sumie trzy zasadnicze cele: uproszczenie oraz przyspieszenie postępowań; odciążenie sędziów przez referendarzy sądowych, gdy jest to konieczne, oraz ograniczenie zakresu kompetencji sądów poprzez powierzenie niektórych spraw rozpoznawanych tradycyjnie przez sądy innym zawodom prawniczym (na przykład – notariuszom). Plan działania wymienia ponadto liczne środki organizacyjne, takie jak nadzór Ministra Sprawiedliwości, dalszą informatyzację oraz dalszy wzrost liczby sędziów i nakładów budżetowych w sądach.

W 2012 roku sądy rozpoznały większą liczbę spraw niż wynosił wpływ, co po raz pierwszy w ostatnich latach, doprowadziło do zmniejszenia liczby zaległych spraw w toku (która stale wzrastała pomiędzy rokiem 2008 a 2011). Należy podkreślić, że przedmiotowe zmniejszenie liczby zaległych spraw miało miejsce mimo ogólnego wzrostu liczby nowych spraw.

b) Środki mające na celu wprowadzenie skutecznego środka odwoławczego

Środek przeciwdziałający przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych został wprowadzony w 2004 roku i uznany za skuteczny przez Europejski Trybunał w 2005 roku. Reforma przyjęta w 2009 roku, wprowadzająca *inter alia* wzrost poziomu rekompensaty; możliwość korzystania ze środków nadzoru przez prezesów sądów oraz prokuratorów nadrzędnych w celu przyspieszenia rozpoznania zawisłych spraw; oraz w postępowaniach karnych, środek przeciwdziałający przewlekłości postępowań przygotowawczych. Ponadto, władze zobowiązały się w planie działań z 2011 roku do sprawowania szczegółowej kontroli nad funkcjonowaniem krajowego środka odwoławczego. Na koniec, w marcu 2013 roku, Sąd Najwyższy w Polsce podjął uchwałę w celu wyjaśnienia konieczności uwzględnienia całkowitej długości postępowań, wydając rozstrzygnięcie w przedmiocie stwierdzenia, tego czy rozpoznanie sprawy było przewlekłe.

Jednakże, Europejski Trybunał ujawnił dalej, w wyrokach wydanych po reformie z 2009 roku, pewne problemy dotyczące funkcjonowania przedmiotowego środka, w szczególności odnoszące się do faktu, że przyznana rekompensata była zbyt niska a sądy nie uwzględniały całości postępowania, dokonując oceny jego długości zgodnie

z wymogiem określonym w Artykule 6 ust. 1 Konwencji (problem “fragmentaryzacji”).

Ponadto pomimo, że dane statystyczne przedstawione przez władze wskazują na wzrost liczby wnoszonych skarg na przewlekłość postępowania, nie przedstawiono żadnej informacji na temat obecnej praktyki sądów krajowych dotyczącej w szczególności uwzględniania całkowitej długości postępowania lub zasądzonych kwot zadośćuczynienia.”

100. Protokół ze spotkania, w tym uwagi na temat środków podjętych przez Polskę, stanowią co następuje:

“Wydaje się, że przyjęte w ostatnim czasie środki legislacyjne i organizacyjne doprowadziły do pozytywnych rezultatów. Należy zwrócić uwagę na zobowiązanie władz do szczególnego monitorowania przedmiotowego problemu na poziomie krajowym, mając na względzie fluktuację w zakresie oddziaływania środków podjętych na przestrzeni ostatnich lat.

Jednakże, utrzymujące się problemy dotyczące zastosowania środka odwoławczego wprowadzonego w 2004 roku, pomimo poważnej reformy, budzą niepokój. W tym kontekście, uchwała Sądu Najwyższego może stanowić interesujące osiągnięcie. Niemniej, na tym etapie nic nie wskazuje na jej oddziaływanie oraz nie wydaje się, by poruszała problem niewystarczającego zadośćuczynienia.

W świetle powyższego, wydaje się, że w celu pełnego wykonania wyroków dotyczących przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych, środki materialne mające na celu rozwiązanie problemów w zakresie stosowania środka odwoławczego są nadal niezbędne wraz z przejrzystą strategią ukierunkowaną na połączenie oraz ustabilizowanie nowego, pozytywnego wpływu, jaki niosą za sobą środki strukturalne przyjęte dotychczas.

Ważne jest zatem, by władze rozważyły głęboko, które środki materialne są nadal konieczne oraz przedstawiły Komitetowi zaktualizowany plan działania, wraz z szacunkowym harmonogramem dotyczącym przyjęcia przewidzianych środków.”

101. Ponadto Komitetu Ministrów decyzją z 2013 roku:

1. przyjął z zainteresowaniem szeroki zakres środków legislacyjnych i organizacyjnych przyjętych przez polskie władze w celu przeciwdziałania przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych, wraz z faktem, że w 2012 roku, po raz pierwszy w ciągu ostatnich lat, zanotowano spadek liczby zaległych spraw zawisłych przed polskimi sądami;

2. zachęcił władze do podjęcia dalszych wysiłków oraz wypracowania przejrzystej strategii w cel utrzymania tego nowego, pozytywnego trendu;

3. wyraził jednak poważną obawę w związku z utrzymującymi się problemami dotyczącymi stosowania środka odwoławczego przeciwdziałającego przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych oraz uznał, że środki materialne są nadal niezbędne do ich usunięcia;

4. wezwał władze, by głęboko zastanowiły się nad środkami, które są nadal niezbędne w tych dwóch grupach spraw oraz przedstawiły Komitetowi zaktualizowany plan działań, wraz z szacunkowym harmonogramem dotyczącym przyjęcia przewidzianych środków.”

PRAWO

I. POŁĄCZENIE SKARG

102. Zgodnie z Regułą 42 ust. 1 Regulaminu Trybunału, Trybunał stwierdził, że przedmiotowe skargi powinny zostać połączone.

II. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 6 ust. 1 KONWENCJI

103. Artykuł 6 ust. 1 Konwencji, w istotnym dla sprawy zakresie, stanowi co następuje:

“1. Każdy ma prawo do [...] rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez [...] sąd [...] przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadność każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej [...]”

A. Zasady ogólne wywiedzione z orzecznictwa Trybunału

104. Gwarancja “rozsądnego terminu” określona w Artykule 6 ust. 1 służy zapewnieniu zaufania publicznego do wymiaru sprawiedliwości. Innym celem gwarancji jest objęcie ochroną wszystkich stron postępowania sądowego przed nadmiernym opóźnieniem o charakterze proceduralnym; zwłaszcza w sprawach karnych została ona wypracowana po to, by uniknąć pozostawienia osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa w stanie niepewności co do jej lub jego losu przez zbyt długi okres. Trybunał podkreśla znaczenie, jakie ma sprawowanie wymiaru sprawiedliwości bez zwłoki, która mogłaby zagrażać jego skuteczności oraz wiarygodności (zob., między innymi, *Finger przeciwko Bułgarii*, skarga nr 37346/05, § 93, z dnia 10 maja 2011 roku, z kolejnymi odniesieniami do orzecznictwa Trybunału, w szczególności do wyroku w sprawie *Bottazzi przeciwko Włochom* [GC], skarga nr 34884/97, § 22, ECHR 1999-V; oraz *Scordino (nr. 1)*, cyt. powyżej, § 224).

105. Rozsądna długości postępowania musi zostać oceniona w świetle konkretnych okoliczności sprawy oraz biorąc pod uwagę kryteria określone w orzecznictwie Trybunału, w szczególności złożoność sprawy oraz postępowanie skarżącego i odpowiednich władz. W odniesieniu do ostatniego kryterium należy także uwzględnić konsekwencje zagrażające /skarżącemu (zob. *Kudła przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 30210/96, § 124 ECHR 2000-XI).

106. Artykuł 6 ust. 1 Konwencji nakłada na Umawiające się Państwa-Strony obowiązek zorganizowania system sądownictwa w taki sposób, by sądy mogły spełnić każdy wymóg tego postanowienia, w tym obowiązek

rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie (zob., między innymi, *Bottazzi*, § 22, oraz *Scordino (nr 1)*, § 183, oba cyt. powyżej).

Państwa ponoszą odpowiedzialność za opóźnienia związane z postępowaniem władzy sądowniczej i innej. Ponoszą ponadto odpowiedzialność za opóźnienia w zakresie przedstawiania raportów i opinii biegłych sądowych. Państwo może ponosić odpowiedzialność nie tylko za zwłokę w rozpoznawaniu konkretnej sprawy, lecz także za niezwiększenie środków w odpowiedzi na zaległości w rozpoznawaniu spraw lub braki strukturalne w systemie sądownictwa, które skutkują opóźnieniami. Rozwiązanie problemu nieuzasadnionej zwłoki w postępowaniu sądowym może zatem wymagać od Państwa podjęcia szeregu środków legislacyjnych, organizacyjnych w obszarze budżetu lub innych. (zob. *Finger*, cyt. powyżej, § 95, z kolejnymi odniesieniami)).

B. Sprawa Pana Rutkowskiego

107. Pierwszy skarżący sformułował zarzut, że nie zostało poszanowane jego prawo do uzyskania rozstrzygnięcia w zakresie zasadności oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej “w rozsądnym terminie”, zgodnie z wymogiem określonym w Artykule 6 ust. 1 Konwencji.

108. Rząd stwierdził, że chciałby powstrzymać się od wyrażenia swojego stanowiska w zakresie naruszenia zarzucanego przez skarżącego. Nie wniesiono sprzeciwu, co do dopuszczalności skargi.

1. Dopuszczalność skargi

109. Trybunał stwierdza, że skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu Artykułu 35 ust. 3 lit. a Konwencji. Trybunał stwierdza ponadto, że nie jest niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

2. Meritum skargi

(a) Rozpatrywany okres

110. Okres rozpatrywany na podstawie Artykułu 6 ust. 1 rozpoczął bieg w dniu 18 września 2002 roku, gdy skarżący został zatrzymany pod zarzutem uczestnictwa w zorganizowanej grupie przestępczej, a zakończył w dniu 21 lipca 2010 roku, w dniu w którym został uniewinniony (zob. paragrafy 14-25 powyżej). Zatem wynosi on siedem lat oraz około dziesięć miesięcy w jednej instancji.

(b) Rozsądna długość rozpatrywanego okresu*(i) Strony*

111. Skarżący utrzymywał, że długość postępowania karnego toczącego się przeciwko niemu była nadmierna.

Przyznał, że jego sprawa, obejmująca szesnastu współoskarżonych, była dość złożona, lecz podniósł, że nie mogło to uzasadnić zwłoki wynoszącej blisko osiem lat wynikłej po stronie sądów krajowych. Powolne tempo procesu oraz jego zła organizacja nie stanowiły odosobnionego przypadku. Rzeczywiście w Polsce przewlekłość postępowania była zjawiskiem powszechnym w sprawach obejmujących wielu oskarżonych, co budziło poważne obawy odnośnie ogólnego braku skuteczności polskich sądów w rozpoznawaniu takich spraw.

112. Powołując się na orzecznictwo Trybunału, skarżący podkreślił następnie, że sprawy karne powinny być rozpoznawane przez sądy krajowe z większą starannością niż sprawy cywilne. Ponadto wyższe standardy staranności powinny być stosowane w sprawach, w których skarżący został tymczasowo aresztowany, jak miało to miejsce w przedmiotowej sprawie. Sprawność postępowania karnego ma szczególne znaczenie dla oskarżonego, który nie powinien znajdować się przez zbyt długi okres w sytuacji niepewności co do jego losu.

W ocenie skarżącego sądy rozpoznające jego sprawę w sposób oczywisty nie działały z należytą starannością. Po pierwsze, na początkowym etapie postępowania wystąpiło znaczne opóźnienie. Akt oskarżenia został wniesiony w grudniu 2002 roku a proces rozpoczął się dopiero w dniu 21 września 2006 roku. Przez cały ten okres sądy wykazały małą, jeśli w ogóle jakąkolwiek, aktywność proceduralną a ich przygotowanie do procesu – co zauważył również Sąd Okręgowy w kontekście skargi wniesionej przez skarżącego na podstawie ustawy z 2004 roku – było chaotyczne, co skutkowało nadmierną długością procesu.

113. Skarżący podkreślił, że sądy całkowicie zlekceważyły ryzyko, jakie niosło postępowania dla skarżącego. Skarżący był funkcjonariuszem Policji a stawiane mu zarzuty miały bardzo poważny charakter. Niemniej upłynęło około ośmiu lat zanim udało mu się w końcu oczyścić swoje imię, co miało oczywiście druzgocące konsekwencje dla jego reputacji oraz kariery zawodowej, która musiała zostać zakończona przedwcześnie z uwagi na długość procesu.

Mając na względzie powyższe, skarżący zwrócił się do Trybunału o stwierdzenie naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji.

114. Rząd nie przedstawił żadnych uwag.

(ii) Ocena Trybunału

115. Trybunał stwierdza, że sprawa skarżącego, obejmująca dużą liczbę oskarżonych oraz zarzuty związane z przestępczością zorganizowaną musiała wykroczać poza próg sprawy o średniej złożoności. Nie uzasadnia to jednak całkowitej długości postępowania. Ponadto, mając na uwadze, że na początkowym etapie skarżący był tymczasowo aresztowany przez okres około ośmiu miesięcy (zob. paragrafy 14-18 powyżej), był on uprawniony do “szczególnej staranności”, którą powinny dołożyć władze na tym etapie (zob., na przykład, *Kreps przeciwko Polsce*, skarga nr 34097/96, § 52, z dnia 26 lipca 2001 roku oraz *Czajka przeciwko Polsce*, skarga nr 15067/02, § 60, z dnia 13 lutego 2007 roku).

116. Sprawa skarżącego pozostawała praktycznie w uśpieniu w Sądzie Rejonowym dla miasta stołecznego Warszawy od początku grudnia 2002 roku do 18 listopada 2005 roku, czyli przez około trzy lata. W tym czasie sąd w długich odstępach czasu wydał trzy postanowienia dotyczące kwestii proceduralnych, lecz nie wyznaczył żadnego terminu rozprawy, a nawet rzeczywiście go nie rozważał, ponieważ oskarżonemu nie doręczono odpisu aktu oskarżenia (zob. paragrafy 16-20 powyżej). Przeoczenia i błędy w fazie przygotowawczej procesu występowały nadal po tym, jak sprawa została przekazana do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa. Samo przekazanie akt sprawy zajęło około czterech miesięcy. Fakt, że skarżący oraz jego współoskarżeni nie otrzymali odpisu aktu oskarżenia przez okres około trzech i pół roku nie został zauważony przez sąd do momentu upływu ośmiu miesięcy od przekazania sprawy. Nieuchronnie spowodowało to kolejne opóźnienie w rozpoczęciu procesu, co nastąpiło dopiero w dniu 21 września 2006 roku, cztery lata po przedstawieniu skarżącemu zarzutów (zob. paragrafy 20-21 powyżej).

117. Chociaż postępowanie toczyło się sprawnie w okresie pomiędzy dniem 21 września 2006 roku a dniem 19 lipca 2007 roku oraz przeprowadzono w tym czasie szereg rozpraw (zob. paragrafy 21-22 powyżej), uzyskano sprawność procesu, która została następnie utracona. Rozstrzygnięcie w zakresie właściwości Sądu Rejonowego zajęło kilka miesięcy, od dnia 19 lipca do dnia 15 listopada 2007 roku. Powyższe, wraz z opóźnieniem w wymiarze około ośmiu miesięcy (od dnia 15 listopada 2007 roku do czerwca 2008 roku) w przekazywaniu akt sprawy doprowadziło do przerwy wynoszącej około roku pomiędzy rozprawami (zob. paragrafy 22-24 powyżej). Trybunał uznaje za trudne do zaakceptowania, aby postępowanie w tak całkowicie technicznej kwestii, jaką jest przekazanie akt sprawy pomiędzy sądami w obrębie tego samego miasta, winno zająć tak długi okres.

W konsekwencji tak długiej zwłoki, proces musiał rozpocząć się od początku w czerwcu 2008 roku – pięć i pół roku po przedstawieniu skarżącemu zarzutów (zob. paragraf 24 powyżej).

Przez kolejne dwa lata, od czerwca 2008 roku do 21 lipca 2010 roku, Sąd Rejonowy wyznaczył dwadzieścia osiem terminów rozpraw przed ogłoszeniem wyroku uniewinniającego. Jednakże ostateczna konsolidacja działań sądu nie może rekompensować wcześniejszej zwłoki.

118. Mając na względzie powyższe, Trybunał stwierdza w konkluzji, że postępowanie nie przebiegało w należytym tempie oraz nie spełniło wymogu rozsądnego terminu. Doszło zatem do naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji.

C. Sprawa Pana Orlikowskiego

119. Skarżący sformułował zarzut na mocy Artykułu 6 ust. 1 Konwencji, że długość postępowania cywilnego w jego sprawie była nadmierna i nie spełniła wymogu “rozsądnego terminu” określonego w tym postanowieniu.

120. Rząd stwierdził, że chciałby powstrzymać się od wyrażenia swojego stanowiska w zakresie zarzucanego naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji. Nie wniesiono sprzeciwu, co do dopuszczalności skargi.

1. Dopuszczalność skargi

121. Trybunał stwierdza, że skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu Artykułu 35 ust. 3 lit. a Konwencji. Trybunał stwierdza ponadto, że nie jest niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

2. Meritum skargi

(a) Rozpatrywany okres

122. Okres rozpatrywany na podstawie Artykułu 6 ust. 1 rozpoczął bieg w dniu 4 marca 1999 roku, gdy skarżący wystąpił z powództwem o naprawienie szkody a zakończył w dniu 19 listopada 2010 roku, w dniu w którym Sąd Apelacyjny wydał prawomocny wyrok w sprawie skarżącego (zob. paragrafy 30-45 powyżej). Zatem wynosił on jedenaście lat i około ośmiu i pół miesiąca w dwóch instancjach.

(b) Rozsądna długość rozpatrywanego okresu

(i) Strony

123. Skarżący utrzymywał, że postępowanie w jego sprawie było przewlekłe oraz wyraźnie wykraczało poza okres niezbędny do rozpoznania jego powództwa. W jego ocenie, nic nie stanowiło usprawiedliwienia dla faktu, że rozpoznanie typowego powództwa wynikającego z umowy leasingu, która nie była prawnie złożona, zajęło blisko dwanaście lat. W

następstwie opinii biegłego pozyskanej w toku postępowania o zabezpieczenie dowodu, jedyną kwestią pozostająca do rozstrzygnięcia przez Sąd Okręgowy była wysokość odszkodowania. W toku postępowania sąd wyznaczył piętnaście terminów rozpraw – średnio mniej niż dwa w przeciągu roku. W sumie okres oczekiwania na opinię biegłego wynosił trzy lata. Co więcej, opinie te wymagały uzupełnienia, ponieważ nie obejmowały wszystkich istotnych elementów. Powyższe dodatkowo wydłużyło postępowanie. W tych okolicznościach nie można stwierdzić, że sądy podejmowały działania z zachowaniem należytej staranności.

W konkluzji, skarżący zwrócił się do Trybunału o stwierdzenie naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji.

124. Rząd nie przedstawił żadnych uwag.

(ii) Ocena Trybunału

125. Trybunał zgadza się ze stwierdzeniem skarżącego, że jego sprawa nie dotyczyła złożonych kwestii faktycznych i prawnych, chociaż należało pozyskać dowody od biegłych z trzech różnych specjalizacji w celu oszacowania wartości nakładów poniesionych przez skarżącego, a w konsekwencji wysokości odszkodowania (zob. paragrafy 32-43 powyżej). Podczas, gdy prawdą jest, że pozyskanie dowodu z opinii biegłego jest siłą rzeczy czasochłonne, fakt ten w ocenie Trybunału nie może sam w sobie uzasadniać zwłoki wynoszącej jedenaście lat oraz osiem i pół miesiąca w przedmiotowej sprawie.

126. Należy zauważyć, że skarżący wykazał należyłą staranność w przygotowaniu sprawy. Przed wszczęciem postępowania domagał się w zabezpieczenia dowodu oraz uzyskania opinii biegłego sądowego określającej stan oraz wartość poniesionych nakładów na nieruchomości (zob. paragraf 29 powyżej). To z pewnością ułatwiło zadanie sądu w zakresie określenia wysokości odszkodowania.

Rzeczywiście, na początkowym etapie postępowanie toczyło się w dopuszczalnym tempie. Przez okres około dwóch i pół roku pozyskano materiał dowodowy od stron, dziewięciu świadków oraz biegłego z zakresu budownictwa i doszło tylko do jednej wyraźnie długiej przerwy pomiędzy pierwszą rozprawą w dniu 20 września 1999 roku a kolejną, która odbyła się dopiero w dniu 9 listopada 2000 roku. Przedmiotowa zwłoka, choć znaczna, może zostać przynajmniej w części uzasadniona potrzebą rozpoznania kwestii proceduralnych związanych z zażaleniem pozwanego oraz jego kolejnymi różnymi wnioskami (zob. paragrafy 30-33 powyżej). Jednakże, jak wynika z dalszego toku procesu, Sąd Okręgowy nie zapewnił sprawnego procesu w zakresie pozyskania materiału dowodowego na kolejnym etapie postępowania.

127. Po pierwsze, rozprawy odbywały się często w długich odstępach czasu, które wynosiły niekiedy blisko lub ponad rok (zob. paragraf 32-43

powyżej). Po drugie, procedurze polegającej na pozyskaniu dowodu z opinii biegłego brakowało niezbędnej skuteczności. Sąd przesłał materiał z akt sprawy kolejno do każdego biegłego a oni musieli opóźnić przygotowanie opinii do czasu zakończenia pracy przez ich poprzednika. Nie podjęto starań, by narzucić biegłym dyscyplinę oraz zagwarantować, by dochowali ustalonych terminów. Przeciwnie, wydłużano terminy na takiej podstawie, jak “długi urlop” lub “trudności z uzyskaniem dokumentu lub wyznaczeniem terminu oględzin”. W rezultacie, w trakcie drugiego ponownego procesu, Sąd Okręgowy potrzebował dwóch lat, by pozyskać trzy opinie biegłych (zob. paragrafy 41-43 powyżej).

Trybunał przypomina w tym względzie, że praca biegłych w kontekście postępowania sądowego jest nadzorowana przez sędziego, który ponosi odpowiedzialność za przygotowanie i sprawny przebieg postępowania (zob., na przykład, *Proszak przeciwko Polsce*, z dnia 16 grudnia 1997 roku, § 44, *Raporty z wyroków i decyzji 1997-VIII* oraz *Łukjaniuk przeciwko Polsce*, skarga nr 15072/02, § 28, z dnia 7 listopada 2006 roku).

Na koniec, należy zauważyć, że w następstwie dwukrotnego przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Apelacyjny, sprawa skarżącego została rozpoznana trzykrotnie w pierwszej instancji (zob. paragrafy 30-44 powyżej). Chociaż Trybunał nie analizuje jakości prawnej orzecznictwa sądów krajowych, to uważa, że przekazanie sprawy do ponownego jej rozpoznania jest zwykle spowodowane uchybieniami sądu niższej instancji. Powtórzenie takich rozstrzygnięć w ramach jednego postępowania odsłania poważną niewydolność systemu sądownictwa. Co więcej, niewydolność ta przypisywana jest organom władzy, a nie skarżącym (zob., między innymi, *Wierciszewska przeciwko Polsce*, skarga nr 41431/98, § 46, z dnia 25 listopada 2003 roku; *Matica przeciwko Rumunii*, skarga nr 19567/02, § 24, z dnia 2 listopada 2006 roku; oraz *Vlad i inni przeciwko Rumunii*, skargi nr 40756/06, 41508/07 oraz 50806/07, § 133, z dnia 6 listopada 2013 roku).

128. W tych okolicznościach, Trybunał nie znajduje wystarczającego uzasadnienia dla zwłoki w badaniu sprawy skarżącego.

Doszło zatem do naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji.

D. Sprawa Pani Grabowskiej

129. Skarżąca sformułowała zarzut na mocy Artykułu 6 ust. 1 Konwencji, że długość postępowania cywilnego w jej sprawie była nadmierna i nie spełniła standardu “rozsądnego terminu” określonego w tym postanowieniu.

130. Rząd stwierdził, że chciałby powstrzymać się od wyrażenia swojego stanowiska w zakresie zarzucanego naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji. Nie wniesiono sprzeciwu, co do dopuszczalności skargi.

1. Dopuszczalność skargi

131. Trybunał stwierdza, że skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu Artykułu 35 ust. 3 lit. a Konwencji. Trybunał stwierdza ponadto, że nie jest niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

2. Meritum skargi

(a) Rozpatrywany okres

132. Okres rozpatrywany na podstawie Artykułu 6 ust. 1 rozpoczął bieg w dniu 12 kwietnia 2000 roku, gdy skarżąca, dowiedziawszy się o sprawie w kontekście innego postępowania, poinformowała Sąd Rejonowy w Gdyni, że zamierza przyłączyć się do kwestionowanego postępowania. Postępowanie zakończyło się w dniu 18 czerwca 2013 roku, dzień w którym Sąd Okręgowy w Gdańsku wydał prawomocny wyrok w sprawie skarżącej (zob. paragrafy 53-71 powyżej). Rozpoznawany okres wynosi zatem trzynaście lat i około dwa miesiące w dwóch instancjach.

(b) Rozsądna długość rozpatrywanego okresu

(i) Strony

133. Skarżąca utrzymywała, że sądy rozpoznające jej sprawę nie działały z należytą starannością, a zatem nie spełniły wymogu “rozsądnego terminu”. W jej ocenie sprawa nie była złożona. Krąg osób zainteresowanych był znany od samego początku. Kiedy kilkoro z nich zmarło późniejsze postępowanie spadkowe zostało sprawnie zakończone. Strony wystąpiły zaledwie z kilkoma wnioskami o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków, a opinia biegłego nie była potrzebna.

Jedyne zadanie sądu pierwszej instancji – jak wskazano w rozstrzygnięciu Sądu Okręgowego z dnia 18 października 2007 roku, przekazującym sprawę do ponownego rozpoznania – polegało na dokonaniu niezbędnych ustaleń faktycznych, analizie materiału oraz zagwarantowaniu, by wszystkie zainteresowane osoby zostały powiadomione o sprawie.

134. Jednakże Sąd Rejonowy prowadził postępowanie w sposób chaotyczny oraz popełnił szereg błędów proceduralnych i innych, które doprowadziły do poważnej zwłoki.

Po pierwsze, terminy rozpraw były wyznaczane w bardzo długich odstępach czasu oraz wystąpił szereg innych, nieuzasadnionych opóźnień.

W postępowaniu toczącym się w pierwszej instancji do dnia 19 kwietnia 2006 roku, tj. przez około sześć lat, sąd wykazał się bardzo niewielką aktywnością proceduralną. W tym okresie przeprowadził jedynie dowód z zeznań czterech świadków i dwóch uczestników. Następnie Sąd Okręgowy potrzebował prawie osiemnastu miesięcy, by rozpoznać apelację skarżącej.

Błędy proceduralne oraz inne wady wynikłe po stronie Sądu Rejonowego, takie jak opóźnienia w doręczaniu dokumentów i pism procesowych oraz niewykonanie zarządzeń sędziego – co skarżąca określiła jako “bałagan administracyjny” – przyczyniły się bardzo znacznie do długości postępowania. Na przykład, Sąd Rejonowy nie zagwarantował, by odpis wniosku z 1999 roku o zasiedzenie został w sposób właściwy doręczony wszystkim zainteresowanym osobom. Skarżąca nie otrzymała jego odpisu do dnia 20 września 2008 roku, dziewięć lat później. W dniu 21 września 2009 roku postępowanie zostało niepotrzebnie zawieszona na okres jednego roku. Na koniec sąd, który został zobowiązany na mocy prawa do zagwarantowania, by wszystkie zainteresowane strony zostały poinformowane o postępowaniu, wielokrotnie nie wzywał wszystkich uczestników. Najpoważniejszy błąd – polegający na skierowaniu omyłkowo wezwania do organów podatkowych zamiast do Prezydenta Gdyni reprezentującego Skarb Państwa – naraził całe postępowanie na groźbę unieważnienia. Podczas, gdy w chwili przedstawiania obserwacji przez skarżącą nie wyznaczono żadnego terminu rozprawy odwoławczej, w ocenie skarżącej postanowienie wydane w pierwszej instancji zostanie najprawdopodobniej uchylone z uwagi na stwierdzenie jego nieważności, a proces zostanie przeprowadzony od początku.

Mając na względzie powyższe, skarżąca zwróciła się do Trybunału o stwierdzenie naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji.

135. Rząd nie przedstawił żadnych uwag.

(ii) Ocena Trybunału

136. Trybunał zgadza się ze stwierdzeniem skarżącej, że sprawa nie była szczególnie złożona, chociaż sąd musiał wezwać kilka nowych stron, by przyłączyły się do postępowania. Zgodnie ze wskazaniem skarżącej, wymagało to w szczególności od sądu zapewnienia, że aspekt proceduralny zostanie dobrze zorganizowany a wszystkie zainteresowane strony będą reprezentowane i właściwie powiadamiane o stosownych dokumentach. Nie przeprowadzono dowodu z opinii biegłego. Nie wydaje się również, by sąd musiał przeprowadzać dowód z przesłuchania szeregu świadków (zob. paragrafy 51-71 powyżej).

137. W tych okolicznościach, ze względów podanych poniżej, Trybunał nie znajduje przekonującego uzasadnienia zwłoki wynoszącej trzynaście lat i dwa miesiące, która wystąpiła w sprawie, za wyjątkiem braku należytej staranności ze strony sądów krajowych.

Pierwsze postępowanie toczące się w pierwszej instancji z udziałem skarżącej trwało około sześciu lat. Rozpoczęło bieg w dniu 12 kwietnia 2000 roku, a zakończyło na mocy postanowienia z dnia 19 kwietnia 2006 roku. W postępowaniu odwoławczym odniesiono się krytycznie zarówno do postanowienia, jak i sposobu prowadzenia postępowania przez Sąd Rejonowy, w szczególności z uwagi na niepełne ustalenia faktyczne oraz sposób rozstrzygania co do istoty sprawy, a także ponieważ dopiero w zaawansowanej fazie postępowania okazało się, że skarżącej i innym stronom nie doręczono odpisu wniosku z 1999 roku o zasiedzenie (zob. paragrafy 53-55 powyżej).

Sposób prowadzenia pierwszego postępowania odwoławczego pozostaje również otwarty na krytykę. W szczególności, pozwany Rząd nie przedstawił żadnego wyjaśnienia, dlaczego sprawa zawisła w apelacji przez długi okres wynoszący około półtora roku (zob. paragrafy 56-57 powyżej).

Późniejszy ponowny proces przed Sądem Rejonowym, który rozpoczął się w dniu 20 września 2008 roku, prawie rok po skierowaniu sprawy do ponownego rozpoznania, był prowadzony powoli. W dniu 21 września 2009 roku sąd zawiesił postępowanie na ponad rok z błahych przyczyn – ponieważ powód nie przedstawił odpisu wniosku z 1999 roku. Chociaż prawdą jest, że od wznowienia postępowania w dniu 4 listopada 2010 roku do wydania drugiego postanowienia przez sąd pierwszej instancji w dniu 21 lutego 2012 roku uzyskano pewną szybkość procedowania, kolejne postępowanie odwoławcze toczyło się ponad rok i dwa miesiące (zob. paragrafy 58-77).

138. W tych okolicznościach, zwłoka w rozpoznaniu sprawy skarżącej musi zostać przypisana pozwanemu Państwu. Doszło zatem do naruszenia Artykułu 6 Konwencji.

III. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 13 KONWENCJI

139. Wszyscy skarżący podnieśli zarzut wadliwego stosowania przez sądy krajowe ustawy z 2004 roku, w szczególności w zakresie odmowy stwierdzenia, że w ich sprawach doszło do przewlekłości postępowania i w konsekwencji przyznania im odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia, zgodnie ze standardami określonymi w orzecznictwie Trybunału.

Trybunał zakomunikował skargi Rządowi na podstawie Artykułu 13 Konwencji, który stanowi co następuje:

“Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w [...] Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.”

140. Rząd zakwestionował twierdzenia skarżących utrzymując, że skargi są oczywiście bezzasadne, ponieważ zarzucany środek odwoławczy – skarga na podstawie ustawy z 2004 roku – jest skuteczny dla celów Artykułu 13 i może zapewnić skarżącym zadośćuczynienia. W każdym razie, w ocenie Rządu, nie doszło do naruszenia Artykułu 13 w niniejszej sprawie.

A. Dopuszczalność skarg

141. Trybunał stwierdza, że stanowisko Rządu co do skuteczności skargi wniesionej na podstawie ustawy z 2004 roku dotyczy bezpośrednio istoty sprawy i powinno podlegać rozpoznaniu na tym etapie. Skargi nie są oczywiście bezzasadne w rozumieniu Artykułu 35 ust. 3 lit. a Konwencji. Nie są ponadto niedopuszczalne z jakichkolwiek innych przyczyn. Muszą zatem zostać uznane za dopuszczalne.

B. Meritum skarg

1. Stanowiska stron

(a) Skarżący

142. Skarżący stwierdzili, jak wynika z okoliczności sprawy, że skarga na podstawie ustawy z 2004 roku nie może być uznana za “skuteczny środek odwoławczy” w rozumieniu Artykułu 13, ponieważ nie zapewnia wymaganego zadośćuczynienia z tytułu naruszenia ich prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

Skarżący utrzymywali, że sądy rozpoznające wniesione przez nich skargi lekcewały orzecznictwo Trybunału w zakresie kompensacji za przewlekłość postępowania, w szczególności standardy właściwe dla określenia wysokości zadośćuczynienia na poziomie krajowym, jak określono w wyroku w sprawie *Scordino (nr 1)*. Co więcej, zgodnie z praktyką krajową znaną jako “fragmentaryzacja postępowań” sądy, dokonując oceny długości postępowania na podstawie Artykułu 6 ust. 1, nie uwzględniały całości postępowania, a jedynie okres następujący po dniu 17 września 2004 roku, tj. dzień, w którym ustawa z 2004 roku weszła w życie i tylko długość obejmującą instancję, przed którą sprawa aktualnie się toczyła.

143. W ocenie skarżących, ich sprawy nie stanowiły odosobnionego przypadku niezastosowania standardów Trybunału, lecz wskazywały na ogólne błędy w praktyce sądowej, które rozwinęły się w Polsce na przestrzeni kilku lat w następstwie wprowadzenia ustawy z 2004 roku. W rezultacie, sądy bądź odmawiały stwierdzenia przewlekłości postępowania i zasądzenia zadośćuczynienia w sprawach, w których po zbadaniu całości

postępowania należało orzec naruszenie wymogu “rozsądnego terminu”, bądź w sprawach, w których stwierdzono takie naruszenie, sądy zasądzały śmiesznie niskie kwoty tytułem słusznego zadośćuczynienia, znacznie poniżej tych, które wynikają z orzecznictwa Trybunału.

144. Na przykład w sprawie Pana Orlikowskiego, która w dniu wniesienia skargi była już w toku przez około jedenaście lat i w której roszczenie o zadośćuczynienie nie zostało uwzględnione, Sąd Apelacyjny w Łodzi po dokonaniu oceny postępowania jedynie w bieżącej instancji stwierdził, że nie doszło do naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. Poprzedni okres, który wynosił ponad siedem lat nie został uwzględniony przez sąd.

Analogicznie, skarga Pani Grabowskiej dotycząca długości postępowania w jej sprawie, które w rzeczonym czasie było w toku przez prawie jedenaście lat została oddalona, ponieważ Sąd Okręgowy w Gdańsku zbadał jedynie okres następujący po wejściu w życie ustawy z 2004 roku, nie uwzględniając zwłoki w wymiarze czterech i pół roku, do której doszło wcześniej.

Prawda jest, że w sprawie Pana Rutkowskiego Sąd Okręgowy w Warszawie stwierdził, że doszło do przewlekłości postępowania i przyznał mu zadośćuczynienie w wysokości 2,000 zł – minimalną kwotę wynikającą z ustawy. Jednakże, postępowanie zostało poddane ocenie pod kątem zgodności z wymogiem “rozsądnego terminu” jedynie w części – w zakresie, w jakim jego skarga dotyczyła okresu następującego po wejściu w życie ustawy z 2004 roku. Zasądzona kwota była znacznie niższa niż kwoty przyznawane przez Trybunał w podobnych sprawach polskich. Stanowiła zaledwie 5% sumy, którą Trybunał przyznałby skarżącemu, co było wyraźnie niewystarczające w świetle standardów określonych w wyroku *Scordino (nr 1)*.

145. Odnosząc się do stanowiska Rządu w zakresie dostępności powództwa cywilnego o naprawienie szkody majątkowej wynikłej z przewlekłości postępowania, które może zostać wniesione po jego zakończeniu w celu uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego (zob. paragraf 169 poniżej), skarżący zauważyli, że ten środek nie był przedmiotem ich skargi. W każdym razie, ten poboczny środek nie mógł rekompensować braku skuteczności skargi na przewlekłość, która stanowiła główny, podstawowy krajowy środek przyznający zadośćuczynienie niepieniężne z tytułu naruszenia Artykułu 6 ust 1.

Skarżący zwrócili się do Trybunału o stwierdzenie naruszenia Artykułu 13 Konwencji.

(b) Rząd

146. Rząd nie zgodził się z powyższym. Rząd utrzymywał, że środek odwoławczy wniesiony na podstawie ustawy z 2004 roku został zbadany

przez Trybunał w sprawach *Michalak przeciwko Polsce* (cyt. powyżej) oraz *Charzyński przeciwko Polsce* (cyt. powyżej) i uznany za skuteczny dla celów Artykułów 13 oraz 35 ust. 1 Konwencji. Trybunał zgodził się, że środek odwoławczy przyznaje ofierze możliwość uzyskania stwierdzenia naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, przyśpieszenia postępowania poprzez zobowiązanie sądu rozpoznającego sprawę do podjęcia określonych działań i przyznania kompensaty w postaci odpowiedniego zadośćuczynienia.

W odniesieniu do ostatniej kwestii, ustawa z 2004 roku gwarantowała minimalną oraz maksymalną kwotę zadośćuczynienia, która wahała się od 2,000 zł do 20,000 zł. W każdej sprawie, w której stwierdzono naruszenie standardu “rozsądnego terminu”, sądy były zobowiązane na mocy prawa do zasądzenia na rzecz ofiary przynajmniej tej minimalnej kwoty. Praktyka krajowa wskazywała wyraźnie na trend wzrastający w odniesieniu do przyznawanych kwot (zob. także stanowisko Rządu dotyczące Artykułu 46 w paragrafie 194 poniżej).

147. Ponadto, ofiara mogła skorzystać także z możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za szkody poniesione w następstwie zakończenia postępowania, na podstawie przepisów ogólnych odnoszących się do odpowiedzialności deliktowej państwa. Przedmiotowe rozwiązanie zapewniało możliwość uzyskania zadośćuczynienia uzupełniającego w sprawach, w których strona była niezadowolona z kwoty zasądzonej w toczącym się postępowaniu. Środek odwoławczy – powództwo cywilne o zadośćuczynienie na podstawie art. 417 w związku z art. 448 Kodeksu cywilnego – został zbadany przez Trybunał w sprawie *Krasuski przeciwko Polsce* (cyt. powyżej) i uznany za skuteczny w rozumieniu Artykułu 13.

148. Rząd podkreślił ponadto, że zgodnie z linią orzecniczą Trybunału, w szczególności *Scordino (nr 1)* (cyt. powyżej) oraz *Cocchiarella przeciwko Włochom (Cocchiarella przeciwko Włochom [GC]*, skarga nr 64886/01, ECHR 2006-V), wysokość zadośćuczynienia zasądzana w związku z przewlekłością postępowania przez sądy krajowe nie musi być koniecznie taka sama, jak suma przyznana w wyrokach Trybunału. Wysokość kompensaty może być niższa pod warunkiem, że przyznano właściwe i wystarczające zadośćuczynienie.

W ocenie Rządu w niektórych sprawach przeciwko Polsce, Trybunał stwierdził, że kwota zasądzona przez polskie sądy rozpoznające skargę na przewlekłość nie była “wystarczająca”. Jednakże, w opinii Rządu były to jedynie pojedyncze przypadki, w których naruszenia stwierdzone przez Trybunał wynikały z konkretnych okoliczności spraw. Nie mogą być zatem uznane za istotne dla ogólnej oceny skuteczności skargi wnoszonej na podstawie ustawy z 2004 roku.

149. W konkluzji, Rząd zwrócił się do Trybunału, by odrzucił stanowiska skarżących i stwierdził, że nie doszło do naruszenia Artykułu 13.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne wywiedzione z orzecznictwa Trybunału

150. Zastosowanie Artykułu 13 Konwencji do skarg podnoszących zarzut naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie zostało zapoczątkowane wyrokiem Trybunału w sprawie *Kudła przeciwko Polsce*. Mając na względzie ciągłą akumulację skarg przed Trybunałem, w których jedynym lub głównym zarzutem była przewlekłość postępowania, Trybunał dokonał ponownie przeglądu swojej dotychczasowej linii orzeczniczej i uznał, że postanowienie to gwarantuje skuteczny środek odwoławczy do właściwego organu państwowego w związku z zarzucanym naruszeniem wymogu „rozsądnego terminu” na podstawie Artykułu 6 ust. 1 (zob. *Kudła*, cyt. powyżej, §§146-56).

151. Odpowiednie zasady, ujęte w wyroku w sprawie *Kudła* oraz kolejnych wyrokach Trybunału, zostały określone w sposób następujący (zob., między innymi, *Scordino przeciwko Włochom (skarga nr 1)*, cyt. powyżej, §§ 182-89, ECHR 2006-V); *Sürmeli przeciwko Niemcom* ([GC], skarga nr 75529/01, §§ 97-101, ECHR 2006-VII, z kolejnymi odniesieniami; *Vassilios Athanasiou i inni przeciwko Grecji*, skarga nr 50973/08, § 55, z dnia 21 grudnia 2010 roku; *Finger*, cited above, § 83; oraz *Ümmühan Kaplan przeciwko Turcji*, skarga nr 24240/07, § 72, z dnia 20 marca 2012 roku).

(a) Na mocy Artykułu 1 Konwencji (który stanowi, że „Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w Rozdziale I [niniejszej] Konwencji”), podstawowa odpowiedzialność za wdrożenie i wprowadzenie w życie gwarantowanych na podstawie Konwencji praw i wolności spoczywa na władzach krajowych. Instytucja skarg do Trybunału jest więc subsydiarna w stosunku do systemów krajowych obejmujących ochroną prawa człowieka. Ten subsydiarny charakter został wyrażony w Artykule 13 oraz Artykule 35 ust. 1 Konwencji;

(b) Artykuł 13 Konwencji gwarantuje dostępność na poziomie krajowym środka odwoławczego w celu wdrożenia w życie istoty praw i wolności konwencyjnych, w jakiegokolwiek formie by były one zabezpieczone w krajowym porządku prawnym. Skutkiem Artykułu 13 jest więc wymaganie, by postanowienia prawa krajowego dotyczyły w swej istocie „roszczenia spornego” na gruncie Konwencji, i by zapewniły odpowiednie zadośćuczynienie. Skuteczność środka odwoławczego w rozumieniu Artykułu 13 nie zależy od pewności korzystnego rezultatu dla skarżącego. Ponadto, nawet jeżeli pojedynczy środek odwoławczy sam w sobie nie spełnia wymagań określonych w Artykule 13, suma środków odwoławczych zapewnionych przez prawo krajowe może to czynić. Należy zatem w każdej sprawie dokonać oceny, czy środki dostępne dla skarżących

w prawie krajowym są „skuteczne” w znaczeniu albo przeciwdziałania domniemanemu naruszeniu lub jego kontynuowaniu, albo zapewnienia odpowiedniego naprawienia naruszenia, do którego już doszło;

(c) Środki dostępne dla skarżącego na poziomie krajowym, umożliwiające wniesienie skargi na przewlekłość postępowania są zatem „skuteczne” w rozumieniu Artykułu 13 Konwencji, jeżeli można z nich skorzystać albo w celu usprawnienia postępowania przed sądami krajowymi albo przyznania stronie odpowiedniego zadośćuczynienia z związku z zaistniałą już zwłoką;

(d) Bezdyskusyjnie najlepszym rozwiązaniem w znaczeniu bezwzględny jest prewencja. W sytuacji, gdy system sądownictwa jest niewydolny w odniesieniu do wymogu rozsądnego terminu określonego w Artykule 6 ust. 1 Konwencji, środek odwoławczy wypracowany w celu usprawnienia postępowania, by przeciwdziałać ich przewlekłości jest najbardziej skutecznym rozwiązaniem. Taki środek odwoławczy zapewnia w sposób niezaprzeczalny przewagę nad środkiem odwoławczym przyznającym jedynie zadośćuczynienie, ponieważ zapobiega także stwierdzeniu kolejnych naruszeń w obrębie tego samego postępowania i nie naprawia tylko naruszenia *a posteriori*, jak czyni to środek odwoławczy o charakterze kompensacyjnym. Niektóre państwa uznały tę przewagę, dokonując połączenia dwóch rodzajów środków odwoławczych, jednego wypracowanego w celu usprawnienia postępowania i drugiego w celu przyznania zadośćuczynienia. Państwa mogą jednak opowiedzieć się za wprowadzeniem jedynie środka o charakterze kompensacyjnym, przy czym taki środek odwoławczy nie jest uznany za skuteczny.

(e) W sytuacji, gdy krajowy system prawny stworzył przepisy umożliwiające wszczęcie powództwa przeciwko Państwu, powództwo takie musi stanowić skuteczny, wystarczający i dostępny środek odwoławczy w odniesieniu do przewlekłości postępowania sądowego. Na kryterium wystarczalności może mieć wpływ nadmierna zwłoka oraz wysokość zadośćuczynienia.

152. Jednakże, zgodnie ze stanowiskiem Trybunału w sprawie *Kudła* (cyt. powyżej, §§ 154-155) oraz kolejnej *Scordino (nr 1)* (cyt. powyżej, § 188), będących przedmiotem badania zgodności z wymogami Konwencji, Układające się Państwa mają prawo decydowania o sposobie, w jaki zapewniają osobom zadośćuczynienie wymagane na podstawie Artykułu 13 oraz stosują się do obowiązków wynikających z Konwencji na mocy tego postanowienia.

Tam, gdzie władza ustawodawcza lub sądy krajowe zgodziły się, by w sposób właściwy odgrywać swoją rolę poprzez wprowadzenie krajowego środka odwoławczego, Trybunał będzie musiał najwyraźniej wyciągnąć z tego pewne wnioski. W szczególności, gdy Państwo wprowadziło środek odwoławczy o charakterze kompensacyjnym, Trybunał musi pozostawić Państwu szerszy margines swobody uznania, by pozwolić mu na

zorganizowanie środka odwoławczego w sposób zgodny z jego własnym systemem prawnym i tradycjami, a także standardami życia obowiązującymi w tym kraju.

W tym kontekście, Trybunał uznał, że dla sądów krajowych łatwiej będzie odnieść się kwot przyznanych na poziomie krajowym z tytułu poniesienia innych rodzajów szkody – na przykład uszkodzenie ciała, szkody wynikłe na skutek śmierci osoby najbliższej lub szkody w sprawach o zniesławienie – i polegać na swojej dogłębnej ocenie nawet, gdy skutkować to będzie zasądzeniem niższych kwot niż te, które zostały ustalone przez Trybunał w podobnych sprawach (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, § 189).

153. Ponadto Trybunał zgodził się, że Państwo, które wprowadza szereg środków odwoławczych, z których jeden został wypracowany w celu usprawnienia postępowania a drugi w celu przyznania zadośćuczynienia, może zasądzać kwoty, które – będąc niższe niż te przyznawane przez Trybunał – nie są wygórowane, pod warunkiem, że odpowiednie rozstrzygnięcia, które muszą być zgodne z tradycją prawną i standardem życia obowiązującym w tym kraju, są szybkie, zasadne i bardzo sprawnie wykonane (ibid. § 206).

Kierując się tym samym tokiem logicznego myślenia kwota, którą przyzna Trybunał z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej na podstawie Artykułu 41 może być niższa niż kwota wskazana w jego linii orzeczniczej w sytuacji, gdy skarżący uzyskał już stwierdzenie naruszenia na poziomie krajowym oraz zadośćuczynienie na skutek skorzystania z krajowego środka odwoławczego. Pomijając fakt, że istnienie krajowego środka odwoławczego jest w pełni zgodne z zasadą subsydiarności wyrażoną w Konwencji, taki środek odwoławczy jest bliższy i bardziej dostępny niż skarga do Trybunału, jest szybszy i procedowany w języku skarżącego; zapewnia zatem korzyści, które należy rozważyć (ibid. § 268).

(b) Zastosowanie powyższych zasad w przedmiotowych sprawach

154. Trybunał stwierdził już, że prawo skarżących do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie gwarantowane na mocy Artykułu 6 ust. 1 Konwencji nie zostało poszanowane (zob. paragrafy 140, 150 oraz 160 powyżej). Nie ma zatem żadnej wątpliwości, że wniesione przez nich skargi są “zasadne” dla celów Artykułu 13 oraz że byli uprawnieni do środka odwoławczego, na mocy którego mogliby uzyskać odpowiednie zadośćuczynienie za naruszenie Konwencji przed organami krajowymi, w tym zadośćuczynienie za doznaną szkodę niemajątkową w związku ze zwłoką, do której doszło w ich sprawach (zob. *Kudła*, cyt. powyżej, § 157).

155. Prawo skarżących do “skutecznego środka odwoławczego”, a w konsekwencji do zadośćuczynienia za domniemane naruszenie nie było jako takie kwestionowane przez Rząd. Jednakże, w ocenie Rządu, środki

odwoławcze dostępne na mocy ustawy z 2004 roku zapewniły skarżącym “odpowiednie i wystarczające zadośćuczynienie”. W tym kontekście, Rząd powołał się na wiodące orzeczenia wydane wcześniej przez Trybunał w polskich sprawach, które stwierdzają, że skarga na przewlekłość w odniesieniu do toczącego się postępowania oraz powództwa cywilnego o zadośćuczynienie w związku z zakończonym postępowaniem została uznana za “skuteczny środek odwoławczy” (zob. paragrafy 168-169 powyżej).

Skarżący zakwestionowali powyższe stanowisko utrzymując, że skarga na przewlekłość wniesiona na podstawie ustawy z 2004 roku funkcjonowała wadliwie, w szczególności w aspekcie kompensacyjnym. Powyższe, w ich ocenie, wynikało z nieprzestrzegania przez sądy krajowe kryterium właściwego zadośćuczynienia, które zostało ujęte w wyroku *Scordino (nr 1)* oraz błędnej praktyki polegającej na nieuwzględnianiu zwłoki, która nastąpiła przed wejściem w życie ustawy oraz ograniczeniu badania długości postępowania do etapu obejmującego instancję, przed którą sprawa aktualnie zawisła, nie biorąc pod uwagę wcześniejszych opóźnień (zob. paragrafy 164-167 powyżej).

156. Wkrótce po wejściu w życie ustawy z 2004 roku, Trybunał dokonał oceny środków odwoławczych wprowadzonych na mocy nowej ustawy zgodnie z Artykułami 13 i 35 ust. 1 Konwencji i stwierdził, że są one “skuteczne” w rozumieniu tych postanowień (zob. paragraf 6 powyżej).

Wiodące rozstrzygnięcia opierały się na okolicznościach ustalonych w rzeczonym czasie. Trybunał miał świadomość, że sądy krajowe nie miały jeszcze wówczas długiej praktyki w zakresie stosowania ustawy z 2004 roku. Jednakże, mając na względzie cechy odpowiednich środków odwoławczych, w szczególności fakt, że skarga na przewlekłość została wypracowana w celu usprawnienia postępowań oraz zapewnienia zadośćuczynienia za zwłokę, do której już doszło, Trybunał uznał za zasadne, by dokonać jej oceny zanim praktyka ta będzie ugruntowana (zob. *Charzyński*, cyt. powyżej §§ 35 oraz 37-43). Kolejnym uwzględnionym elementem była także uchwała Sądu Najwyższego z 2005 roku (zob. paragrafy 96-97 powyżej), która wzmocniła stosowanie ustawy z 2004 roku, ponieważ określiła, że przepisy ustawy należy interpretować z mocą wsteczną w odniesieniu do opóźnień, do których doszło przed jej wejściem w życie a które nadal trwały (ibid. § 37).

157. Jednakże, w świetle okoliczności niniejszej sprawy oraz zmian w polskiej praktyce sądowej, w tym orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie interpretacji ustawy z 2004 roku, które było wynikiem wiodącego rozstrzygnięcia Trybunału wydanego w 2005 roku, Trybunał dostrzega poważne powody, by ponownie rozważyć swoje dotychczasowe stanowisko w zakresie skuteczności skargi wniesionej na podstawie ustawy z 2004 roku w aspekcie kompensacyjnym.

158. Jak wskazują ustalenia faktyczne w przedmiotowej sprawie, znaczne opóźnienia występujące w sprawach skarżących, które były istotne dla oceny podnoszonego przez nich naruszenia Artykułu 6 ust. 1, nie zostały uwzględnione przez sądy rozpoznające ich skargi. W przeciwieństwie do utrwalonej linii orzeczniczej Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowania (zob., między innymi, *Kudła*, cyt. powyżej, § 119-124; *Humen przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 26614/95, §§ 58-60, z dnia 15 października 1999 roku; *Turczanik przeciwko Polsce*, skarga nr 38064/97, §§ 38-39, ECHR 2005-VI; *Beller przeciwko Polsce*, skarga nr 51837/99, § 67-71, z dnia 1 lutego 2005 roku; *Koss przeciwko Polsce*, skarga nr 52495/99, §§ 28 oraz 33, z dnia 28 marca 2006 roku; oraz, w szczególności, *Majewski przeciwko Polsce*, skarga nr 52690/99, § 35, z dnia 11 października 2005 roku), sądy nie zbadały całej długości postępowania, a jedynie jego wybraną część. W sprawach pierwszego skarżącego i trzeciej skarżącej sądy nie uwzględniły okresów sprzed wejścia w życie ustawy z 2004 roku i zbadały jedynie długość postępowań w bieżącej instancji. W sprawie drugiego skarżącego, Sąd Apelacyjny ograniczył ocenę do instancji, przed którą toczyło się aktualnie główne postępowanie (zob. paragrafy 26, 47 oraz 73 powyżej).

159. Nie wydaje się, by podejście sądów w sprawach skarżących wynikało, jak sugeruje Rząd, z ich szczególnych okoliczności. Trybunał nie stwierdza ponadto, by stanowiły one tylko pojedyncze, odosobnione przykłady dotyczące praktyki polskich sądów w zakresie stosowania ustawy z 2004 roku.

Rzeczywiście, kwestionowane rozstrzygnięcia odzwierciedlały w pełni tak zwaną zasadę “fragmentaryzacji postępowań”, utrwaloną przez Sąd Najwyższy w rozstrzygnięciach wydanych pomiędzy rokiem 2005 a 2012 (zob. paragrafy 92-106 powyżej). Zgodnie z interpretacją Sądu Najwyższego dotyczącą sformułowania “w toku postępowania w sprawie”, które odnosi się do artykułu 5 ust. 1 ustawy z 2004 roku, ocenę skargi na przewlekłość należy ograniczyć do okresu następującego po wejściu w życie ustawy – chyba, że dotychczasowa zwłoka nadal trwa w tym dniu – oraz do instancji, przed którą sprawa aktualnie toczy się, z pominięciem wcześniejszych instancji (zob. paragrafy 79 oraz 92-99 powyżej).

Przedmiotowa interpretacja obowiązywała do dnia 20 marca 2013 roku, gdy Sąd Najwyższy podjął Uchwałę z 2013 roku, dokonując krytycznej oceny swojego dotychczasowego orzecznictwa w tym zakresie oraz przyjmując nową interpretację, zgodnie z linią orzeczniczą Trybunału w odniesieniu do oceny rozsądnej długości postępowania (zob. paragrafy 100-105 powyżej)

Nieuchronnie, fragmentaryzacja postępowań musiała mieć decydujący wpływ na rozstrzygnięcie w sprawie roszczeń skarżących o zadośćuczynienie, które zostały oddalone w całości, jako bezzasadne lub, w

sprawie pierwszego skarżącego, uwzględnione tylko w części (zob. paragrafy 26, 46-47 i 72-73 powyżej).

160. Zgodnie z powyższym, przypominając standardy utrwalone w wyroku *Scordino (nr 1)* w zakresie “odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia” za naruszenie wymogu “rozsądnego terminu” oraz przyznanie skarżącemu statusu ofiary przed Trybunałem państwo, które wprowadziło środek bądź środki odwoławcze – jak uczyniła Polska – wypracowane w celu usprawnienia postępowania oraz przyznania zadośćuczynienia może zasądzać niższe kwoty niż sumy przyznane przez Trybunał, pod warunkiem, że kwoty te nie są znacznie niższe od kwot przyznawanych przez Trybunał w podobnych sprawach (zob. paragrafy 173-174 powyżej, a także *Scordino (nr 1)*, §§ 213-214).

W tym względzie, Trybunał zgodził się również, że podczas, gdy istnieje silne, aczkolwiek możliwe do obalenia domniemanie przemawiające na korzyść szkody niemajątkowej powstałej zwykle w związku z przewlekłością postępowania, może także dojść do sytuacji, w których zadośćuczynienie takie nie zostanie przyznane lub zostanie zasądzone jedynie w kwocie minimalnej – na przykład, gdy zachowanie skarżącego w całości lub w części było powodem zwłoki lub gdy opóźnienie zostało spowodowane przez okoliczności niezależne od władz (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, § 204; *Proszak przeciwko Polsce*, z dnia 16 grudnia 1997 roku, § 40, *Raporty 1997-VIII*, z kolejnymi odniesieniami; *Rylski przeciwko Polsce*, skarga nr 24706/02, § 76, z dnia 4 lipca 2006 roku; *Boczoń przeciwko Polsce*, skarga nr 66079/01, § 51, z dnia 30 stycznia 2007 roku oraz *Piper przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 44547/10, §§ 56-69 oraz 73-74, z dnia 21 kwietnia 2015 roku).

161. W niniejsze sprawie ani sądy krajowe ani Trybunał nie dopatrzyły się żadnej oznaki, by skarżący w sposób zamierzony lub inny przyczynili się do zwłoki, do której doszło w ich sprawach. Przeciwnie, Trybunał stwierdził, że odpowiedzialność za przewlekłość postępowania ponoszą w całości władze krajowe (zob. paragrafy 140, 150 oraz 160 powyżej). W sprawach Pana Orlikowskiego oraz Pani Grabowskiej roszczenia o zadośćuczynienie zostały oddalone jako bezzasadne, chociaż w rzeczonym czasie postępowanie w każdej ze spraw było w toku przez około jedenaście lat (zob. paragrafy 47 oraz 73 powyżej). Zgodnie z linią orzecniczą Trybunału, biorąc pod uwagę liczbę instancji, tak znaczne opóźnienia powinny skutkować przyznaniem zadośćuczynienia na szczeblu krajowym z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej w wysokości 11,000 zł dla każdego (zob. paragrafy 48 i 74 powyżej).

Pan Rutkowski otrzymał 2,000 zł, minimalną kwotę wynikającą z ustawy, co odpowiada równowartości 5.5% sumy, którą Trybunał przyznałby skarżącemu, gdyby nie istniał żaden środek odwoławczy. Kwota ta stanowiła niewielki ułamek sumy 12,300 zł, która powinna zostać zasądzona na jego rzecz przez sądy krajowe w rzeczonym czasie (zob.

paragraf 27 powyżej). Należy zatem uznać zadośćuczynienie na szczeblu krajowym za oczywiście niewłaściwe w świetle standardów określonych przez Trybunał (zob. paragrafy 173-174 powyżej oraz *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, §§ 214 oraz 269-270).

Mając na względzie powyższe, Trybunał stwierdza, że skarga wniesiona na podstawie ustawy z 2004 roku nie zapewniła skarżącym “odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia” (zob. *Scordino (nr 1)*, § 181) w znaczeniu właściwej kompensacji za przewlekłość postępowań w ich sprawach.

162. Trybunał zauważa ponadto, że na mocy artykułu 2 ust. 2 ustawy z 2004 roku (zob. paragraf 76 powyżej) ocena takich skarg dokonywana przez sądy krajowe powinna koncentrować się na kwestii dotyczącej tego, czy sąd rozpoznający daną sprawę wykazał należytą staranność. Należy podkreślić jednak, że nierozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie nie jest zawsze wynikiem błędu lub zaniedbania ze strony poszczególnych sędziów lub prokuratorów. Niekiedy opóźnienia wynikają z braku zapewnienia przez państwo wystarczających środków pozostających w dyspozycji wymiaru sprawiedliwości (zob. *Finger*, cyt. powyżej, § 96) lub wad krajowego ustawodawstwa w odniesieniu do systemu sądownictwa lub sposobu prowadzenia postępowań (zob. paragraf 128 powyżej oraz paragrafy 207 oraz 210 poniżej).

163. Na koniec, Trybunał chciałby odnieść się do stanowiska Rządu, że można uzyskać dodatkowe zadośćuczynienie po zakończeniu postępowania w drodze kolejnego, odrębnego powództwa cywilnego wniesionego na podstawie przepisów odnoszących się do odpowiedzialności deliktowej państwa (zob. paragraf 169 powyżej). Artykuły 15 i 16 ustawy z 2004 roku odnoszą się do przedmiotowego środka odwoławczego (zob. paragrafy 82-83 powyżej).

Stanowisko to nie przekonuje Trybunału. Zgodnie ze wskazaniem skarżących (zob. paragraf 167 powyżej), istota ich skarg dotyczy braku skuteczności głównego środka odwoławczego o charakterze kompensacyjnym wniesionego na podstawie ustawy z 2004 roku, który został wypracowany w celu umożliwienia stronie postępowania sądowego nie tylko przyspieszenia toczących się postępowań, lecz także uzyskania zadośćuczynienia z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej w związku z przewlekłością postępowania. W uzasadnieniu ustawy z 2004 roku oraz nowelizacji z 2009 roku wyraźnie stwierdzono, że polski ustawodawca chciał, by zasądzone w ten sposób zadośćuczynienie było odpowiednie (zob. paragrafy 75 i 85 powyżej). Wobec tego, oczekiwanie skierowane wobec osób zainteresowanych, by skorzystały z jeszcze innego środka odwoławczego umożliwiającego uzyskanie zadośćuczynienia z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej w sytuacji, gdy główny środek odwoławczy o charakterze kompensacyjnym okazał się wadliwy, wiązałoby się z nieuzasadnionym i nadmiernym obciążeniem ofiar zbędną zwłoką.

Należy ponadto zauważyć, że chociaż powództwo cywilne, na które powołał się Rząd zostało uznane przez Trybunał za skuteczne, miało to miejsce w innej sytuacji faktycznej i prawnej, mianowicie, gdy skarga na przewlekłość wniesiona na podstawie ustawy z 2004 roku nie była dostępna dla skarżącego (zob. *Krasuski*, cytowany powyżej, §§ 69-72). W konsekwencji, dostępność innego, *ex post facto* środka odwoławczego na późniejszym etapie nie może wpłynąć na zmianę konkluzji Trybunału odnośnie niezapewnienia przez państwo w niniejszej sprawie odpowiedniej wysokości zadośćuczynienia z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej w związku z nadmierną długością postępowania.

164. Doszło zatem do naruszenia Artykułu 13 Konwencji.

IV. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 46 KONWENCJI

165. Artykuł 46 Konwencji, w istotnym dla sprawy zakresie, stanowi co następuje:

“1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.

2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.”

166. Reguła 61 Regulaminu Trybunału, który wszedł w życie w dniu 21 lutego 2011 roku, określa główne cechy procedury wyroku pilotażowego. Stanowi, w istotnym dla sprawy zakresie, co następuje:

“1. Trybunał może wszcząć procedurę wyroku pilotażowego i wydać wyrok pilotażowy, gdy okoliczności faktyczne skargi wskazują na istnienie w zainteresowanej Układającej się Stronie problemu strukturalnego lub systemowego bądź innej podobnej dysfunkcji, która spowodowała lub może spowodować podobne skargi.

2. (a) Przed wszczęciem procedury wyroku pilotażowego, Trybunał zasięga najpierw opinii stron co do tego, czy rozpatrywana skarga jest wynikiem istnienia takiego problemu lub dysfunkcji w zainteresowanej Układającej się Stronie oraz co do tego, czy skarga nadaje się do rozpatrzenia zgodnie z tą procedurą.

[...]

3. W wyroku pilotażowym Trybunał określa zarówno charakter problemu strukturalnego lub systemowego bądź innej ustalonej dysfunkcji, jak i typ środków naprawczych, które podjąć ma zainteresowana Układająca się Strona na szczeblu krajowym na mocy sentencji wyroku.

4. Trybunał może postanowić w sentencji wyroku pilotażowego, że środki naprawcze, o których mowa w ustępie 3 powyżej, mają być podjęte w określonym czasie, mając na względzie charakter wymaganych środków i szybkość, z jakim określony przez Trybunał problem może być naprawiony na szczeblu krajowym. [...]

A. Stanowisko stron dotyczące zastosowania procedury wyroku pilotażowego

1. Rząd

167. Rząd wyraził sprzeciw wobec przyjęcia procedury wyroku pilotażowego w niniejszej sprawie utrzymując, że warunki jej zastosowania, określone w Regule 61 Regulaminu Trybunału nie zostały spełnione.

Po pierwsze, stan faktyczny skarg nie wskazywał na istnienie “problemu strukturalnego lub systemowego bądź innej podobnej dysfunkcji, która spowodowała [...] podobne skargi”, jak stanowi Reguła 61. Zgodnie ze stwierdzeniem Trybunału w sprawie *Broniowski* (cyt. powyżej), problem systemowy występuje, gdy stan faktyczny sprawy wskazuje na istnienie, w obrębie krajowego porządku prawnego, wadliwego funkcjonowania ustawodawstwa lub praktyki na poziomie krajowym, w wyniku czego cała grupa osób nie mogła lub nadal nie może korzystać ze swoich praw. Powyższe nie ma zastosowania do niniejszej sprawy. Skargi wniesione na podstawie ustawy z 2004 roku, podnoszące zarzut przewlekłości postępowania nie były liczne, czego dowodzą dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości i stanowiły zaledwie 0.04% wszystkich spraw rozpoznanych przez polskie sądy. Liczba ta nie może wskazywać na problem systemowy.

Po drugie, pomimo pewnych braków w stosowaniu ustawy z 2004 roku przez sądy, skargi na przewlekłość funkcjonowały w sposób skuteczny i zgodny ze standardami określonymi w orzecznictwie Trybunału. Potencjalne wady zostały już zidentyfikowane a władze podejmowały konsekwentnie środki w celu ich wyeliminowania, w szczególności poprzez działania zmierzające do skrócenia czasu trwania postępowań sądowych oraz poprawy skuteczności przedmiotowego środka odwoławczego. Niedawno zaproponowane zostały zmiany do Kodeksu postępowania cywilnego oraz Kodeksu postępowania karnego w celu usprawnienia postępowań sądowych. Informacje na temat orzecznictwa Trybunału zostały upowszechnione wśród sędziów, prokuratorów oraz innych pracowników wymiaru sprawiedliwości. W tym celu Ministerstwo Sprawiedliwości stworzyło obszerną bazę orzecniczą obejmującą wyroki i decyzje w sprawach przeciwko Polsce, tłumaczone na język polski.

W tym względzie, Rząd odniósł się szczegółowo do różnych środków, które zostały ujęte w planach działań z 2011 oraz 2013 roku przedłożonych Komitetowi Ministrów w sprawie wykonywania wyroków dotyczących przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych (więcej szczegółów zob. także paragrafy 120-123 powyżej).

168. Ponadto Minister Sprawiedliwości oraz Minister Spraw Zagranicznych zwrócili się do Prokuratora Generalnego, by skierował zapytanie prawne do Sądu Najwyższego dotyczące wykładni ustawy z 2004

roku. W rezultacie, w dniu 28 marca 2013 roku Sąd Najwyższy podjął uchwałę z 2013 roku, utrwalając własne orzecznictwo i praktykę sądową w świetle wyroków Trybunału odnoszących się do wymogu “rozsądnego terminu” określonego w Artykule 6 ust. 1 oraz “skutecznego środka odwoławczego” określonego w Artykule 13.

169. W ocenie Rządu, uchwała z 2013 roku w znaczący sposób wpłynęła na dostosowanie praktyki sądów krajowych do standardów wynikających z Konwencji. Sąd Najwyższy usunął wszelkie dwuznaczności wynikające ze sformułowania “w toku postępowania w sprawie” uznając, że skarga na podstawie ustawy z 2004 roku powinna obejmować wszystkie etapy postępowania, niezależnie od etapu, na którym została wniesiona. Wykluczył on stosowanie dotychczasowej praktyki, która ograniczała ocenę sądu do bieżącego etapu postępowania uznając, że jest to sprzeczne z linią orzecniczą Trybunału. Ponadto, w uchwale tej Sąd Najwyższy położył duży nacisk na aspekt kompensacyjny przedmiotowego środka odwoławczego podkreślając, że sądy powinny przyznawać odpowiednie i wystarczające zadośćuczynienie w związku z przewlekłością postępowania.

170. Powołując się na zasadę subsydiarności Rząd utrzymywał, że skoro źródło zarzucanych w niniejszej sprawie naruszeń zostało zidentyfikowane na poziomie krajowym a państwo jest w trakcie wdrażania obszernych reform w zakresie procedury krajowej, nie ma konieczności stosowania procedury wyroku pilotażowego.

Sam Trybunał podkreślił w wyroku w sprawie *Scordino (nr 1)*, że w sytuacji, gdy państwo wykonało ważny krok wdrażając środek odwoławczy o charakterze kompensacyjnym, należy przyznać mu szeroki margines swobody uznania, by mogło zorganizować środek odwoławczy w sposób zgodny z jego własnym systemem prawnym i tradycjami, a także standardami życia obowiązującymi w tym kraju. Ustawa z 2004 roku stanowiła nadal relatywnie nowe prawo a władze potrzebowały trochę więcej czasu, by ustanowić jednolitą praktykę oraz utrwalić wykładnię jej przepisów zgodnie z Konwencją.

Z tych względów, Rząd zwrócił się do Trybunału, by pozostawił kwestie stanowiące przedmiot sprawy do rozwiązania na poziomie krajowym.

171. W tym kontekście, Rząd podkreślił ponadto, że państwo uczyniło wszystko co możliwe w celu sprawnego i właściwego wykonania wyroku w sprawie *Kudła*. Trybunał uznał środki dostępne na gruncie ustawy z 2004 roku za skuteczne w trzech wiodących sprawach. Plany działań przedstawione przez Rząd w ramach procedury wykonywania wyroków zostały ocenione pozytywnie przez Komitet Ministrów. W następstwie wejścia w życie ustawy z 2004 roku wszystkie ujawnione wady zostały usunięte. Nowelizacja z 2009 roku rozszerzyła stosowanie przepisów ustawy na postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych. Ustanowiła także minimalną kwotę gwarantowaną ustawą, zobowiązując sądy do przyznania zadośćuczynienia oraz, mając na względzie potrzebę

dostosowania kwot krajowych do standardów Trybunału, podwoiła maksymalną kwotę wynikającą z ustawy, zwiększając ją z 10,000 zł do 20,000 zł. Na koniec, jak wspomniano powyżej, uchwała z 2013 roku dostosowała praktykę sądową do wymogów Konwencji.

172. Powołując się na odpowiednie dane statystyczne (zob. także paragrafy 108-117 powyżej), Rząd zwrócił uwagę Trybunału na fakt, że wysokość przyznawanego zadośćuczynienia na poziomie krajowym przez polskie sądy konsekwentnie wzrastała; na przykład, w 2007 średnia kwota zadośćuczynienia przyznanego w pojedynczej sprawie wynosiła 1,986 zł przed sądami okręgowymi oraz 2, 377 zł przed sądami apelacyjnymi, podczas, gdy było to odpowiednio 2,799 zł i 3,862 zł w 2009 roku; 3,054 zł i 3,952 zł w 2010 roku; 2,875 zł i 4,050 zł w 2011 roku; 2,771 zł i 2,709 zł w 2012 roku; 2,868 zł i 3,426 zł w 2013; 2,687 zł i 4,260 zł w pierwszej połowie 2014 roku (zob. także paragrafy 108-116 powyżej).

173. Rząd odniósł się następnie do dotychczasowych wyroków pilotażowych Trybunału dotyczących przewlekłości postępowania oraz braku skutecznego środka odwoławczego w tym względzie, w szczególności do sprawy *Finger przeciwko Bułgarii* (cyt. poniżej), *Rumpf przeciwko Niemcom* (skarga nr 46344/06, z dnia 2 września 2010 roku) oraz *Vassilios Athanasiou i inni przeciwko Grecji* (cyt. poniżej). W ocenie Rządu okoliczności, które stanowiły podstawę do stwierdzenia przez Trybunał, że w przedmiotowych wyrokach istnieje problem systemowy nie mogą być porównywane z tymi, występującymi w przedmiotowej sprawie. W wyroku *Finger* jedyny istniejący środek odwoławczy nie spełniał standardów Trybunału w zakresie możliwości przyspieszenia procedury i uzyskania wystarczającego zadośćuczynienia. W pozostałych sprawach system krajowy nie zapewniał żadnego krajowego środka odwoławczego. Natomiast w Polsce wprowadzono środek odwoławczy i został on pozytywnie oceniony przez Trybunał. Funkcjonował on skutecznie i umożliwiał stronom usprawnienie postępowania oraz uzyskanie wystarczającego zadośćuczynienia.

174. Ponieważ, w ocenie Rządu, sprawa nie wskazywała na istnienie problemu systemowego a wszystkie uchybienia wynikające ze stosowania ustawy z 2004 roku zostały już zidentyfikowane przez władze, nie ma konieczności, by państwo wprowadzało nowy środek odwoławczy.

Mając na względzie powyższe, Rząd stwierdził, że zastosowanie procedury wyroku pilotażowego mogłoby w sposób znaczny osłabić działania podjęte przez polskie władze w celu przyspieszenia postępowania sądowego, przyznania zadośćuczynienia ofiarom oraz polepszenia praktyki sądów.

Rząd zwrócił się do Trybunału, by nie wydawał wyroku pilotażowego.

2. Skarżący

175. Pierwszy i drugi skarżący zakwestionowali stanowisko Rządu. Trzecia skarżąca powstrzymała się od wyrażenia uwag w przedmiotowej kwestii.

W ocenie skarżących, sprawa ujawniła istnienie problemu systemowego dotyczącego nieprawidłowego funkcjonowania polskiej praktyki sądowej w zakresie przewlekłości postępowań sądowych oraz niewłaściwego stosowania orzecznictwa Trybunału w zakresie wymogu “rozsądnego terminu” określonego w Artykule 6 ust. 1 Konwencji, a także “odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia” w związku z naruszeniem tego wymogu, który został określony w Artykule 13.

176. Przewlekłość postępowania stanowi poważny problem w Polsce, pomimo, że władze podjęły różne starania, by zmniejszyć opóźnienia. Proces ten odbywał się bardzo powoli i można było oczekiwać, jak sugeruje Rząd, że podjęte działania usuną lub zmniejszą poziom dysfunkcji systemowych w najbliższej przyszłości. W każdym razie fakt, że Rząd podjął pewne kroki w celu naprawienia uchybień, które zostały już ujawnione, nie oznaczał sam w sobie, że procedura wyroku pilotażowego nie miała zastosowania w sprawie.

Na systemowy charakter problemu wskazują także liczne sprawy dotyczące skarg na naruszenie wymogu “rozsądnego terminu”, które zostały wniesione do Trybunału oraz setki wyroków Trybunału stwierdzających, że doszło do przedmiotowego naruszenia, które zostały wydane na przestrzeni ostatnich lat, od wejścia w życie ustawy z 2004 roku. Niniejsza sprawa dotyczyła typowych polskich skarg dotyczących przewlekłości postępowania, a podstawą zarzutów nie były, jak podnosi Rząd, szczególne okoliczności, lecz reprezentatywny obraz ogólnej sytuacji panującej w kraju.

177. Skarżący dodali ponadto, że istniały liczne wyroki Trybunału wydane przeciwko Polsce, które wskazywały, że zadośćuczynienie przyznane przez sądy krajowe w związku z naruszeniem prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie było zbyt niskie w porównaniu z kwotami zasądzanymi przez Trybunał w podobnych sprawach i obejmowało od 7% do 25% wartości kwoty przyznawanej zwykle przez Trybunał.

Prawdą jest, że państwo usiłowało w pewien sposób naprawić sytuację, jednak dotychczas było to bezskuteczne. Wbrew przewidywaniom ustawodawcy, nowelizacja z 2009 roku, która zwiększyła minimalną i maksymalną kwotę dostępnego zadośćuczynienia wynikającą z ustawy, nie zachęciła sądów – wbrew przewidywaniom ustawodawcy – do zasądzania wyższych sum pieniężnych. Skarżący podzielili stanowisko Rządu, że w ciągu minionych lat doszło do pewnego, aczkolwiek bardzo powolnego w ich ocenie, wzrostu kwoty zadośćuczynienia na poziomie krajowym. Jednakże, jak wskazują dane statystyczne, kwoty przyznawane przez sądy

okręgowe oraz sądy apelacyjne pozostają nadal na stosunkowo niskim poziomie, oscylującym w granicach ustawowego minimum 2,000 zł. W rezultacie, nie mają one rozsądnego związku z kwotami przyznawanymi przez Trybunał w podobnych sprawach. Sytuacja ta wskazywała na ciągły brak zgodności ze standardami wynikającymi z Konwencji, który, zważywszy na skalę, miał charakter systemowy i uzasadniał zastosowanie procedury wyroku pilotażowego.

B. Ocena Trybunału

1. Zasady ogólne wywiedzione z orzecznictwa Trybunału

178. Artykuł 46 Konwencji, interpretowany w świetle Artykułu 1, nakłada na pozwane państwo prawny obowiązek wdrożenia, pod nadzorem Komitetu Ministrów, odpowiednich środków generalnych i/lub indywidualnych w celu zapewnienia poszanowania prawa skarżącego, które w ocenie Trybunału zostało naruszone. Środki te muszą zostać ponadto podjęte odnośnie do innych osób znajdujących się w sytuacji skarżącego, zwłaszcza poprzez rozwiązanie problemów, które wpłynęły na rozstrzygnięcie Trybunału (zob., między innymi, *Scozzari i Giunta przeciwko Włochom* [GC], skargi nr 39221/98 i 41963/98, § 249, ECHR 2000-VIII; *Broniowski przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 31443/96, § 192-193, ECHR 2004-V; *Lukenda przeciwko Słowenii*, skarga nr 23032/02, § 94, ECHR 2005-X; *Burdov przeciwko Rosji (nr 2)*, skarga nr 33509/04, § 125, ECHR 2009; *Greens i M.T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 60041/08 i 60054/08, § 106, ECHR 2010 (fragmenty); *Glykantzi przeciwko Grecji*, skarga nr 40150/09, § 62, z dnia 30 października 2012 roku; oraz *Torreggiani i inni przeciwko Włochom*, skargi nr 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 i 37818/10, § 83, z dnia 8 stycznia 2013 roku).

Obowiązek ten był stale wskazywany przez Komitet Ministrów w ramach sprawowania nadzoru nad wykonywaniem wyroków Trybunału (zob., między innymi, rezolucje tymczasowe ResDH(97)336 w sprawach dotyczących długości postępowania we Włoszech oraz ResDH (2007)28 (Rezolucja KM z 2007 roku) w sprawach dotyczących długości postępowania oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego w Polsce (paragrafy 118-119 powyżej).

W tym kontekście zadaniem Trybunału jest umożliwienie jak najszybszego i najbardziej skutecznego rozwiązania dysfunkcji stwierdzonej w krajowym systemie ochrony praw człowieka. Po zidentyfikowaniu takiego defektu, władze krajowe, pod nadzorem Komitetu Ministrów, powinny podjąć, z mocą wsteczną jeśli jest to konieczne, niezbędne środki zaradcze zgodnie z subsydiarnym charakterem Konwencji, tak by Trybunał

nie musiał powtarzać swoich ustaleń w długiej serii podobnych spraw (zob. *Broniowski*, cyt. powyżej, § 193).

179. By umożliwić skuteczne wykonanie wyroków zgodnie z tymi zaleceniami, Trybunał może przyjąć procedurę wyroku pilotażowego, która pozwala na wyraźne zidentyfikowanie w wyroku problemów strukturalnych leżących u podstaw naruszeń oraz wskazanie konkretnych środków lub działań, które powinny zostać podjęte przez pozwane państwo w celu ich naprawienia (zob. *Broniowski*, cyt. powyżej, §§ 189-94 i sentencja oraz *Hutten-Czapska przeciwko Polsce* [GC], skarga nr 35014/97, §§ 231-39 i sentencja, ECHR 2006-VIII). To rozstrzygające podejście jest jednak realizowane z należyтым poszanowaniem właściwych funkcji organów Konwencji: zadaniem Komitetu Ministrów jest dokonanie oceny w zakresie wdrożenia środków indywidualnych i generalnych na podstawie Artykułu 46 ust. 2 Konwencji (zob., *mutatis mutandis*, *Broniowski przeciwko Polsce* (ugoda) [GC], skarga nr 31443/96, § 42, ECHR 2005-IX oraz *Hutten-Czapska przeciwko Polsce* (ugoda) [GC], skarga nr 35014/97, § 42, z dnia 28 kwietnia 2008 roku).

180. Innym ważnym celem procedury wyroku pilotażowego jest zachęcenie pozwanego państwa do rozstrzygnięcia dużej liczby spraw indywidualnych, które są wynikiem tego samego problemu strukturalnego, na szczeblu krajowym, a tym samym wdrożenie zasady subsydiarności, która stanowi podstawę systemu konwencyjnego. W istocie, powtarzanie tych samych ustaleń w szeregu spraw nie jest koniecznie najlepszym sposobem realizacji zadania Trybunału określonego w Artykule 19, które polega na “zapewnieniu przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów” (zob., *mutatis mutandis*, *E.G. przeciwko Polsce* (dec.), skarga nr 50425/99, § 27, ECHR 2008). Celem procedury wyroku pilotażowego jest ułatwienie najszybszego i najskuteczniejszego rozwiązania problemu związanego z ochroną praw zapisanych w Konwencji w ramach krajowego porządku prawnego (zob. *Wolkenberg i inni przeciwko Polsce* (dec.), skarga nr 50003/99, § 34, z dnia 4 grudnia 2007 roku). Chociaż działanie pozwanego Państwa powinno przede wszystkim koncentrować się na rozwiązaniu tego problemu i na wprowadzeniu, tam gdzie jest to możliwe, skutecznych środków krajowych odnoszących się do omawianych naruszeń, może również obejmować rozwiązania doraźne, takie ugody ze skarżącymi lub deklaracje jednostronne, zgodnie z wymogami Konwencji (zob. *Burdov (nr 2)*, cyt. powyżej, § 127 oraz *M.C. i inni przeciwko Włochom*, skarga nr 5376/11, § 111, z dnia 3 września 2013 roku).

2. Zastosowanie powyższych zasad w niniejszej sprawie

(a) Zastosowanie procedury wyroku pilotażowego w niniejszej sprawie

181. W odróżnieniu od spraw *Broniowski* i *Hutten-Czapska*, pierwszych spraw, w których Trybunał zidentyfikował nowe problemy systemowe leżące u podstaw wielu kolejnych podobnych spraw i uznał, że środki generalne dostępne na poziomie krajowym muszą zostać podjęte na etapie wykonywania wyroków, by “usunąć systemowy defekt leżący u podstaw ustalenia naruszenia przez Trybunał tak, aby nie przeciążyć systemu Konwencji wielką liczbą skarg mających swe źródło w tej samej przyczynie” (zob. *Broniowski*, cyt. powyżej, § 193), niniejsza sprawa podlega rozpoznaniu po tym, gdy państwo polskie wprowadziło już środki generalne w związku z przewlekłością postępowań, wykonując wyrok w sprawie *Kudła*. Jednakże dalszy wpływ skarg do Trybunału, podnoszących naruszenie prawa do rozpoznania skargi w rozsądnym terminie, dowodzi istnienia nieprawidłowości we funkcjonowaniu tego środka krajowego.

182. Od momentu wprowadzenia środka przewidzianego w ustawie z 2004 roku Trybunał wydał 280 wyroków stwierdzających naruszenie wymogu “rozsądnego terminu” w sprawach, w których skarżący bezskutecznie usiłowali uzyskać rozstrzygnięcie stwierdzające, że doszło do przedmiotowego naruszenia oraz zadośćuczynienie z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej przed sądami krajowymi. Ponadto w 358 podobnych sprawach Rząd potwierdził co do zasady lub wprost, że doszło do takiego naruszenia i wypłacił ofiarom zadośćuczynienie z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie zgodnie z warunkami określonymi w ugodzie lub deklaracji jednostronnej (zob. paragraf 8 powyżej).

W odniesieniu do stanu spraw znajdujących się na etapie wykonania obecnie, prawie jedenaście lat po wejściu w życie ustawy z 2004 roku, ponad 300 polskich spraw dotyczących przewlekłości postępowania sądowego pozostaje nadal w toku przed Komitetem Ministrów. Stanowią one większość wszystkich jeszcze nie w pełni wykonanych wyroków przeciwko Polsce (zob. paragraf 11 powyżej).

Co więcej, od wejścia w życie ustawy przynajmniej 100 *prima facie* uzasadnionych skarg rocznie było wnoszonych do Trybunału przez osoby, które wykorzystały krajowe środki odwoławcze, lecz nie uzyskały żadnego lub uzyskały niewystarczające zadośćuczynienie z tytułu naruszenia ich praw do rozpoznania spraw w rozsądnym terminie. Zmiany w liczbie spraw wskazują na rosnący i stały napływ polskich skarg dotyczących długości postępowania, które znajdują się na liście Trybunału; tylko w 2014 roku zarejestrowano 144 spraw. W dniu wydania niniejszego wyroku 650 polskich spraw, dotyczących głównie lub przynajmniej częściowo zarzutów

przewlekłości postępowań cywilnych i karnych, zawisło przed Trybunałem (zob. paragrafy 7-10 powyżej).

183. Wydaje się, że podobny trend utrzymuje się w pozwanym państwie. Przedstawione przez strony dane statystyczne potwierdzają, że pomiędzy rokiem 2006 a 2012 miał miejsce stały wzrost liczb skarg wniesionych na podstawie ustawy z 2004 roku: z ponad 2 600 w 2006 roku do ponad 8 600 w 2012 roku i 12 532 w 2013 roku. W tych latach roczny wzrost liczby spraw wahał się pomiędzy 22.9% i 35.23% (zob. paragrafy 108-117 powyżej). Chociaż, jak podnosi Rząd, sprawy te mogą stanowić niewielki procent wszystkich spraw rozpoznawanych obecnie przez polskie sądy (zob. paragraf 189 powyżej), nie obala to twierdzenia, że istnieje problem systemowy. Co więcej, porównanie odnoszące się do ogólnej liczby spraw w toku nie może, bez ujęcia w szerszym kontekście, stanowić odzwierciedlenia rzeczywistej sytuacji. Mając na względzie, że jak wynika z danych statystycznych przedstawionych przez Rząd, w zdecydowanej większości spraw – nawet do 80-90% w danym roku – skargi nie zostały uwzględnione (zob. paragrafy 108-117 powyżej) nie można wykluczyć, że mogło to wpływać zniechęcająco na potencjalnych skarżących.

Trybunał nie może także zgodzić się ze stanowiskiem Rządu, że skoro błędy wynikające ze stosowania ustawy z 2004 roku zostały – w jego ocenie – zidentyfikowane przez państwo, nie ma konieczności stosowania procedury wyroku pilotażowego, w szczególności ponieważ “mogłoby to w sposób znaczny osłabić” działania podjęte przez państwo polskie w celu rozwiązania problemu na szczeblu krajowym (zob. paragraf 196 powyżej). W tym względzie, Trybunał pragnie przypomnieć, że celem procedury wyroku pilotażowego jest ułatwienie najszybszego i najskuteczniejszego rozwiązania problemu w ramach krajowego porządku prawnego lub praktyki (zob. paragraf 201 powyżej).

184. W swoich poprzednich rozstrzygnięciach Trybunał wskazał już na pozytywne skutki wprowadzenia w życie ustawy z 2004 roku. Trybunał zauważa ponadto, że - jak utrzymywał Rząd - nowelizacja z 2009 roku usunęła pewne braki w zakresie stosowania ustawy z 2004 roku (zob. paragraf 193 powyżej). Jednakże, mając na względzie znaczną skalę problemu przewlekłości postępowań w Polsce, w połączeniu z brakiem wystarczającego zadośćuczynienia z tytułu naruszenia wymogu rozsądnego terminu na szczeblu krajowym, o czym świadczy liczba spraw przed Trybunałem oraz powtarzalny charakter skarg, a także duża liczba osób, które zostały lub mogą zostać nim dotknięte, Trybunał stwierdza, że sytuacja, która stała się przedmiotem skargi w niniejszej sprawie musi zostać uznana za praktykę niezgodną z Konwencją (zob., na przykład, *Bottazzi*, cyt. powyżej, § 22; *Burdov (nr 2)*, cyt. powyżej, § 135; oraz *Michelioudakis*, cyt. powyżej, § 73).

Trybunał uznaje zatem w konkluzji, że zastosowanie procedury wyroku pilotażowego jest uzasadnione, ponieważ okoliczności faktyczne sprawy

wskazują na istnienie w Polsce “problemu systemowego [...], któr[y] spowodował lub może spowodować podobne skargi”, o czym stanowi Reguła 61 ust. 1 Regulaminu Trybunału.

(b) Praktyka niezgodna z Konwencją oraz środkami generalnymi, które muszą zostać przyjęte

(i) W odniesieniu do Artykułu 6 ust. 1

185. W swoich wyrokach Trybunał podkreślał, że nadmierna długość postępowań w pozwanych państwach stanowi złożony problem, który może być spowodowany szeregiem czynników natury prawnej, administracyjnej bądź logistycznej.

Te podstawowe czynniki obejmują niewystarczającą liczbę sędziów lub pracowników administracyjnych, nieadekwatne warunki lokalowe jeśli chodzi o siedziby sądów, zbyt skomplikowane lub uciążliwe procedury, luki proceduralne, pozwalające na nieuzasadnione odraczanie spraw oraz złe prowadzenie spraw (zob., na przykład, *Finger*, cyt. powyżej, § 120 oraz *Vlad i inni* (cyt. powyżej), §§ 133, 135 oraz 144) lub – co potwierdzają okoliczności faktycznie niniejszej sprawy – przedstawienie opinii biegłego z opóźnieniem oraz brak skuteczności w zakresie pozyskania dowodu z opinii biegłego, brak właściwego prowadzenia sprawy i odpowiedniej organizacji procesu, w tym wadliwe doręczanie pism procesowych oraz długotrwałe przerwy pomiędzy terminami rozpraw, a także kolejne przekazywanie sprawy do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym (zob. paragrafy 18-25, 30-45, 51-71, 137-139, 147-149 i 158-159 powyżej). Złożoność problemu, który może być – i często jest – spotęgowany przez okoliczności występujące na szczeblu krajowym, w tym ograniczenia budżetowe, uniemożliwia zalecenie jednego lub nawet bardziej szczegółowych środków zaradczych. W konsekwencji, problem systemowy zidentyfikowany w niniejszej sprawie wymaga od pozwanego państwa wdrożenia kompleksowych, podjętych na szeroką skalę działań o charakterze ustawodawczym i administracyjnym, przy udziale władz na różnych szczeblach.

Jednakże, Trybunał powstrzyma się od wskazania konkretnych środków, które należy podjąć w celu rozwiązania problemu. Komitet Ministrów, w toku wykonywania wyroków, znajduje się w lepszej pozycji i jest lepiej przygotowany do monitorowania reform, które Polska powinna wprowadzić w tym względzie (zob. *Finger*, cyt. powyżej, § 120 oraz, *mutatis mutandis*, *Burdov* (no. 2), cyt. powyżej, § 136).

186. Należy zauważyć, że - jak wynika ze środków generalnych wprowadzonych już w toku wykonania wyroku w sprawie *Kudła*, państwo polskie uznało za konieczne podjęcie działań zmierzających do usprawnienia i unowocześnienia procedury przed sądami krajowymi. Jak

zauważył Komitet Ministrów dokonując oceny planu działań Rządu z 2013 roku, środki te mają trzy zasadnicze cele: uproszczenie i przyśpieszenie postępowań; odciążenie sędziów przez referendarzy sądowych; gdy jest to właściwe ograniczenie zakresu kompetencji sądów poprzez powierzenie niektórych spraw rozpoznawanych tradycyjnie przez sądy innym zawodom prawniczym, na przykład notariuszom. Podjęte środki organizacyjne obejmują: nadzór Ministra Sprawiedliwości nad działalnością administracyjną sądów, dalsza informatyzacja oraz wzrost liczby sędziów i nakładów budżetowych w sądach (zob. paragraf 121 powyżej).

187. Trybunał przyjmuje z zadowoleniem powyższe zmiany. Jednakże, jak wskazują okoliczności faktyczne w niniejszej sprawie, mając na względzie skalę i złożoność problemu przewlekłości postępowań, pozwane państwo musi w dalszym ciągu podejmować kolejne, konsekwentne, długoterminowe starania, by sądy krajowe przestrzegały wymogu “rozsądnego terminu” określonego w Artykule 6 ust. 1.

188. Przed dokonaniem oceny przyczyn leżących u podstaw naruszenia Artykułu 13, do którego doszło w niniejszej sprawie, Trybunał pragnie ponownie podkreślić, że oprócz zachowania władz krajowych, do przewlekłości postępowania mogą przyczynić się często takie czynniki jak luki w prawie krajowym, które wpływają na organizację systemu sądownictwa oraz prowadzenie postępowań (zob. paragrafy 184 i 207 powyżej).

(ii) *W odniesieniu do Artykułu 13*

189. Dokonując oceny poszczególnych zarzutów podnoszonych przez skarżących Trybunał stwierdził już, że istnieją dwie powiązane przyczyny leżące u podstaw naruszenia Artykułu 13, do którego doszło w niniejszej sprawie (zob. paragrafy 180-183 powyżej).

190. Pierwszą przyczyną jest niestosowanie się przez polskie sądy do linii orzeczniczej Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowania, w szczególności jego wyroków uznających, że okres, który należy uwzględnić obejmuje całość postępowania krajowego.

Drugą kwestią, związaną i częściowo wynikającą z praktyki ograniczonej – fragmentarycznej – oceny długości postępowania, jest niestosowanie przez polskie sądy standardów “wystarczającego zadośćuczynienia”, które może zostać zasądzone na rzecz strony przez sąd krajowy z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

191. Praktyka “fragmentaryzacji postępowań” stosowana przez sądy krajowe w ocenie Trybunału była niezgodna z Artykułem 6 ust. 1 już na wczesnym etapie funkcjonowania ustawy z 2004 roku, na co zwrócono uwagę państwu polskiemu. W wyroku w sprawie *Majewski przeciwko Polsce*, wydanym w dniu 11 października 2005 roku, Trybunał przypomniał na początku polskim władzom, że “jak wskazał już wielokrotnie, rozsądna

długość postępowania musi być poddana ocenie w świetle konkretnych okoliczności sprawy postrzeganych jako całość. Podejście Trybunału sprowadzało się do zbadania ogólnej długości postępowania i obejmowało wszystkie etapy postępowania” (zob. *Majewski*, cyt. powyżej, § 35). W świetle tego wyroku było oczywiste dla władz krajowych, że sąd rozpoznający skargę wniesioną na podstawie ustawy z 2004 roku musi uwzględnić całość postępowania na wszystkich jego etapach.

192. Pomimo, że ta podstawowa zasada została wielokrotnie powtórzona w kolejnych wyrokach ukazujących tę samą błędną interpretację wymogu “rozsądnego terminu”, dokonywaną przez polskie sądy, w tym Sąd Najwyższy (zob., na przykład, *Kęsicczy przeciwko Polsce*, skarga nr 13933/04, § 62, z dnia 16 czerwca 2009 roku), władze nie dokonały zmian w swoim podejściu. Przeciwnie, Sąd Najwyższy, w rozstrzygnięciach wydanych w latach 2005-12, dalej popierał fragmentaryzację postępowań (zob. paragrafy 93-100).

193. W ocenie Trybunału praktyka ta była głównym powodem niedostatecznej skuteczności skarg wnoszonych na podstawie ustawy z 2004 roku w kolejnych latach, po wydaniu wiodących decyzji w sprawach *Charzyński i Michalak*.

Trybunał wyraża ubolewanie, że doszło do tego pomimo faktu, że ustawa z 2004 roku, a następnie nowelizacja z 2009 roku (zob. paragrafy 85-89 powyżej), stworzyły mechanizm, który przynajmniej z mocy prawa posiadał wszystkie cechy skutecznego środka krajowego w świetle wyroku w sprawie *Kudła* i późniejszego orzecznictwa Trybunału. Środek ten został nie tylko uznany za “skuteczny” w polskich sprawach, lecz także służył za wzór dla podobnych środków przyjętych w innych Umawiających się Państwach. W szczególności, w wyroku w sprawie *Scordino (nr 1)* Trybunał uznał, że Polska znajdowała się w gronie państw, które “doskonale zrozumiały sytuację, wybierając połączenie dwóch typów środków naprawczych, jednego stworzonego w celu usprawnienia postępowania, a drugiego w celu przyznania zadośćuczynienia” (zob. *Scordino (nr 1)*, cyt. powyżej, § 186).

194. Po około dziesięciu latach Sąd Najwyższy orzekł w dniu 28 marca 2013 roku, że w świetle standardów konwencyjnych zasada fragmentaryzacji postępowań nie ma już żadnych podstaw. Doszło do tego dopiero po zakomunikowaniu Rządowi niniejszych skarg oraz po tym, jak Prokurator Generalny, skłoniony wnioskiem Ministrów Rządu, zwrócił się do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały interpretacyjnej, określającej właściwe znaczenie okresu istotnego dla oceny racjonalności postępowania na etapie badania skargi wniesionej na podstawie ustawy z 2004 roku (zob. paragrafy 101-107 i 186 powyżej).

Wnioski Sądu Najwyższego pokrywają się z ustaleniami Trybunału, które zostały dokonane w kontekście naruszenia Artykułu 13 w niniejszej sprawie (zob. paragrafy 103-106 i 180-183 powyżej).

Uznano, między innymi, że “skarga [...] na podstawie ustawy [z 2004 roku], interpretowana jako środek przeciwdziałający przewlekłości tylko w aktualnej fazie postępowania [...] nie spełni[ła] roli skutecznego środka naprawczego w rozumieniu Artykułu 13, albowiem stwarza przeszkodę do pełnego zrekompensowania [stronie], zwłaszcza szkód niemajątkowych wynikających z przewlekłości postępowań”. Ponadto uznano w konkluzji, że jeżeli środek krajowy postrzegany był jedynie jako “*doraźna* interwencja w odniesieniu do przewlekłości postępowania”, stanowił “jedynie namiastkę skutecznego środka odwoławczego w rozumieniu Artykułu 13” oraz że, z tego powodu, nie “spełni[ł] swojej roli jako mechanizm prawny służący urzeczywistnieniu konstytucyjnego prawa do sądu”. Ponadto nie “zapobiega[ł] on skargom dotyczącym przewlekłości postępowania wnoszonym do Trybunału, a jedynie odsu[nął] je w czasie” (zob. paragraf 106 powyżej).

195. Zmiana liczby spraw przed Trybunałem w pełni potwierdziła ostatnie wnioski. Głównym celem niniejszych skarg oraz [650] innych podobnych spraw zawisłych przed Trybunałem jest dochodzenie słusznego zadośćuczynienia przed Trybunałem z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, ponieważ skarżący nie byli w stanie uzyskać go przed sądami krajowymi. Bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy jest niewystarczająca wysokość przyznawanego zadośćuczynienia z tytułu doznanej szkody niemajątkowej w związku z nadmierną zwłoką na szczeblu krajowym (zob. paragraf 7 powyżej).

Jak wspomniano powyżej drugą, powiązaną, przyczyną powodującą naruszenie Artykułu 13 jest niestosowanie przez polskie sądy orzecznictwa Trybunału, określającego standardy “wystarczającego i odpowiedniego” zadośćuczynienia. Niniejsza sprawa oraz szereg podobnych spraw ujętych w wykazie załączonym do wyroku wskazują, że przyznawane zadośćuczynienie jest wyraźnie niższe od progu ustalonego dla ofiary w wyroku Trybunału w sprawie *Scordino (nr 1)*. Dane statystyczne przedstawione przez strony potwierdzają stanowisko skarżących, że proces dostosowywania wysokości krajowego zadośćuczynienia jest wyraźnie powolny. Ponadto, nie wydaje się, by ustalenie minimalnej kwoty zadośćuczynienia oraz wzrost maksymalnej kwoty zadośćuczynienia pobudziło polskie sądy do przyznawania wyższych sum, w sposób rozsądny związanych ze standardami Trybunału. Średnia kwota przyznawanego zadośćuczynienia znajduje się w dolnej granicy skali określonej w ustawie z 2004 roku i oscyluje wokół kwoty minimalnej 2,000 zł, w szczególności w odniesieniu do skarg rozpoznawanych przez sądy okręgowe (zob. paragrafy 108-117 oraz 189 i 194 powyżej).

196. Niechęć ze strony sądów krajowych do przyznawania większych kwot może mieć związek z wieloma czynnikami, które powinny zostać zidentyfikowane nie przez Trybunał lecz przez państwo, by mogło przestrzegać Konwencji w przyszłości. Trybunał nie może jednak nie

zauważyć, że w niniejszej sprawie roszczenie każdego skarżącego z tytułu doznanej szkody niemajątkowej mogło zostać zaspokojone na szczeblu krajowym zgodnie z wymogami określonymi w wyroku *Scordino (nr 1)*, bez konieczności kierowania skargi do Trybunału – jeżeli tylko właściwe sądy przestrzegałyby standardów wynikających z Konwencji. Minimalne zadośćuczynienie wymagane na poziomie krajowym w każdej sprawie mieściło się poniżej maksymalnego progu wynoszącego 20 000 zł (zob. paragrafy 27, 48 i 73 powyżej). Nie można zatem stwierdzić, że odpowiednie sądy były związane ograniczeniami wynikającymi z ustawy lub że nie korzystały z właściwego marginesu swobody uznania, dokonując oceny istotnych okoliczności (zob. paragraf 174 powyżej).

197. W konsekwencji, pomimo wprowadzenie krajowego środka naprawczego przez Polskę – skargi wypracowanej w celu zapewnienia “właściwego zadośćuczynienia” w związku z nadmierną długością postępowania sądowego (zob. paragrafy 80 i 89 powyżej), Trybunał jest nieustannie zmuszony do zastępowania sądów krajowych oraz rozstrzygania w setkach powtarzalnych spraw, w których jedyne jego zadanie polega na przyznaniu zadośćuczynienia, które powinno zostać uzyskane przy użyciu środka krajowego.

Sytuacja ta, która utrzymuje się w Polsce już przez wiele lat, jest nie tylko niezgodna z Artykułem 13, lecz doprowadziła także do praktycznego odwrócenia odpowiednich ról odgrywanych przez Trybunał oraz sądy krajowe w systemie konwencyjnym. Zakłóciła równowagę podziału obowiązków pomiędzy pozwanym państwem a Trybunałem, które zostały określone w Artykule 1 oraz 19 Konwencji. W tym względzie, Trybunał pragnie przypomnieć ponownie, że zgodnie z Artykułem 1 główna odpowiedzialność za wprowadzenie w życie i realizację praw i wolności gwarantowanych Konwencją spoczywa na władzach krajowych oraz że mechanizm wnoszenia skarg do Trybunału ma jedynie charakter pomocniczy w stosunku do krajowych systemów ochrony praw człowieka (zob. paragraf 170 powyżej oraz *Kudła*, cyt. powyżej, § 152). Zadania Trybunału, w rozumieniu Artykułu 19, nie można realizować w pełni poprzez powtarzanie tych samych ustaleń odnoszących się do naruszenia Konwencji w szeregu spraw (zob. także paragraf 202 powyżej).

198. W istocie zasadniczym problemem państwa w zakresie wykonania przedmiotowego wyroku jest zagwarantowanie, by skarga wniesiona na podstawie ustawy z 2004 roku w aspekcie kompensacyjnym nie była tylko dostępna z mocy prawa, lecz także w pełni skuteczna w praktyce.

Rząd utrzymywał, że cel ten został już osiągnięty, ponieważ władze zidentyfikowały dotychczasowe problemy odnoszące się do stosowania ustawy z 2004 roku przez sądy, a proces wdrażania różnych reform oraz innych środków był w toku. W tym kontekście Rząd podkreślił znaczenie uchwały z 2013 roku, na mocy której Sąd Najwyższy położył kres

uprzedniej wadliwej praktyce sądowej, polegającej na nieuwzględnianiu orzecznictwa Trybunału (zob. paragrafy 189-194).

Trybunału nie przekonują powyższe argumenty. Prawdą jest, że Polska zamierzała przyjąć, lub już przyjęła, różne środki, które zostały ocenione przez Komitet Ministrów jako pozytywne elementy wykonywania polskich wyroków dotyczących przewlekłości postępowań sądowych, włączając w to wprowadzenie środka krajowego na podstawie Artykułu 13. Z pewnością Komitet Ministrów znajduje się w lepszym położeniu niż Trybunał, by dokonać oceny działań podjętych przez państwo w celu wdrożenia środków generalnych na podstawie prawomocnych wyroków. Trybunał zda się na przedmiotową ocenę. Pragnie zauważyć jednak, że w Decyzji KM z 2013 roku Komitet Ministrów “wyraził [także]... poważną obawę w związku z utrzymującymi się problemami dotyczącymi stosowania środka naprawczego przeciwdziałającego przewlekłości postępowań cywilnych oraz uznał, że środki materialne [były] nadal niezbędne do ich usunięcia” (zob. paragraf 123 powyżej).

Trybunał zgadza się, że uchwała z 2013 roku może zostać uznana za ważny środek, mający na celu korygowanie wadliwej praktyki sądowej oraz zapewnienie stosowania przez polskie sądy odpowiednich standardów wynikających z Konwencji. Jednakże nie może ona, sama w sobie, być wystarczająca, by położyć kres sytuacjom systemowym, które zostały zidentyfikowane w niniejszej sprawie zwłaszcza, gdy nie ustalono jeszcze, czy sądy niższej instancji wprowadziły ją w życie. Przeciwnie, zmiana odnosząca się do liczby spraw w Trybunale w 2013 roku i 2014 roku wskazała na zwiększony napływ spraw powtarzalnych, dotyczących długości postępowań oraz niewystarczającej wysokości zadośćuczynienia przyznawanego na szczeblu krajowym (zob. paragraf 9 powyżej). Uchwała z 2013 roku nie może ponadto rozwiązać problemów z przeszłości, które zostały podniesione w setkach spraw zawisłych już przed Trybunałem.

199. Mając na względzie powyższe, pozwane państwo powinno po pierwsze, poprzez zastosowanie odpowiednich środków generalnych, zagwarantować skuteczną realizację uchwały z 2013 roku przez sądy rozpoznające skargi wniesione na podstawie ustawy z 2004 roku oraz stosowanie przez nie standardów Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowania i “odpowiedniego i wystraszającego zadośćuczynienia” z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

200. Jak zauważono powyżej, przyjęcie takich środków było już przedmiotem rozważań Komitetu Ministrów (zob. paragrafy 118-123 i 220 powyżej). Proces wdrażania, mając na względzie, że dotyczy on głównie zmiany praktyki i podejścia w obszarze sądownictwa, wymaga podjęcia szeregu kroków oraz stawia zadania wykraczające poza funkcje Trybunału, które zostały określone w Artykule 19 Konwencji (zob. *Burdov (nr 2)*, cyt. powyżej, § 137). Trybunał nie wskaże zatem żadnych konkretnych działań,

jakie pozwane państwo powinno podjąć ani ostatecznego terminu do realizacji tego celu. Pozostawi te kwestie Komitetowi Ministrów - organowi, który jest lepiej przygotowany do monitorowania postępu osiągniętego w tym procesie, by zagwarantować, że Polska podejmie niezbędne środki zgodne z konkluzjami zawartymi w niniejszym wyroku.

(c) Procedura dotycząca postępowania w podobnych sprawach

(i) Sprawy wskazane w wykazie załączonym do wyroku, które zostaną zakomunikowane polskiemu Rządowi zgodnie z Regulą 54 ust. 2 lit. b Regulaminu Trybunału

201. Lista skarg została zawarta w wykazie załączonym do wyroku. Składa się z 591 skarg.

Wszyscy skarżący sformułowali zasadniczo zarzut na podstawie Artykułu 6 ust. 1, dotyczący przewlekłości postępowań cywilnych lub karnych. Ponadto podnieśli co do zasady lub wprost naruszenie Artykułu 13, w związku z wadliwą praktyką polskich sądów w zakresie stosowania ustawy z 2004 roku w odniesieniu do zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej poniesionej na skutek przewlekłości postępowań sądowych, lekceważącą standardy określone w orzecznictwie Trybunału.

(ii) Powody wydania przez Trybunał decyzji o zakomunikowaniu zawisłych skarg w podobnych sprawach w ramach procedury wyroku pilotażowego

202. Mając na względzie, że w oczekiwaniu na rozstrzygnięcie procedury wyroku pilotażowego dalsze rozpoznawanie polskich spraw dotyczących długości postępowań sądowych zostało praktycznie zawieszane od końca 2012 roku (zob. paragraf 9 powyżej), Trybunał poszukiwał rozwiązania proceduralnego, które - zgodnie z zasadą subsydiarności określoną w Artykule 1 Konwencji - uwzględniałoby zarówno interesy skarżących oraz potrzebę państwa polskiego, by podjąć bezzwłocznie odpowiednie środki mające na celu rozwiązanie problemu leżącego u podstaw ich skarg.

203. W tym kontekście Trybunał wziął pod uwagę wydane wcześniej wyroki pilotażowe dotyczące problemu systemowego w zakresie przewlekłości postępowań, a w szczególności procedurę, która została przyjęta z myślą o kolejnych sprawach rozstrzyganych na podstawie tych wyroków.

Przyjęte podejście jest elastyczne. W niektórych wyrokach Trybunał zawiesił rozpatrywanie pozostałych skarg, zarówno nowych jak i zakomunikowanych, oczekując na wprowadzenie w życie skutecznego środka naprawczego na szczeblu krajowym, zgodnie z wymogiem określonym w Artykule 13, w związku z nadmierną długością postępowań oraz przyjęcie środków generalnych zapewniających zadośćuczynienie wszystkim osobom, które zostały już dotknięte naruszeniem (zob., na

przykład, *Glykantzi przeciwko Grecji*, skarga nr 40150/09, §§ 82-83, z dnia 30 października 2012 roku; oraz *Michelioudakis przeciwko Grecji*, skarga nr 54447/10, §§ 79-80, z dnia 3 kwietnia 2012 roku). W pewnych przypadkach zawieszenie miało związek z niedawnym wprowadzeniem nowego środka krajowego (zob. *Ümmühan Kaplan przeciwko Turcji*, skarga nr 24240/07, §§ 76-77, z dnia 20 marca 2012 roku).

Natomiast w innych wyrokach Trybunał postanowił, że badanie podobnych spraw powinno odbywać się w dalszym ciągu w zwyczajny sposób w oczekiwaniu na przyjęcie środków generalnych, by przypominać pozwanemu państwu na bieżąco o jego obowiązkach określonych w Konwencji, w szczególności tych wynikających z wyroku pilotażowego (zob. *Rumpf przeciwko Niemcom*, skarga nr 46344/06, § 75, z dnia 2 września 2010 roku; *Vassilios Athanasiou i inni*, cyt. powyżej, § 58; *Dimitrov i Hamanov przeciwko Bułgarii*, skargi nr 48059/06 oraz 2708/09, § 133, z dnia 10 maja 2011 roku oraz *Finger*, cyt. powyżej, § 135).

204. Mając na względzie powyższe oraz podkreślając, że jedną z najważniejszych cech procedury wyroku pilotażowego jest jej elastyczność, która pozwala Trybunałowi na jej dostosowanie do rozmaitych okoliczności natury faktycznej i prawnej występujących w różnych państwach oraz zmian odnoszących się do dużej liczby spraw rozpoznawanych przez Trybunał (zob., na przykład, *Broniowski przeciwko Polsce* (ugoda) § 35, oraz *Burdov (nr 2)*, § 127, oba cyt. powyżej), Trybunał stwierdza, że w przedmiotowej sprawie najbardziej skutecznym rozwiązaniem proceduralnym jest zawiadomienie Rządu o wszystkich nowych skargach, które oczekują na rozpoznanie, podnoszących problem długości postępowań sądowych w ramach przedmiotowej procedury wyroku pilotażowego.

Znaczna liczba zawisłych spraw tego rodzaju, które znalazły się już na liście Trybunału, przy czym najstarsze zostały zarejestrowane w latach 2008-09 oraz ich ciągły napływ wymaga podjęcia całościowych i szybkich działań. W niniejszych okolicznościach ani interes skarżących w zakresie rozpoznania ich spraw przez Trybunał, ani obowiązek państwa polskiego wynikający z Artykułu 1 Konwencji, by “zapewnić każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone [...] w Konwencji” nie są najlepiej realizowane poprzez indywidualną komunikację tych skarg, a nawet poprzez “zbiorową” komunikację w plikach obejmujących setki kolejnych skarg po wyroku. W istocie, w celu szybkiego umożliwienia pozwanemu państwu wybrania najbardziej właściwych środków, by mogło wypełnić obowiązki wynikające z Konwencji zgodnie z Artykułem 1 Konwencji, wydaje się koniecznym jego natychmiastowe zawiadomienie.

W konsekwencji Trybunał stwierdza, że skargi ujęte w wykazie muszą zostać zakomunikowane Rządowi na podstawie Reguły 54 ust. 2 lit. b Regulaminu Trybunału.

(iii) *Termin wyznaczony Rządowi na znalezienie rozwiązania w procedurze niespornej*

205. Jak wspomniano powyżej, jednym z celów procedury wyroku pilotażowego jest umożliwienie jak najszybszego przyznania zadośćuczynienia na szczeblu krajowym dużej liczbie osób, które poniosły szkodę w wyniku problemu strukturalnego określonego w wyroku pilotażowym (zob. paragraf 198 powyżej oraz *Burdov (nr 2)*, cyt. powyżej, § 142).

W niniejszej sprawie Trybunał uznaje za konieczne wyznaczenie pozwanemu Rządowi dwuletniego terminu na rozpoznanie zakomunikowanych skarg oraz przyznanie zadośćuczynienia wszystkim ofiarom, które wniosły skargi do Trybunału przed ogłoszeniem niniejszego wyroku. Zadośćuczynienie to może zostać przyznane za pomocą doraźnych rozwiązań, takich jak ugody ze skarżącymi lub deklaracje jednostronne zgodne z wymogami określonymi w Konwencji.

206. Zatem, w oczekiwaniu na przyjęcie środków zapewniających zadośćuczynienie, Trybunał postanowił zawiesić postępowania skargowe we wszystkich tych sprawach na okres dwóch lat, od dnia w którym wyrok stanie się prawomocny. Decyzja ta nie ogranicza władzy Trybunału, który może w każdym czasie uznać każdą z tych spraw za niedopuszczalną lub skreślić ją z listy w następstwie zawarcia ugody pomiędzy stronami lub rozwiązania problemu za pomocą innych środków zgodnie z Artykułami 37 i 39 Konwencji.

(iv) *Przyszłe sprawy wniesione po ogłoszeniu niniejszego wyroku*

207. W odniesieniu do przyszłych spraw, które mogą zostać wniesione po ogłoszeniu tego wyroku, Trybunał postanawia zawiesić procedurę skargową w tych sprawach na okres jednego roku od ogłoszenia niniejszego wyroku.

Po upływie tego terminu Trybunał podejmie decyzję odnośnie do dalszej procedury, w świetle późniejszych zmian, a w szczególności środków, które mogą zostać podjęte przez pozwane państwo w zakresie wykonania niniejszego wyroku oraz rozwiązań, które mogą zostać przyjęte w procedurze niespornej przewidzianej dla spraw oczekujących na zakomunikowanie (zob. paragrafy 227-228 powyżej).

V. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

208. Artykuł 41 Konwencji stanowi:

“Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.”

A. Szkoda

1. Sprawa Pana Rutkowskiego

209. Skarżący domagał się kwoty 20 000 euro tytułem poniesionej szkody majątkowej i niemajątkowej. Utrzymywał, że w związku ze zwłoką dotyczącą wydania rozstrzygnięcia w zakresie zasadności oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej, jego służba w Policji została przedwcześnie zakończona. W wyniku utraty dochodu poniósł poważne konsekwencje finansowe, ponieważ otrzymywał jedynie emeryturę. Ponadto doznał znacznego cierpienia, frustracji oraz poczucia niepewności w związku z przewlekłością postępowania.

210. Rząd stwierdził, że żądana kwota jest wygórowana i zwrócił się do Trybunału o odrzucenie roszczenia skarżącego w całości. Jeżeli Trybunał uzna jednak, że należy przyznać zadośćuczynienie, Rząd zwrócił się o zastosowanie kryteriów słusznego zadośćuczynienia, które zostały określone w wyroku *Scordino (nr 1)*.

211. Trybunał nie dostrzega żadnego związku przyczynowego pomiędzy stwierdzonym naruszeniem, a zarzucaną szkodą majątkową: odrzuca zatem przedmiotowe roszczenie. Z drugiej strony, w ocenie Trybunału, skarżący musiał doznać cierpienia z powodu szkody niemajątkowej w związku z przewlekłością postępowania w jego sprawie. Trybunał przyznaje zatem skarżącemu kwotę 9 200 euro, pomniejszoną o kwotę 2 000 zł, która została zasądzona na jego rzecz przez Sąd Okręgowy w Warszawie (zob. także paragrafy 26-27 powyżej).

2. Sprawa Pana Orlikowskiego

Skarżący domagał się kwoty 5 000 euro tytułem doznanej szkody majątkowej, mianowicie utraty korzyści finansowych z działalności gospodarczej w związku z przewlekłością postępowania w jego sprawie, w szczególności długotrwałą niemożnością uzyskania zwrotu wartości poniesionych przez niego nakładów na sporną nieruchomość. Skarżący domagał się ponadto kwoty 15 000 euro tytułem doznanej szkody niemajątkowej w związku z długością postępowania w jego sprawie.

212. Rząd stwierdził, że nie istnieje związek pomiędzy szkodą majątkową a zarzucanym przez skarżącego naruszeniem Artykułu 6 ust. 1. W odniesieniu do roszczenia z tytułu doznanej szkody niemajątkowej Rząd stwierdził, że żądanie jest wygórowane i zwrócił się z wnioskiem, by wysokość zadośćuczynienia przyznanego przez Trybunał, jeżeli zostanie

zasądzone, opierała się na kwotach przyznanych w podobnych sprawach oraz została określona z uwzględnieniem okoliczności krajowych. Rząd zwrócił się ponadto do Trybunału o zastosowanie kryteriów słusznego zadośćuczynienia, które zostały określone w wyroku *Scordino (nr 1)*.

213. Trybunał nie dostrzega żadnego związku przyczynowego pomiędzy stwierdzonym naruszeniem a zarzucaną szkodą majątkową: odrzuca zatem przedmiotowe roszczenie. Z drugiej strony, w ocenie Trybunału, skarżący musiał doznać cierpienia z powodu poniesionej szkody niemajątkowej w związku z przewlekłością postępowania w jego sprawie. Trybunał zasądza zatem na rzecz skarżącego kwotę 8 800 euro (zob. także paragraf 48 powyżej).

3. Sprawa Pani Grabowskiej

214. Skarżąca domagała się kwoty 100 000 euro tytułem doznanej szkody majątkowej, w szczególności w związku z utratą korzyści finansowych, które uzyskalaby ze spornej nieruchomości, gdyby postępowanie zostało zakończone bez zbędnej zwłoki. Roszczenie obejmowało ponadto różne opłaty sądowe i prawne, które poniosła w związku z postępowaniem krajowym. Skarżąca domagała się ponadto kwoty 10 000 euro tytułem doznanej szkody niemajątkowej w związku z przewlekłością postępowania w jej sprawie.

215. Rząd zwrócił się do Trybunału z wnioskiem o odrzucenie roszczenia z tytułu doznanej szkody majątkowej, ponieważ jest ono całkowicie bezzasadne. W odniesieniu do roszczenia z tytułu doznanej szkody niemajątkowej Rząd stwierdził, że żądana kwota jest wygórowana i zwrócił się z wnioskiem, by wysokość zadośćuczynienia Trybunał, jeżeli zostanie zasądzone, oparł na kwotach przyznanych w podobnych sprawach oraz by została ona określona z uwzględnieniem okoliczności krajowych. Rząd zwrócił się ponadto do Trybunału o zastosowanie kryteriów słusznego zadośćuczynienia, które zostały określone w wyroku *Scordino (nr 1)*.

216. Trybunał nie dostrzega żadnego związku przyczynowego pomiędzy stwierdzonym naruszeniem a zarzucaną szkodą majątkową: odrzuca zatem przedmiotowe roszczenie. Z drugiej strony, w ocenie Trybunału, skarżąca musiała doznać cierpienia z powodu poniesionej szkody niemajątkowej w związku z przewlekłością postępowania w jej sprawie. Trybunał zasądza zatem na rzecz skarżącej kwotę 10 000 euro (zob. także paragraf 74 powyżej).

B. Koszty i wydatki

217. Zgodnie z linią orzecniczą Trybunału skarżący jest uprawniony do zwrotu kosztów i wydatków jedynie zakresie, w jakim wykazano, że zostały

rzeczywiście i w niezbędnym wymiarze poniesione oraz są uzasadnione co do wysokości.

1. Sprawa Pana Rutkowskiego

218. Skarżący dochodził zwrotu kwoty 4 270 zł. tytułem poniesionych kosztów i wydatków w postępowaniu krajowym. Suma ta obejmowała kwotę 610 zł., która została zapłacona za poradę prawną w dniu 3 marca 2008 roku i kwotę 3 660 zł. z tytułu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu dotyczącym tymczasowego aresztowania, która została zapłacona w dniu 21 stycznia 2003 roku. Pełnomocnik skarżącego zwrócił się ponadto o przyznanie mu kwoty 750 euro tytułem kosztów i wydatków zastępstwa procesowego w postępowaniu przed Trybunałem. Obaj stwierdzili, że przyznana kwota zostanie “przekazana Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka”.

219. Rząd stwierdził, że nie dostrzega związku pomiędzy żądanym zwrotem kosztów i wydatków, w szczególności tych poniesionych w postępowaniu krajowym a zarzucanym naruszeniem Artykułu 6 ust. 1.

220. W niniejszej sprawie, mając na względzie dokumenty znajdujące się w posiadaniu Trybunału oraz powyższe kryteria, Trybunał odrzuca roszczenie o zwrot kosztów i wydatków poniesionych w postępowaniu krajowym i uznaje za zasadne przyznanie kwoty 750 euro tytułem kosztów i wydatków związanych z reprezentacją prawną skarżącego w postępowaniu przed Trybunałem.

2. Sprawa Pana Orlikowskiego

221. Skarżący dochodził zwrotu kwoty 1 400 euro tytułem poniesionych kosztów i wydatków przed sądami krajowymi oraz tych poniesionych przed Trybunałem. Suma obejmowała kwotę 550 euro zastępstwa procesowego w sprawach dotyczących skargi wniesionej przez skarżącego na podstawie ustawy z 2004 roku oraz kwotę 850 euro zastępstwa procesowego przed Trybunałem.

222. Rząd stwierdził, że żądana kwota jest wygórowana i nie odzwierciedla w ogóle rzeczywistego nakładu czasu i pracy, który został poświęcony reprezentacji prawnej skarżącego.

223. W niniejszej sprawie, mając na względzie dokumenty znajdujące się w posiadaniu Trybunału oraz powyższe kryteria, Trybunał uznaje za zasadne przyznanie kwoty 550 euro tytułem zwrotu kosztów i wydatków poniesionych w postępowaniu krajowym oraz kwoty 750 euro w związku z postępowaniem przed Trybunałem.

3. Sprawa Pani Grabowskiej

Skarżąca dochodziła zwrotu kwoty 738 zł z tytułu tłumaczenia jej stanowiska oraz innych dokumentów przedstawionych Trybunałowi oraz

domagała się “zwrotu kosztów obsługi prawnej zgodnie ze stawkami przyjętymi przez Trybunał”.

224. Rząd stwierdził, że roszczenie jest w całości bezzasadne i zwrócił uwagę Trybunału na fakt, że nie przedstawiono żadnych dokumentów na poparcie roszczenia skarżącej o zwrot kosztów zastępstwa procesowego.

225. W niniejszej sprawie, mając na uwadze fakt, że skarżąca nie przedstawiła żadnych dokumentów potwierdzających, że faktycznie poniosła koszty zastępstwa procesowego przed Trybunałem, Trybunał odrzuca roszczenie w części. Jednakże uznaje za zasadne przyznanie kwoty 180 euro tytułem zwrotu kosztów tłumaczenia dokumentów przedstawionych Trybunałowi w niniejszej sprawie.

C. Odsetki za zwłokę

226. Trybunał uznaje za właściwe, aby odsetki za zwłokę były oparte na marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego, powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYŃ, TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE,

1. *Decyduje* o połączeniu skarg;
2. *Uznaje* skargi za dopuszczalne;
3. *Stwierdza*, że doszło do naruszenia Artykułu 6 ust. 1 Konwencji w związku z nadmierną długością postępowań w sprawach skarżących;
4. *Stwierdza*, że doszło do naruszenia Artykułu 13 Konwencji w związku z wadliwym funkcjonowaniem skargi wnoszonej na podstawie ustawy z 2004 roku w zakresie, w jakim nie zapewniła skarżącym odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia za naruszenie Artykułu 6 ust. 1;
5. *Stwierdza*, że powyższe naruszenia Artykułów 6 ust. 1 oraz 13 wywodzą się z praktyki, która była niezgodna z Konwencją i dotyczyła przewlekłości postępowań cywilnych oraz karnych w Polsce oraz niestosowania przez polskie sądy orzecznictwa Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowań oraz “odpowiedniego i wystarczającego zadośćuczynienia” z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie;
6. *Stwierdza*, że pozwane państwo musi, za pomocą właściwych środków prawnych lub innych, zagwarantować stosowanie przez sądy krajowe

odpowiednich zasad, które zostały określone w Artykule 6 ust. 1 oraz Artykule 13 Konwencji;

7. *Stwierdza*

(a) że że pozwane państwo ma zapłacić skarżącym w terminie trzech miesięcy od daty uprawomocnienia się wyroku zgodnie z Artykułem 44 ust. 2 Konwencji następujące kwoty, powiększone o wszelkie podatki, które mogą zostać nałożone na tę kwotę, tytułem poniesionej szkody niemajątkowej, przeliczone na walutę polską po kursie obowiązującym w dniu wydania rozstrzygnięcia:

(i) 9 200 euro (dziewięć tysięcy dwieście euro), pomniejszone o 2,000 zł. (dwa tysiące złotych), tytułem poniesionej szkody niemajątkowej oraz 750 euro (siedemset pięćdziesiąt euro) tytułem zwrotu kosztów i wydatków poniesionych przez Pana Rutkowskiego;

(ii) 8 800 euro (osiem tysięcy osiemset euro) tytułem poniesionej szkody niemajątkowej oraz 750 euro (siedemset pięćdziesiąt euro) tytułem zwrotu kosztów i wydatków poniesionych przez Pana Orlikowskiego;

(iii) 10 000 euro (dziesięć tysięcy euro) tytułem poniesionej szkody niemajątkowej oraz 180 euro (sto osiemdziesiąt euro) tytułem zwrotu kosztów i wydatków poniesionych przez Panią Grabowską;

(b) że po upływie powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty winny zostać naliczone od tych kwot odsetki zwykle według marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego powiększonej o trzy punkty procentowe;

8. *Oddala* pozostałą część roszczenia skarżących o słuszne zadośćuczynienie;

9. *Decyduje* o zawiadomieniu Rządu polskiego o 591 skargach ujętych w wykazie załączonym do wyroku zgodnie z Regułą 54 ust. 2 lit. b Regulaminu Trybunału;

10. *Zawiesza* procedurę skargową w zakomunikowanych sprawach na okres dwóch lat, od dnia w których wyrok stanie się prawomocny;

11. *Zawiesza* procedurę skargową w przyszłych podobnych sprawach na okres jednego roku, od dnia ogłoszenia wyroku.

Sporządzono w języku angielskim oraz obwieszczono pisemnie dnia 7 lipca 2015 roku, zgodnie z Regułą 77 ust. 2 i ust. 3 Regulaminu Trybunału.

Françoise Elens-Passos
Kancelarz Sekcji

Guido Raimondi
Przewodniczący

WYKAZ**Lista spraw****zacomunikowanych na mocy dziewiątego punktu sentencji wyroku**

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
1.	12452/08	BURY przeciwko Polsce	04/03/2008		K. Bury
2.	19320/09	SIWIŃSKA przeciwko Polsce	06/04/2009	A. Zemke-Górecka	J. Siwińska
3.	33010/09	HERMAN przeciwko Polsce	15/06/2009	B. Tsakaridis-Herman	M. Herman
4.	34524/09	BAUMERT AND PASTUSZKA przeciwko Polsce	19/06/2009	A. Kijak	B. Baumert A. Pastuszka
5.	37778/09	PRUŻYŃSKI przeciwko Polsce	23/06/2009		K. Pruziński
6.	45807/09	KUJAWA przeciwko Polsce	17/08/2009		A. Kujawa
7.	47807/09	HABERKIEWICZ przeciwko Polsce	26/08/2009		P. Haberkiewicz
8.	53621/09	KARABAN-AWDZIEJCZYK przeciwko Polsce	02/10/2009		A. Karaban-Awdziejczyk
9.	54417/09	RYNKIEWICZ przeciwko Polsce	16/06/2010		J. Rynkiewicz
10.	54487/09	KARABAN przeciwko Polsce	08/10/2009		J. Karaban
11.	58867/09	NOWAK przeciwko Polsce	31/10/2009		R. Nowak
12.	60521/09	SKOWROŃSKI przeciwko Polsce	29/10/2009	J. Grudzień	G. Skowroński
13.	61701/09	PIEŚCIKOWSKI przeciwko Polsce	10/12/2008		Z. Pieścikowski
14.	345/10	DEJEWSKI przeciwko Polsce	17/09/2009		E. Dejewski
15.	16550/10	KRZOS przeciwko Polsce	24/02/2010		P. Holka-Łaski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
16.	19467/10	OSIADACZ przeciwko Polsce	15/03/2010		K. Osiadacz
17.	20984/10	KACZMARCZYK przeciwko Polsce	12/04/2010		D. Kaczmarczyk
18.	21183/10	SZYMIK przeciwko Polsce	22/03/2010	N. Szymik	L. Szymik
19.	23340/10	KIERZEK przeciwko Polsce	16/04/2010		A. Kierzek
20.	26857/10	KŁODZIŃSKI przeciwko Polsce	06/05/2010		D. Kłodziński
21.	28543/10	NOWACKA przeciwko Polsce	10/05/2010		L. Nowacka
22.	30408/10	TYCZYŃSKI przeciwko Polsce	27/05/2010	S. Wrona	R. Tyczyński
23.	31177/10	KUPIEC przeciwko Polsce	01/06/2010		S. Kupiec
24.	31212/10	KOMPERT przeciwko Polsce	01/06/2010	S. Zalecki	B. Kompert
25.	31271/10	WYRZYKOWSKI przeciwko Polsce	01/05/2010		G. Wyrzykowski
26.	31277/10	WINNICKI przeciwko Polsce	04/06/2010		P. Winnicki
27.	42339/10	ŁOZIŃSKA przeciwko Polsce	24/05/2010	S. Wrona	K. Łozińska
28.	42530/10	SIODŁOWSKI przeciwko Polsce	07/07/2010		K. Siodłowski
29.	50517/10	POPŁAWSKI przeciwko Polsce	19/08/2010		J. Popławski
30.	50607/10	DOMAGAŁA przeciwko Polsce	24/08/2010	J. Kasperczuk	W. Domagała
31.	51370/10	KWIATKOWSKI przeciwko Polsce	23/08/2010		I. Kwiatkowski
32.	53491/10	ZAŁUSKA przeciwko Polsce	16/08/2010	W. Wrzecionkowski	J. Załuska
33.	56649/10	MAKULSKI przeciwko Polsce	30/08/2010		B. Makulski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
34.	57696/10	KOTLARSKI przeciwko Polsce	28/09/2010		M. Kotlarski
35.	57897/10	CHABOWSKI przeciwko Polsce	15/09/2010	L. Daszuta	S. Chabowski
36.	58144/10	PUKACZ przeciwko Polsce	20/09/2010		D. Pukacz
37.	59547/10	ŚWIERSZCZ przeciwko Polsce	04/10/2010		M. Świerszcz
38.	60347/10	RUDZIS przeciwko Polsce	06/10/2010		S. Rudzis
39.	61580/10	ZIEMIAŃCZYK przeciwko Polsce	14/10/2010		J. Ziemiańczyk
40.	61643/10	CISELSKI przeciwko Polsce	07/09/2010	L. Daszuta	P. Ciselski
41.	62773/10	PUZIANOWSKA przeciwko Polsce	20/10/2010		C. Puzianowska
42.	63282/10	KWAPIŃSKI przeciwko Polsce	17/10/2010		M. Kwapiński
43.	64603/10	BOGDANOWICZ przeciwko Polsce	26/10/2010	M. Puchalski	K. Bogdanowicz
44.	65111/10	PAMUŁA przeciwko Polsce	14/10/2010	M. Pienkowska-Rutkowska	G. Pamuła
45.	66948/10	MANIKOWSKI przeciwko Polsce	28/10/2010		M. Manikowski
46.	67701/10	CICHOŃSKI przeciwko Polsce	08/11/2010		L. Cichoński
47.	67816/10	JUREWICZ przeciwko Polsce	19/10/2010		M. Jurewicz
48.	70171/10	PYRŻA przeciwko Polsce	02/11/2010		S. Pyrża
49.	70562/10	DEC przeciwko Polsce	25/11/2010		J. Dec
50.	70900/10	NOWAK przeciwko Polsce	14/10/2010		L. Nowak
51.	72103/10	WALCZAK przeciwko Polsce	01/12/2010	I. Zirk-Sadowska	M. Walczak
52.	72202/10	OLKOWICZ	30/11/2010		P. Olkowicz

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		przeciwko Polsce			
53.	72286/10	ROGALSKA przeciwko Polsce	01/12/2010		M. Rogalska
54.	73263/10	SKÓRZYBÓT przeciwko Polsce	17/08/2010	S. Skórzybut	M. Skórzybót
55.	75/11	CHABOWSKI przeciwko Polsce	16/09/2010	L. Daszuta	S. Chabowski
56.	429/11	MATUSIK przeciwko Polsce	16/12/2010		K. Matusik
57.	654/11	CISELSKI przeciwko Polsce	27/09/2010	L. Daszuta	P. Ciselski
58.	1033/11	KIWAK przeciwko Polsce	16/12/2010		M. Kiwak
59.	1740/11	DOBRUK przeciwko Polsce	23/12/2010		D. Dobruk
60.	2361/11	ŚPIEWAK przeciwko Polsce	07/01/2011		A. Śpiewak
61.	2911/11	KURCOŃ przeciwko Polsce	17/12/2010		J. Kurcoń
62.	3455/11	LECH przeciwko Polsce	04/01/2011		H. Lech
63.	4053/11	MIŚ przeciwko Polsce	09/12/2010		M. Miś
64.	4058/11	MIŁOŃ przeciwko Polsce	02/12/2010		K. Miłoń
65.	4155/11	BOGUCKI przeciwko Polsce	14/12/2010		T. Bogucki
66.	4161/11	BUTELSKI przeciwko Polsce	03/01/2011		K. Butelski
67.	4165/11	BACHANOWICZ przeciwko Polsce	30/12/2010	L. Daszuta	E. Bachanowicz
68.	5148/11	CHMIELEWSKI przeciwko Polsce	04/01/2011	W. Grzelak	K. Chmielewski
69.	5611/11	STĄCZEK przeciwko Polsce	20/01/2011		A. Stączek
70.	5791/11	DŁUGOSZ przeciwko Polsce	13/01/2011		K. Długosz
71.	6102/11	KOGUT przeciwko	20/01/2011		S. Kogut

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
72.	6428/11	CICHA - GNYP przeciwko Polsce	12/01/2011		H. Cicha-Gnyp
73.	6689/11	SADOWSKI przeciwko Polsce	14/01/2011		M. Sadowski
74.	7281/11	KUDEŃ przeciwko Polsce	14/01/2011		W. Kudeń
75.	7337/11	PRZYK przeciwko Polsce	26/01/2011		J. Przyk
76.	7910/11	MODZELEWSKI przeciwko Polsce	24/01/2011		N. Modzelewski
77.	8788/11	KLESZCZ przeciwko Polsce	28/01/2011	T. Zielinski	B. Kleszcz
78.	9178/11	MAŃKOWSKI przeciwko Polsce	27/01/2011		K. Mańkowski
79.	10008/11	SADOWSKI przeciwko Polsce	04/02/2011		L. Sadowski
80.	11829/11	EBERCHARD przeciwko Polsce	15/02/2011		D. Eberchard
81.	11968/11	FENDRYK przeciwko Polsce	15/02/2011		G. Fendryk
82.	12032/11	BRONSART przeciwko Polsce	08/02/2011		W. Bronsart
83.	12217/11	WITECKI przeciwko Polsce	14/02/2011		D. Witecki
84.	12570/11	JASIŃSKI przeciwko Polsce	18/02/2011		M. Jasiński
85.	13025/11	DYDEK przeciwko Polsce	11/02/2011		R. Dydek
86.	13614/11	DĄBROWSKI przeciwko Polsce	22/02/2011		T. Dąbrowski
87.	15099/11	NAGACZ przeciwko Polsce	23/02/2011		M. Nagacz
88.	15110/11	MATUSZEWSKI przeciwko Polsce	28/02/2011		R. Matuszewski
89.	15497/11	STENKA przeciwko Polsce	10/02/2011		Z. Stenka

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
90.	16094/11	DUGIEŁŁO przeciwko Polsce	23/02/2011		D. Dugiełło
91.	16205/11	DZITKOWSKI przeciwko Polsce	15/02/2011	L. Daszuta	Z. Dzitkowski
92.	16220/11	STANCLIK przeciwko Polsce	15/02/2011		A. Stanclik
93.	16305/11	KAMIŃSKA przeciwko Polsce	07/03/2011		J. Kamińska
94.	16517/11	KOZDÓJ przeciwko Polsce	07/02/2011		Z. Kozdój
95.	16616/11	FRANIEWSKI przeciwko Polsce	07/03/2011		R. Franiewski
96.	17326/11	KUBIAK przeciwko Polsce	09/02/2011		T. Kubiak
97.	18738/11	KARP przeciwko Polsce	15/03/2011		J. Karp
98.	18958/11	PAWLUKOWSKI przeciwko Polsce	18/03/2011		R. Pawlukowski
99.	19288/11	SIKORA przeciwko Polsce	09/03/2011		P. Sikora
100.	19785/11	BUDZIAK przeciwko Polsce	17/02/2011		J. Budziak
101.	20258/11	KWIECIŃSKA przeciwko Polsce	18/03/2011		M. Kwiecińska
102.	22324/11	JASKÓŁKOWSKI przeciwko Polsce	25/03/2011	W. Szewczyk	G. Jaskółkowski
103.	22359/11	NIEDŹWIEDŹ przeciwko Polsce	17/03/2011		A. Niedźwiedź
104.	22414/11	KOCOT przeciwko Polsce	29/03/2011	B. Sulkowski	A. Kocot
105.	22446/11	REKOWSKA przeciwko Polsce	28/03/2011		L. Rekowska
106.	22846/11	PIETRZYKOWSKI przeciwko Polsce	20/01/2011		Z. Pietrzykowski
107.	23020/11	GRZEGORZEWSKI przeciwko Polsce	27/03/2011		D. Grzegorzewski
108.	23329/11	PIĄTEK przeciwko	20/01/2011		P. Piątek

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
109.	24576/11	ZAJĄC przeciwko Polsce	17/11/2011	H. Majcherkiewicz	L. Zając
110.	24624/11	RYSZKA przeciwko Polsce	07/04/2011	J. Margasinski	A. Ryszka
111.	25841/11	LORENTS przeciwko Polsce	11/04/2011		B. Lorents
112.	28009/11	KAMIŃSKI przeciwko Polsce	05/04/2011		S. Kamiński
113.	28027/11	KAMOWSKI przeciwko Polsce	10/04/2011		R. Kamowski
114.	28326/11	CHOLEWIŃSKI przeciwko Polsce	28/04/2011		P. Cholewiński
115.	28983/11	KONAS przeciwko Polsce	20/04/2011		J. Konas
116.	29051/11	OGÓREK przeciwko Polsce	02/05/2011		M. Ogórek
117.	29363/11	HOŁOWNIA przeciwko Polsce	27/04/2011		B. Hołownia
118.	29600/11	GŁOWATY przeciwko Polsce	28/04/2011		P. Głowaty
119.	31286/11	HAJDUK przeciwko Polsce	18/04/2011		H. Hajduk
120.	31522/11	PALKA (II) przeciwko Polsce	09/05/2011		M. Palka
121.	31524/11	PALKA przeciwko Polsce	09/05/2011		M. Palka
122.	31774/11	WRÓBLEWSKI przeciwko Polsce	28/04/2011		A. Wróblewski
123.	32260/11	JAROSZ - CZAPNIK przeciwko Polsce	21/05/2011	J. Jarosz	J. Jarosz - Czapnik
124.	32417/11	ŻYREK przeciwko Polsce	10/01/2011		K. Żyrek
125.	33189/11	KAMIŃSKI przeciwko Polsce	16/05/2011		R. Kamiński
126.	33323/11	SKURAT przeciwko	18/05/2011		E. Skurat

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
127.	34227/11	KACZMAREK przeciwko Polsce	09/05/2011		R. Kaczmarek
128.	34497/11	PAWŁOWSKI przeciwko Polsce	25/05/2011	M. Sykulska-Przybysz	M. Pawłowski
129.	35251/11	STAN przeciwko Polsce	24/05/2011		R. Stan
130.	35262/11	WRÓBLEWSKI przeciwko Polsce	23/05/2011		J. Wróblewski
131.	35985/11	MISZTALSKI przeciwko Polsce	20/05/2011		P. Misztalski
132.	36134/11	KARWOWSKI przeciwko Polsce	04/05/2011		D. Karwowski
133.	36183/11	CICHOŃSKI przeciwko Polsce	20/05/2011		L. Cichoński
134.	36499/11	TREBICKI przeciwko Polsce	10/06/2011		J. Trębicki
135.	37129/11	MARCINKOWSKI przeciwko Polsce	06/06/2011		J. Marcinkowski
136.	37418/11	STANKIEWICZ przeciwko Polsce	06/06/2011		A. Stankiewicz
137.	37508/11	BUSZYDLIK przeciwko Polsce	06/06/2011		J. Buszydlik
138.	37604/11	ŚLIWA przeciwko Polsce	23/05/2011		A. Sliwa
139.	38103/11	SZCZODROWSKI przeciwko Polsce	15/06/2011		R. Szczodrowski
140.	38643/11	KOCHAŃSKI przeciwko Polsce	16/06/2011		J. Kochański
141.	38869/11	GRABARA przeciwko Polsce	10/06/2011		J. Grabara
142.	38877/11	RAKOWSKI przeciwko Polsce	06/06/2011	K. Ways	R. Rakowski
143.	38893/11	RYKALSKI przeciwko Polsce	05/05/2011		P. Rykowski
144.	40826/11	KLIMCZYK przeciwko Polsce	22/06/2011		K. Klimczyk

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
145.	41253/11	KRANAS przeciwko Polsce	17/06/2011		P. Kranas
146.	42192/11	RÓŻNICKI przeciwko Polsce	01/07/2011		A. Różnicki
147.	42378/11	MIKOŁAJCZAK przeciwko Polsce	06/07/2011		G. Mikołajczak
148.	43487/11	CYTRYNOWICZ przeciwko Polsce	11/07/2011	M. Pietrzak	A. Cytrynowicz
149.	44447/11	MAZUR przeciwko Polsce	11/07/2011	M. Pietrzak	K. Mazur
150.	44805/11	MIERNICKI przeciwko Polsce	22/06/2011		J. Miernicki
151.	45127/11	KUCHARSKI przeciwko Polsce	13/07/2011		K. Kucharski
152.	45802/11	ANTCZAK przeciwko Polsce	24/06/2011		S. Antczak
153.	45840/11	GAJEWSKI przeciwko Polsce	16/07/2011		R. Gajewski
154.	45995/11	WAWRZKIEWICZ przeciwko Polsce	11/07/2011		P. Wawrzkiwicz
155.	46059/11	MESKA przeciwko Polsce	21/07/2011		J. Meska
156.	47871/11	ŻWAWCZYK przeciwko Polsce	22/07/2011	M. Olczyk	D. Żwawczyk
157.	48033/11	STENZEL przeciwko Polsce	13/07/2011		K. Stenzel
158.	48752/11	LEKSZTOŃ przeciwko Polsce	28/07/2011		J. Leksztoń
159.	50009/11	PORTUŚ przeciwko Polsce	03/08/2011		T. Portuś
160.	50725/11	SOKOŁOWSKI przeciwko Polsce	01/08/2011		T. Sokołowski
161.	53182/11	SADOWSKA przeciwko Polsce	12/08/2011		N. Sadowska
162.	54543/11	CYGAN przeciwko Polsce	19/08/2011		R. Cygan
163.	55215/11	DRABIK przeciwko	09/08/2011		D. Drabik

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
164.	55221/11	ZAŁUSKI przeciwko Polsce	11/08/2011		J. Załuski
165.	55308/11	JACHNIK przeciwko Polsce	16/08/2011		J. Jachnik
166.	56798/11	SZUSTAK przeciwko Polsce	26/06/2011		J. Szustak
167.	57013/11	JARMUŻ przeciwko Polsce	22/08/2011		M. Jarmuż
168.	57527/11	KOSMULSKI przeciwko Polsce	04/09/2011		D. Kosmulski
169.	58010/11	KARLIŃSKI przeciwko Polsce	04/08/2011		J. Karliński
170.	58618/11	WITMAJER przeciwko Polsce	30/08/2011		A. Witmajer
171.	59404/11	KOŚCIŃSKI przeciwko Polsce	05/09/2011		R. Kościński
172.	60280/11	ZALEWSKI przeciwko Polsce	13/09/2011		A. Zalewski
173.	60542/11	ZAŁĘGOWSKI przeciwko Polsce	12/04/2011		J. Załęgowski
174.	60641/11	MAMAJ przeciwko Polsce	22/09/2011		A. Mamaj
175.	60967/11	NAWROCKI przeciwko Polsce	07/09/2011	P. Miskowicz	M. Nawrocki
176.	62008/11	REJNERT przeciwko Polsce	27/09/2011		M. Rejnert
177.	62092/11	ZDUNEK przeciwko Polsce	21/09/2011		R. Zdunek
178.	63202/11	NIEMIAŁTOWSCY przeciwko Polsce	30/09/2011		G. Niemiałtowska M. Niemiałtowski
179.	63353/11	KUCHNICKI przeciwko Polsce	16/09/2011		M. Kuchnicki
180.	63703/11	BAJAKUSZEW przeciwko Polsce	01/10/2011		M. Bajakuszew
181.	63767/11	WYRZYKOWSKI przeciwko Polsce	29/09/2011		T. Wyrzykowski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
182.	64947/11	TOPIJ przeciwko Polsce	30/09/2011		A. Topij
183.	65118/11	CZEKAJ przeciwko Polsce	13/10/2011		M. Czekał
184.	65636/11	WANIEWSKI przeciwko Polsce	06/10/2011		R. Waniewski
185.	65933/11	PETROLEX SP. Z O. O. przeciwko Polsce	12/10/2011	K. Falkiewicz	Petrolex SP. Z O. O.
186.	70397/11	JAROSZ przeciwko Polsce	09/11/2011		W. Jarosz
187.	71771/11	PIOTROWSKI przeciwko Polsce	13/10/2011		C. Piotrowski
188.	72621/11	DUMIŃSKI przeciwko Polsce	25/10/2011		A. Dumiński
189.	72829/11	SIWULSKI przeciwko Polsce	16/11/2011	P. Żyłka	R. Siwulski
190.	73839/11	MAJEWICZ przeciwko Polsce	18/11/2011	B. Słupska-Uczkiewicz	M. Majewicz
191.	74048/11	SAMORAJ przeciwko Polsce	21/11/2011		T. Samoraj
192.	74913/11	STYKOWSKI przeciwko Polsce	21/11/2011		Z. Stykowski
193.	75722/11	SIKORA przeciwko Polsce	22/11/2011		S. Sikora
194.	76937/11	SKORUBSKI przeciwko Polsce	08/12/2011		S. Skorubski
195.	77330/11	MIERNICKI przeciwko Polsce	29/11/2011		J. Miernicki
196.	77559/11	MARSZAŁEK przeciwko Polsce	29/11/2011		Z. Marszałek
197.	77732/11	PLUCIŃSKI przeciwko Polsce	28/11/2011		G. Pluciński
198.	78373/11	SITKOWSKI przeciwko Polsce	12/12/2011		A. Sitkowski
199.	78453/11	WRÓBLEWSKI przeciwko Polsce	13/12/2011		A. Wróblewski
200.	92/12	BUKOWSKI	07/12/2011		R. Bukowski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		przeciwko Polsce			
201.	1054/12	JARECKI przeciwko Polsce	15/12/2011	J. Szydłowski	M. Jarecki
202.	1216/12	OKUNIEWICZ przeciwko Polsce	14/12/2011		T. Okuniewicz
203.	1622/12	SOSNOWSKI przeciwko Polsce	23/12/2011	L. Moczydłowski	M. Sosnowski
204.	3546/12	KĘPKA przeciwko Polsce	11/01/2012		E. Kępka
205.	4848/12	ZALEWSKI przeciwko Polsce	09/01/2012		A. Zalewski
206.	6019/12	ARŁAMOWSKI przeciwko Polsce	19/01/2012		M. Arłamowski
207.	6023/12	GAŁUSZKA przeciwko Polsce	12/01/2012		Z. Gałuszka
208.	6026/12	KUCHARSKI przeciwko Polsce	16/01/2012		K. Kucharski
209.	6046/12	SKOWROŃSKI przeciwko Polsce	03/01/2012		G. Skowroński
210.	6060/12	SĘKOWSKA przeciwko Polsce	20/01/2012	I. Nakielska	B. Sękowska
211.	7274/12	MLECZAK przeciwko Polsce	17/01/2012	S. Ciesielski	M. Mleczak
212.	7643/12	FRĄCZEK przeciwko Polsce	18/01/2012		T. Frączek
213.	8857/12	KAFEL przeciwko Polsce	23/01/2012		S. Kafel
214.	8974/12	JARZYŃSKI przeciwko Polsce	16/01/2012	M. Żerański	D. Jarzyński
215.	9009/12	BUDZISZEWSKI przeciwko Polsce	04/01/2012		S. Budziszewski
216.	9564/12	KURYŁEK przeciwko Polsce	29/12/2011		J. Kuryłek
217.	9727/12	MAJEWSKI przeciwko Polsce	30/01/2012	M. Majewska	M. Majewski
218.	9940/12	SKALSKI przeciwko Polsce	27/01/2012		B. Skalski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
219.	10557/12	ŁACIC przeciwko Polsce	20/02/2012		A. Łacic
220.	10759/12	KLUPŚ przeciwko Polsce	30/01/2012		T. Klupś
221.	11926/12	TRELA przeciwko Polsce	13/02/2012		J. Trela
222.	11960/12	JACHYMCZAK przeciwko Polsce	21/02/2012		L. Jachymczak
223.	12202/12	PIĄTKOWSKI przeciwko Polsce	17/02/2012		B. Piątkowski
224.	12251/12	BURZYŃSKI przeciwko Polsce	30/01/2012	M. Juśkiewicz	P. Burzyński
225.	12575/12	CZERNAK przeciwko Polsce	23/01/2012		P. Czerniak
226.	12882/12	SCHLABS przeciwko Polsce	09/02/2012		M. Schlabs
227.	14952/12	OLSZEWSKI przeciwko Polsce	05/03/2012		A. Olszewski
228.	15004/12	GROSICKI przeciwko Polsce	08/03/2012	I. Nakielska	P. Grosicki
229.	15253/12	WASIAK przeciwko Polsce	24/02/2012		M. Wasiak
230.	16045/12	JASIK przeciwko Polsce	12/03/2012		M. Jasik
231.	16751/12	GRZELAK przeciwko Polsce	12/03/2012		K. Grzelak
232.	16925/12	KIT przeciwko Polsce	08/03/2012		W. Kit
233.	19053/12	ERCHARD przeciwko Polsce	08/03/2012		M. Erchard
234.	19447/12	ZALEWSKI przeciwko Polsce	27/03/2012		J. Zalewski
235.	20030/12	JASTRZĘBSKI przeciwko Polsce	26/03/2012		A. Jastrzębski
236.	20319/12	BORECKI przeciwko Polsce	16/03/2012		P. Borecki
237.	20348/12	TRACZYK przeciwko Polsce	27/03/2012	K. Węglinski	S. Traczyk

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
238.	21461/12	KUDEŃ przeciwko Polsce	09/02/2012		W. Kudeń
239.	23418/12	NOWAK przeciwko Polsce	02/04/2012	A. Kijak	E. Nowak
240.	23566/12	MIELCARZ przeciwko Polsce	02/04/2012		W. Mielcarz
241.	24100/12	MAJEWSKI przeciwko Polsce	06/04/2012		S. Majewski
242.	24364/12	LISIŃSKI przeciwko Polsce	03/04/2012		M. Lisiński
243.	24894/12	GISZCZAK przeciwko Polsce	11/04/2012		G. Giszczak
244.	26122/12	MARCZYŃSKA przeciwko Polsce	24/04/2012		A. Marczyńska
245.	26224/12	WAKULIŃSKI przeciwko Polsce	25/04/2012		W. Wakuliński
246.	26319/12	BUDZIŃSKA przeciwko Polsce	23/04/2012		M. Budzińska
247.	27325/12	SOBALA przeciwko Polsce	18/04/2012		N. Sobala
248.	27438/12	JURA przeciwko Polsce	23/04/2012		R. Jura
249.	28123/12	NATKAŃSKI przeciwko Polsce	23/03/2012		M. Natkański
250.	29470/12	GAZDA przeciwko Polsce	08/05/2012		A. Gazda
251.	30753/12	TOWPIK przeciwko Polsce	16/05/2012		K. Towpik
252.	30823/12	RATAJCZAK przeciwko Polsce	08/05/2012		J. Ratajczak
253.	31847/12	SOCZKO przeciwko Polsce	17/05/2012		W. Soczko
254.	33343/12	KOMOROWSKI przeciwko Polsce	21/05/2012		J. Komorowski
255.	33360/12	BOGUSZ przeciwko Polsce	28/05/2012		M. Bogusz
256.	33405/12	BYLINA przeciwko	17/05/2012		L. Bylina

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
257.	34173/12	TARKA przeciwko Polsce	15/05/2012		O. Tarka
258.	34207/12	SZAL przeciwko Polsce	10/05/2012		M. Szal
259.	34512/12	KLIK przeciwko Polsce	26/03/2012		S. Klik
260.	34518/12	KIECZKA (IV) przeciwko Polsce	14/11/2011		S. Kieczka
261.	34541/12	STACHNIAŁEK przeciwko Polsce	28/05/2012		K. Stachniałek
262.	34577/12	CHObA przeciwko Polsce	25/05/2012		T. Choba
263.	34660/12	WÓJCIK przeciwko Polsce	19/03/2012		S. Wójcik
264.	35613/12	KRZEPKOWSKI przeciwko Polsce	14/05/2012		K. Krzepkowski
265.	36095/12	KABOT przeciwko Polsce	23/05/2012		S. Kabot
266.	36519/12	ULINOWICZ przeciwko Polsce	12/06/2012		D. Ulinowicz H. Ulinowicz
267.	36741/12	PIESZCZYŃSKA przeciwko Polsce	12/06/2012		M. Pieszczyńska
268.	36846/12	MUCHA przeciwko Polsce	12/06/2012		M. Mucha
269.	37873/12	GASIŃSKI przeciwko Polsce	08/06/2012		A. Gasiński
270.	37973/12	KISIELEWICZ przeciwko Polsce	15/05/2012		R. Kisielewicz
271.	38582/12	WYSOCKI przeciwko Polsce	04/06/2012		S. Wysocki
272.	38702/12	GORAJ przeciwko Polsce	30/05/2012		P. Goraj
273.	38711/12	GNIADO przeciwko Polsce	08/06/2012		G. Gniado
274.	38754/12	ORŁOWSKI przeciwko Polsce	16/04/2012		L. Orłowski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
275.	38849/12	SKRZYŃSKI przeciwko Polsce	15/06/2012		P. Skrzyński
276.	41056/12	KORZENIEWSKI przeciwko Polsce	25/06/2012		M. Korzeniewski
277.	41318/12	WRÓBLEWSKI przeciwko Polsce	13/06/2012		A. Wróblewski
278.	41368/12	MUCHA przeciwko Polsce	19/06/2012		E. Mucha
279.	41393/12	BRACKA przeciwko Polsce	18/06/2012		T. Bracka
280.	41461/12	GÓRSKA przeciwko Polsce	19/06/2012		E. Górską
281.	41542/12	BRACKA przeciwko Polsce	18/06/2012		R. Bracka
282.	42422/12	BŁASZCZYK przeciwko Polsce	21/06/2012		D. Błaszczyk
283.	43018/12	GUDALEWICZ przeciwko Polsce	05/07/2012		I. Gudalewicz
284.	43052/12	KALINOWSKI przeciwko Polsce	02/07/2012		K. Kalinowski
285.	43421/12	SOKOŁOWSKI przeciwko Polsce	28/05/2012		T. Sokołowski
286.	43510/12	WLASTELICZ przeciwko Polsce	27/06/2012		A. Wlastelicz
287.	43720/12	BUJAKOWSKI przeciwko Polsce	02/07/2012		J. Bujakowski
288.	44661/12	KUFEL przeciwko Polsce	11/07/2012		E. Kufel
289.	44737/12	KACZMAREK przeciwko Polsce	02/07/2012		T. Kaczmarek
290.	46318/12	KACZMAREK przeciwko Polsce	02/07/2012		T. Kaczmarek
291.	46359/12	HOBOT przeciwko Polsce	20/07/2012		T. Hobot
292.	46415/12	NOWAK przeciwko Polsce	13/07/2012	A. Wójcik	J. Nowak
293.	46716/12	CELEJEWSKI	10/07/2012		W. Celejewski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		przeciwko Polsce			
294.	47369/12	MAŁACZEWSKI przeciwko Polsce	17/07/2012		M. Małaczewski
295.	50461/12	PYRZANOWSKI-KLUCZYŃSKI przeciwko Polsce	02/08/2012		A. Pyrzanowski-Kluczyński
296.	52831/12	BIELAWIAK przeciwko Polsce	09/08/2012		J. Bielawiak
297.	54027/12	ROZENZWAJG przeciwko Polsce	08/08/2012	M. Krakowski	M. Rozenzwajg
298.	54047/12	MIESZKOWSKI przeciwko Polsce	06/08/2012		J. Mieszkowski
299.	54166/12	BOJANOWICZ przeciwko Polsce	17/08/2012		M. Bojanowicz
300.	54182/12	MEROŃ przeciwko Polsce	09/08/2012		M. Meroń
301.	55271/12	WIĘCKOWSKA przeciwko Polsce	21/08/2012		E. Więckowska
302.	55342/12	JAGIEŁA przeciwko Polsce	20/08/2012		Z. Jagieła
303.	55549/12	WYTRYKOWSKI przeciwko Polsce	14/08/2012		R. Wytrykowski
304.	55824/12	PRZYJEMSKI przeciwko Polsce	16/08/2012		P. Przyjemski
305.	55877/12	ZDANOWSKI przeciwko Polsce	26/06/2012		J. Zdanowski
306.	56068/12	TODORSKI przeciwko Polsce	30/07/2012		R. Todorski
307.	56488/12	FEJDYCH przeciwko Polsce	22/08/2012		W. Fejdych
308.	56868/12	PRZYBYŁAK przeciwko Polsce	27/08/2012		R. Przybylak
309.	57555/12	PYZOWSKI przeciwko Polsce	29/08/2012		B. Pyzowski
310.	58610/12	PASZKOWSKI przeciwko Polsce	27/08/2012		P. Paszkowski
311.	58876/12	BARAN-	27/08/2012		W. Baran-

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		BARANOWSKI przeciwko Polsce			Baranowski
312.	58900/12	BŁASZCZYK przeciwko Polsce	05/09/2012		D. Błaszczyk
313.	59236/12	MAKOWSKI przeciwko Polsce	29/08/2012	T. Burda	M. Makowski
314.	59237/12	JANIK przeciwko Polsce	29/08/2012	T. Burda	J. Janik
315.	59424/12	HOLK przeciwko Polsce	02/09/2012		S. Holk
316.	59435/12	GOŁONKO przeciwko Polsce	30/08/2012		A. Golonko
317.	60129/12	KRZYMIAŃSKI przeciwko Polsce	30/08/2012		A. Krzymianowski
318.	60164/12	KRZYSIAK przeciwko Polsce	03/09/2012		D. Krzysiak K. Krzysiak S. Krzysiak
319.	60258/12	GÓRECKI przeciwko Polsce	21/11/2012		J. Górecki
320.	61012/12	MAŚLANKA przeciwko Polsce	30/08/2012	M. Sawarska	T. Maślanka
321.	61024/12	MALINOWSKI przeciwko Polsce	04/09/2012		S. Malinowski
322.	61636/12	STOJAŃSKI przeciwko Polsce	10/09/2012		T. Stojański
323.	62459/12	CZYŻ przeciwko Polsce	06/09/2012		P. Czyż
324.	63696/12	JARMUŻ przeciwko Polsce	19/09/2012		M. Jarmuż
325.	63776/12	KUCHARCZYK przeciwko Polsce	13/09/2012		W. Kucharczyk
326.	63989/12	GOLIAT przeciwko Polsce	28/09/2012		U. Goliat
327.	64789/12	BRAJKOVIC przeciwko Polsce	22/09/2012		M. Brajkovic
328.	65503/12	FISZER przeciwko Polsce	30/11/2012		L. Fiszer

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
329.	66711/12	KACZMARSKI przeciwko Polsce	01/10/2012		T. Kaczmarek
330.	66858/12	SŁABOSZ przeciwko Polsce	11/10/2012	M. Słabosz	M. Słabosz
331.	66980/12	MIKIEWICZ przeciwko Polsce	16/10/2012	J. Budzowska	Z. Mikiewicz
332.	67425/12	GRODZKI przeciwko Polsce	15/10/2012		P. Grodzki
333.	67847/12	SKOWROŃSKI przeciwko Polsce	26/09/2012		G. Skowroński
334.	68215/12	CHOBĄ przeciwko Polsce	01/10/2012		A. Choba
335.	68218/12	KALBARCZYK przeciwko Polsce	12/10/2012		R. Kalbarczyk
336.	68398/12	OBREMSKI przeciwko Polsce	11/10/2012		D. Obremski
337.	68534/12	BUKSA-KLINOWSKA przeciwko Polsce	19/10/2012		E. Buksa-Klinowska
338.	69056/12	RACIS przeciwko Polsce	24/09/2012		K. Racis
339.	69128/12	KRYŃSKI przeciwko Polsce	10/10/2012		K. Kryński
340.	70223/12	TABAKA przeciwko Polsce	24/10/2012		R. Tabaka
341.	70498/12	MAREK przeciwko Polsce	31/01/2013		B. Marek
342.	72574/12	WICIŃSKI przeciwko Polsce	19/10/2012		S. Wiciński
343.	72607/12	WYCHOWANIEC przeciwko Polsce	08/11/2012		R. Wychowaniec
344.	75104/12	GAŁUSZKA przeciwko Polsce	24/10/2012		Z. Gałuszka
345.	75458/12	KOSMAŁA przeciwko Polsce	16/11/2012	T. Gasiński	P. Kosmała
346.	75724/12	IRCZYŃSKA przeciwko Polsce	16/11/2012		E. Irczyńska

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
347.	75862/12	PUCHALSKI przeciwko Polsce	16/11/2012	T. Gasiński	S. Puchalski
348.	75870/12	WALCZAK przeciwko Polsce	16/11/2012	T. Gasiński	R. Walczak
349.	75908/12	ROTNICKI przeciwko Polsce	06/11/2012		J. Rotnicki
350.	76318/12	CAROZZO przeciwko Polsce	20/11/2012		M. Carozzo
351.	77946/12	ŻŁOBIŃSKI przeciwko Polsce	22/11/2012	Z. Konieczynski	R. Żłobiński
352.	80449/12	CICHA-GNYP and GNYP przeciwko Polsce	28/11/2012		H. Cicha-Gnyp M. Gnyp
353.	80456/12	TODORSKI przeciwko Polsce	05/12/2012		R. Todorski
354.	1747/13	GUMKOWSKI przeciwko Polsce	17/12/2012	K. Kowalska	A. Gumkowski
355.	2096/13	BANASZKOWSKI przeciwko Polsce	10/12/2012		P. Banaszkowski
356.	3164/13	WÓJCIAK przeciwko Polsce	16/12/2012		M. Wójciak
357.	3194/13	WOLAŃSKI przeciwko Polsce	19/12/2012		K. Wolański
358.	3524/13	KACZMAREK przeciwko Polsce	21/12/2012		T. Kaczmarek
359.	3597/13	ŚCIBOROWSKI przeciwko Polsce	11/12/2012		K. Ściborowski
360.	5088/13	LIPIEC przeciwko Polsce	31/12/2012		K. Lipiec
361.	5907/13	KULIK przeciwko Polsce	26/11/2012	J. Młodzianowski	K. Kulik
362.	6016/13	SKOWROŃSKI przeciwko Polsce	21/12/2012		G. Skowroński
363.	8282/13	MUSIAŁ przeciwko Polsce	09/01/2013		S. Musiał
364.	8969/13	CUKIERSKI przeciwko Polsce	07/01/2013		A. Cukierski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
365.	10174/13	LASKOWSKI przeciwko Polsce	14/01/2013		T. Laskowski
366.	10522/13	BAŁAKLEJEWSKI przeciwko Polsce	21/01/2013		P. Bałaklejowski
367.	11757/13	HOSZOWSKA przeciwko Polsce	12/02/2013	K. Kozub-Ciembroniewicz	D. Hoszowska
368.	12655/13	TOMKIEWICZ przeciwko Polsce	04/02/2013		G. Tomkiewicz
369.	13582/13	DUDEK przeciwko Polsce	25/01/2013		J. Dudek
370.	15626/13	MAKSYM przeciwko Polsce	04/02/2013		M. Maksym
371.	15972/13	TRYBEK przeciwko Polsce	19/02/2013		A. Trybek
372.	16248/13	CZERKAS przeciwko Polsce	26/02/2013		P.Czerkas
373.	16390/13	PYRZANOWSKI-KLUCZYŃSKI przeciwko Polsce	20/02/2013		A. Pyrzanowski-Kluczyński
374.	17574/13	NOWAK przeciwko Polsce	25/02/2013		M. Nowak
375.	17969/13	SMYK przeciwko Polsce	19/02/2013		W. Smyk
376.	18241/13	LIPSKI przeciwko Polsce	05/03/2013		A. Lipski
377.	18476/13	WINER przeciwko Polsce	04/03/2013		J. Winer
378.	18596/13	WIKTORSKI przeciwko Polsce	08/03/2013		R. Wiktorski
379.	18715/13	GASIŃSKI przeciwko Polsce	28/02/2013		B. Gasiński
380.	20580/13	SZAL przeciwko Polsce	12/02/2013		M. Szal
381.	20584/13	SZCZODROWSKI przeciwko Polsce	31/12/2012		R. Szczodrowski
382.	23884/13	MEROŃ przeciwko Polsce	12/03/2013		M. Meroń

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
383.	28195/13	PIASECKI przeciwko Polsce	08/04/2013		K. Piasecki
384.	28927/13	BŁASZCZAK przeciwko Polsce	17/04/2013		D. Błaszczak
385.	30963/13	ADASZEWSKI przeciwko Polsce	30/04/2013		W. Adaszewski
386.	31947/13	RADZISZEWSKA JANKOWERNY przeciwko Polsce	06/05/2013		M. Radziszewska Jankowerny
387.	32281/13	GÓRSKI przeciwko Polsce	28/04/2013		R. Górski
388.	32823/13	JANKOWSKI przeciwko Polsce	17/05/2013		J. Jankowski
389.	33344/13	ANDRASIK przeciwko Polsce	07/05/2013		L. Andrasik
390.	33470/13	STOŁKOWSKI przeciwko Polsce	23/04/2013		M. Stołkowski
391.	33531/13	STRUSIŃSKI przeciwko Polsce	10/05/2013		J. Strusiński
392.	33545/13	SZYMECKI przeciwko Polsce	18/05/2013		Z. Szymecki
393.	33559/13	SZAFRAŃSKA przeciwko Polsce	13/05/2013	J. Budzowska	J. Szafrąńska
394.	34505/13	KOSTRZEWA przeciwko Polsce	21/05/2013		K. Kostrzewa
395.	34587/13	JUREK przeciwko Polsce	17/05/2013		L. Jurek
396.	35076/13	TYZO przeciwko Polsce	13/05/2013		P. Tyzo
397.	36362/13	WOJNA przeciwko Polsce	09/05/2013		P. Wojna
398.	37179/13	OLEŃDZKI przeciwko Polsce	27/05/2013	W. Jastrząb	J. Ołędzki
399.	37476/13	WASYL przeciwko Polsce	29/05/2013	M. Puchalski	P. Wasyl
400.	38784/13	PIECHULA-FOLEK przeciwko Polsce	11/05/2013		D. Piechuła-Folek

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
401.	41159/13	KASPRZAK przeciwko Polsce	13/06/2013		R. Kasprzak
402.	41354/13	PLACHTA przeciwko Polsce	17/06/2013		T. Płachta
403.	43103/13	CHODYSZ przeciwko Polsce	20/06/2013	P. Szeja	H. Chodysz
404.	43614/13	WODZICKI przeciwko Polsce	01/07/2013		R. Wodzicki
405.	44305/13	LASEK przeciwko Polsce	01/07/2013		R. Lasek
406.	44451/13	KACZMAREK przeciwko Polsce	10/06/2013		R. Kaczmarek
407.	45326/13	WINIARSKI przeciwko Polsce	02/07/2013		W. Winiarski
408.	45556/13	GÓRSKI przeciwko Polsce	18/06/2013	J. Potulski	W. Górski
409.	45944/13	ADASIAK przeciwko Polsce	11/07/2013		M. Adasiak
410.	46109/13	ŚLEDŹ przeciwko Polsce	16/04/2013		H. Śledź
411.	46704/13	GALEWSKI przeciwko Polsce	15/07/2013		Z. Galewski
412.	47164/13	ZIAREK przeciwko Polsce	08/07/2013		D. Ziarek
413.	48248/13	KOCZYK przeciwko Polsce	18/07/2013		P. Koczyk
414.	49269/13	KOS przeciwko Polsce	24/07/2013		M. Kos
415.	49276/13	KOWALSKI przeciwko Polsce	24/07/2013		P. Kowalski
416.	49629/13	FRYC przeciwko Polsce	24/07/2013		M. Fryc
417.	50503/13	SŁOWIŃSKI przeciwko Polsce	10/06/2013		W. Słowiński
418.	50548/13	KOKOCIŃSKI przeciwko Polsce	07/07/2013		G. Kokociński
419.	50865/13	SZKLARSKI przeciwko Polsce	01/08/2013		D. Szklarski

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
420.	51688/13	SOKOŁOWSKI przeciwko Polsce	05/08/2013		G. Sokołowski
421.	51886/13	SALAMONIK przeciwko Polsce	31/07/2013	M. Szelenbaum-Kręt	B. Salamonik
422.	53941/13	GAWLAS przeciwko Polsce	08/08/2013		M. Gawlas
423.	55113/13	BIENIEK przeciwko Polsce	14/08/2013		K. Bieniek
424.	55181/13	LISOWSKI przeciwko Polsce	06/08/2013		E. Lisowski
425.	55290/13	ESSLAR INTERNATIONAL BROKER SP. Z. O. O. przeciwko Polsce	21/08/2013	D. Wieluński	Esslar International Broker SP. Z. O. O.
426.	57675/13	BARTNICKI przeciwko Polsce	19/08/2013		T. Bartnicki
427.	58208/13	WÓJCICKI przeciwko Polsce	02/09/2013		J. Wójcicki
428.	59687/13	GRUSZKA przeciwko Polsce	18/12/2013		K. Gruszka
429.	60357/13	KUDEŃ przeciwko Polsce	19/08/2013		D. Kudeń
430.	60613/13	MŁYNARSKI przeciwko Polsce	11/09/2013		W. Młynarski
431.	61084/13	PODLASKI przeciwko Polsce	20/09/2013		J. Podlaski
432.	61099/13	PATELSKI przeciwko Polsce	09/09/2013		A. Patelski
433.	61490/13	TRELA przeciwko Polsce	16/09/2013		J. Trela
434.	62318/13	STRZAŁKOWSKI przeciwko Polsce	11/08/2013		P. Strzałkowski
435.	63053/13	JASIŃSKI przeciwko Polsce	17/04/2012	M. Schiperski	K. Jasiński
436.	64055/13	GOWIN przeciwko Polsce	01/10/2013		H. Gowin
437.	65512/13	BEKUS przeciwko	07/10/2013		K. Bekus

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
438.	67118/13	SAWICKI przeciwko Polsce	14/10/2013		A. Sawicki
439.	67187/13	STACHYRA przeciwko Polsce	18/10/2013		T. Stachyra
440.	68660/13	WALICKI przeciwko Polsce	25/10/2013		M. Walicki
441.	68740/13	WOJNA przeciwko Polsce	13/10/2013		P. Wojna
442.	68744/13	GOŁAWSKI przeciwko Polsce	15/10/2013		M. Gołowski
443.	68777/13	WASYLKOWSKI przeciwko Polsce	13/03/2013		M. Wasylkowski
444.	70414/13	KOLLER przeciwko Polsce	16/10/2013		R. Koller
445.	71173/13	CZARNECKI przeciwko Polsce	31/10/2013		P. Czarnecki
446.	71200/13	ZIELIŃSKI przeciwko Polsce	30/10/2013		R. Zieliński
447.	72284/13	CELEJEWSKI przeciwko Polsce	05/11/2013		M. Celejewski
448.	72950/13	ZBOROWSKI przeciwko Polsce	04/11/2013		M. Zborowski
449.	73161/13	KUJAWA przeciwko Polsce	26/07/2013		A. Kujawa
450.	73568/13	KUBIAK przeciwko Polsce	02/09/2013		M. Kubiak
451.	74804/13	DUBLAS przeciwko Polsce	28/10/2013		G. Dublas
452.	76517/13	WÓJCICKA przeciwko Polsce	27/11/2013		M. Wójcicka
453.	76685/13	SCATOLLIN przeciwko Polsce	26/11/2013	M. Lapuc	I. Scatollin
454.	76727/13	SZCZĘSNY przeciwko Polsce	22/11/2013		R. Szczęsny
455.	77642/13	MACZAN and Others przeciwko Polsce	24/11/2013	A. Brzozowski	K. Maczan I. Maczan

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
					D. Nebes W. Nebeś
456.	77676/13	BENEK przeciwko Polsce	19/11/2013		M. Benek
457.	77967/13	WAWRZYNIAK przeciwko Polsce	03/12/2013		G. Wawrzyniak
458.	78008/13	WARDZIŃSKI przeciwko Polsce	19/11/2013		M. Wardziński
459.	78148/13	PAWŁOWSKI przeciwko Polsce	26/11/2013		D. Pawłowski
460.	78866/13	ZOSIUK przeciwko Polsce	29/11/2013		G. Zosiuk
461.	79322/13	MARSZAŁKOWSKI przeciwko Polsce	19/11/2013		M. Marszałkowski
462.	79928/13	SZULC przeciwko Polsce	10/10/2013		M. Szulc
463.	79960/13	STĘPIEŃ przeciwko Polsce	03/12/2013		M. Stępień
464.	79971/13	CERAN przeciwko Polsce	08/05/2014		A. Ceran
465.	80026/13	LASZCZAK przeciwko Polsce	11/12/2013		T. Laszczak
466.	54/14	GRABIEC przeciwko Polsce	06/12/2013		M. Grabiec
467.	1450/14	MASZKIEWICZ przeciwko Polsce	10/12/2013		M. Maszkiewicz
468.	1562/14	DOLECKI przeciwko Polsce	10/12/2013		T. Dolecki
469.	2141/14	ZAWISTOWSKI przeciwko Polsce	20/12/2013	K. Wysiadecka	A. Zawistowski
470.	2247/14	KUCHARCZYK przeciwko Polsce	23/12/2013	M. Kucińska-Teklińska	M. Kucharczyk
471.	2298/14	FOLTYN przeciwko Polsce	23/12/2013	M. Kucińska-Teklińska	M. Foltyn
472.	2647/14	PAWLAK przeciwko Polsce	13/12/2013		P. Pawlak
473.	2667/14	KOWALIK przeciwko	16/12/2013	S. Kotuła	M. Kowalik

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
474.	4967/14	BACZA przeciwko Polsce	16/12/2013		M. Bacza
475.	4980/14	BACZA przeciwko Polsce	08/01/2014		M. Bacza
476.	7192/14	GOWIN przeciwko Polsce	03/02/2014		H. Gowin
477.	7916/14	WICZANOWSKI przeciwko Polsce	09/01/2014		D. Wiczanski
478.	8080/14	PASTOŁA przeciwko Polsce	25/03/2014		M. Pastoła
479.	8679/14	ŻELASKO przeciwko Polsce	27/06/2014		D. Żelasko
480.	9781/14	PAMIN przeciwko Polsce	07/01/2014		R. Pamin
481.	10059/14	MŁYNARSKI przeciwko Polsce	18/12/2013		W. Młynarski
482.	10413/14	KUDEŃ przeciwko Polsce	17/01/2014		D. Kudeń
483.	10582/14	ZAGALSKI przeciwko Polsce	09/09/2014		R. Zagalski
484.	11208/14	DWERNICKA przeciwko Polsce	27/01/2014	P. Roczowski	P. Dwernicka
485.	12065/14	FEIT przeciwko Polsce	31/01/2014		M. Feit
486.	12760/14	FALKIEWICZ przeciwko Polsce	24/01/2014		W. Falkiewicz
487.	15562/14	WENTA przeciwko Polsce	05/02/2014	M. Glowczynski	J. Wenta
488.	16754/14	BERGER przeciwko Polsce	10/02/2014		M. Berger
489.	17666/14	MADEJ przeciwko Polsce	17/02/2014	K. Wysiadecka	J. Madej
490.	18218/14	IZDEBSKI przeciwko Polsce	12/02/2014		K. Izdebski
491.	18907/14	W Jastrzęb przeciwko Polsce	14/05/2014		S. Wójcik
492.	20713/14	KOWALCZYK	03/01/2014		G. Kowalczyk

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		przeciwko Polsce			
493.	22248/14	BROŻYNA przeciwko Polsce	05/04/2014		W. Brożyna
494.	23610/14	WIECZORKIEWICZ przeciwko Polsce	18/03/2014		E. Wieczorkiewicz
495.	23951/14	FICEK przeciwko Polsce	05/03/2014		K. Ficek
496.	29417/14	KANKOWSKI przeciwko Polsce	27/10/2014		A. Kankowski
497.	33782/14	RODACKI przeciwko Polsce	11/06/2014		P. Rodacki
498.	33807/14	PADZIK przeciwko Polsce	16/04/2014		S. Padzik
499.	33820/14	ZALINYAN przeciwko Polsce	16/06/2014		E. Zalinyan
500.	34726/14	POLEWANY przeciwko Polsce	12/04/2014		Z. Polewany
501.	34934/14	RAKOWSKI przeciwko Polsce	07/04/2014		R. Rakowski
502.	36398/14	WAKULIŃSKA przeciwko Polsce	02/05/2014		B. Wakulińska
503.	36955/14	GRYMUŁA przeciwko Polsce	02/05/2014		A. Grymuła
504.	37001/14	ŻAKOWSKI przeciwko Polsce	29/04/2014	K. Jasińska	J. Żakowski
505.	37734/14	TYRKA przeciwko Polsce	12/05/2014		M. Tyrka
506.	38059/14	KAZIKOWSKI przeciwko Polsce	06/05/2014		A. Kazikowski
507.	38768/14	KĘPKA przeciwko Polsce	07/05/2014		J. Kępka
508.	38799/14	SIDORCZAK przeciwko Polsce	19/05/2014		G. Sidorczak
509.	38804/14	SMOLIŃSKA przeciwko Polsce	17/05/2014	T. Turek	E. Smolińska
510.	39023/14	MOJSYM przeciwko Polsce	19/05/2014		A. Mojsym

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
511.	39661/14	KOZIOŁ przeciwko Polsce	16/06/2014		D. Koziół
512.	39795/14	PRUS przeciwko Polsce	20/05/2014		B. Prus
513.	39982/14	SZEW CZUK przeciwko Polsce	14/04/2014		J. Szewczuk
514.	40018/14	KOZIEŁ przeciwko Polsce	23/06/2014	A. Massalska	J. Kozieł
515.	40409/14	GĄSIOROWSKI przeciwko Polsce	22/05/2014		D. Gąsiorowski
516.	41186/14	FEDORCZUK przeciwko Polsce	26/05/2014		J. Fedorczyk
517.	41204/14	WALCZUK przeciwko Polsce	20/05/2014		A. Walczuk
518.	41564/14	POLK przeciwko Polsce	15/09/2014		J. Polk
519.	41573/14	GĄSIOROWSKA przeciwko Polsce	26/05/2014		D. Gąsiorowska
520.	41976/14	SAWICKA-POTURAJ przeciwko Polsce	23/05/2014		A. Sawicka-Poturaj
521.	41984/14	SZTUBER przeciwko Polsce	23/05/2014		S. Sztuber
522.	41993/14	ŚWIŚ przeciwko Polsce	26/05/2014		G. Świś
523.	44165/14	BARWIŃSKI przeciwko Polsce	06/06/2014		M. Barwiński
524.	45603/14	KOWALCZYK przeciwko Polsce	10/06/2014	W. Szewczyk	C. Kowalczyk
525.	45640/14	KIJOWSKI przeciwko Polsce	12/06/2014		A. Kijowski
526.	47044/14	DRYZYGA przeciwko Polsce	09/06/2014		P. Drzyzga
527.	49841/14	WALASZEK przeciwko Polsce	02/07/2014		K. Walaszek
528.	50631/14	OSIŃSKI przeciwko Polsce	11/08/2014		P. Osiński
529.	50650/14	PERLIŃSKI przeciwko	15/01/2015		M. Perliński

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
530.	53376/14	RUDNY przeciwko Polsce	21/07/2014	M. Błach	P. Rudny
531.	53449/14	MIKOŁAJEWSKI przeciwko Polsce	21/07/2014	M. Błach	P. Mikołajewski
532.	54610/14	ZIEMNICKI przeciwko Polsce	16/07/2014		D. Ziemnicki
533.	55434/14	PRZEDSIĘBIORSTW O BUDOWLANE GÓRSKI SP Z O.O. przeciwko Polsce	25/07/2014	A. Pawłowska	Przedsiębiorstwo Budowlane Górski Sp Z O.O.
534.	56629/14	ZALEWSKI przeciwko Polsce	21/07/2014		A. Zalewski
535.	59204/14	KOŁB przeciwko Polsce	20/08/2014	W. Szewczyk	W. Kołb
536.	59478/14	PASTUŁA przeciwko Polsce	19/08/2014	T. Urban	W. Pastuła
537.	59596/14	MICHAŁOWSKI przeciwko Polsce	02/10/2014		P. Michałowski
538.	60210/14	KOSZEWSKI przeciwko Polsce	28/08/2014	T. Koszewski	J. Koszewski
539.	60267/14	GAWĘCKI przeciwko Polsce	30/09/2014		Z. Gawęcki
540.	61128/14	KAPUŚCINSKI przeciwko Polsce	29/08/2014	B. Olesińska-Truszczyńska	P. Kapuścinski
541.	62242/14	GUJA przeciwko Polsce	30/08/2014		E. Guja
542.	63767/14	PŁOCYN przeciwko Polsce	05/09/2014		S. Płocyn
543.	63947/14	GAŃKO przeciwko Polsce	09/10/2014		J. Gańko
544.	64072/14	WYCECH przeciwko Polsce	19/09/2014		A. Wycech
545.	64122/14	SZOŁTYSKI przeciwko Polsce	05/09/2014		I. Szołtycki
546.	65359/14	SKURAT przeciwko Polsce	19/09/2014		E. Skurat

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
547.	65509/14	KWAŚNY przeciwko Polsce	15/09/2014		T. Kwaśny
548.	65529/14	KULIBERDA przeciwko Polsce	18/11/2014		A. Kuliberda
549.	65620/14	GÓRECKA przeciwko Polsce	21/09/2014		J. Górecka
550.	65755/14	ŁUKOMSKI przeciwko Polsce	21/11/2014		T. Łukomski
551.	66730/14	KRUZMANOWSKI przeciwko Polsce	26/09/2014		M. Kruzmanowski
552.	66932/14	ĆWIERTNIA przeciwko Polsce	02/10/2014		D. Ćwiertnia
553.	68262/14	KOWALIK przeciwko Polsce	04/11/2014	M. Kowalik	R. Kowalik
554.	68609/14	KAŻMIEROWSKA przeciwko Polsce	16/10/2014		J. Kaźmierowska
555.	70259/14	ŚLIWA przeciwko Polsce	26/11/2014		K. Śliwa
556.	70276/14	SŁOWIŃSKI przeciwko Polsce	23/10/2014		W. Słowiński
557.	70581/14	GRABOWSKI przeciwko Polsce	20/10/2014		P. Grabowski
558.	70806/14	NOWAK przeciwko Polsce	09/01/2015		M. Nowak
559.	71858/14	JĘDRUCH przeciwko Polsce	06/11/2014	M. Paprocki	J. Jędruch
560.	72334/14	RZEPIŃSKI przeciwko Polsce	22/10/2014		D. Rzepiński
561.	73050/14	ŁUCZYŃSKI przeciwko Polsce	03/11/2014		H. Łuczyński
562.	74613/14	SZAMBOROWSKI przeciwko Polsce	23/10/2014		R. Szamborowski
563.	75273/14	NICIA przeciwko Polsce	18/11/2014		G. Nicia
564.	75438/14	LIDWIN przeciwko Polsce	23/01/2015		R. Lidwin
565.	76522/14	SZCZERBA przeciwko	01/12/2014		W. Szczerba

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
		Polsce			
566.	76542/14	RASIŃSKI przeciwko Polsce	04/12/2014		M. Rasiński
567.	76575/14	KRUPSKI przeciwko Polsce	29/11/2014		G. Krupski
568.	77781/14	GÓRECKI przeciwko Polsce	08/12/2014		S. Górecki
569.	78676/14	MIKA przeciwko Polsce	16/12/2014		K. Mika
570.	792/15	WADENHED przeciwko Polsce	17/12/2014	A. Rabenda-Ozimek	T. Wadenhed
571.	1005/15	ROMANOWSKI przeciwko Polsce	13/12/2014		P. Romanowski
572.	1140/15	MAREK przeciwko Polsce	15/12/2014		B. Marek
573.	2260/15	TRELA przeciwko Polsce	25/01/2015		J. Trela
574.	3465/15	AUGUSTYN przeciwko Polsce	09/01/2015		T. Augustyn
575.	4947/15	GORDON-KRAJECER przeciwko Polsce	14/01/2015	L. Chojniak	W. Gordon-Krajcer
576.	8702/15	GAŃKO przeciwko Polsce	09/02/2015		M. Gańko
577.	10139/15	STRELEC przeciwko Polsce	19/02/2015		P. Strelec
578.	10529/15	PŁOMIŃSKA przeciwko Polsce	16/02/2015		I. Płomińska
579.	10939/15	KUCHARCZYK przeciwko Polsce	26/05/2015		S. Kucharczyk
580.	12001/15	PIETRAS przeciwko Polsce	03/03/2015		M. Pietras
581.	12010/15	KURIAN przeciwko Polsce	03/03/2015		B. Kurian
582.	13841/15	BIRECKI przeciwko Polsce	04/03/2015		B. Birecki
583.	14634/15	MOSZCZYŃSKI przeciwko Polsce	16/03/2015		M. Moszczyński

	Numer skargi	Wyrok w sprawie	Data wniesienia skargi	Nazwisko pełnomocnika	Skarga wniesiona przez
584.	15287/15	OLEWIŃSKI przeciwko Polsce	23/03/2015		J. Olewiński
585.	17315/15	SULIK przeciwko Polsce	01/04/2015		E. Sulik
586.	17745/15	OLSZEWSKA przeciwko Polsce	03/04/2015		O. Olszewska
587.	20191/15	BĄCZEK przeciwko Polsce	20/04/2015		S. Bączek
588.	20192/15	BĄCZEK przeciwko Polsce	20/04/2015		K. Bączek
589.	23090/15	ŁACIAK przeciwko Polsce	04/02/2015		S. Łaciak
590.	25280/15	RASIŃSKI przeciwko Polsce	18/05/2015		M. Rasiński
591.	25940/15	BURZYŃSKI przeciwko Polsce	23/05/2015		R. Burzyński